

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
VĒSTURES UN FILOZOFIJAS FAKULTĀTE
LATVIJAS UN AUSTRUMEIROPAS JAUNO UN JAUNĀKO LAIKU
VĒSTURES KATEDRA

Vēstures maģistra studiju programmas
2. kursa studente
Sanita Medne
sm07008

***KRISTAPS BERGS: UZŅĒMĒJS UN FILANTROPS
(1843-1907)***

MAĢISTRA DARBS

Darba zinātniskais vadītājs
profesors, Dr. hist.
G. STRAUBE

RĪGA 2012

SATURS

Anotācija.....	3
Abstract.....	3
Ievads.....	4
Ielu nosaukumu rādītājs.....	8
Avotu un literatūras apskats.....	9
1. Rīgas un tās iedzīvotāju latviešu stāvoklis 19. gadsimta otrajā pusē.....	21
1.1. Rīgas politiskās un teritoriālās izmaiņas.....	21
1.2. Latviešu sociālais un tiesiskais stāvoklis Rīgā.....	27
2. Rīgas uzņēmējdarbības tiesiskie un finansiālie aspekti.....	32
3. Kristaps Bergs un viņa saimnieciskā darbība.....	37
3.1. Berga izcelsme un pirmie gadi Rīgā.....	37
3.2. Namu celtniecība un rūpnieciskā darbība.....	40
3.3. Tirdzniecība un <i>Berga bazārs</i>	46
3.4. Darbība finanšu un saimnieciskās biedrībās.....	52
4. Kristapa Berga sabiedriskā darbība un Rīgas Latviešu biedrība.....	61
4.1. RLB izveidošanās un nozīme.....	61
4.2. Berga darbība Rīgas Latviešu biedrībā.....	67
Secinājumi.....	72
Izmantoto avotu un literatūras saraksts.....	76

ANOTĀCIJA

Maģistra darbs „*Kristaps Bergs: uzņēmējs un filantrops, (1843-1907)*” rakstīts ar mērķi izpētīt Kristapa Berga darbību un tās nozīmi Rīgas saimnieciskajā un latviešu sabiedriskajā dzīvē. 19. gs. otrajā pusē Rīgā bija vērojams saimnieciskais uzplaukums un politiskas un tiesiskas reformas, kas radīja iespēju katram Rīgas iedzīvotājam nodarboties ar saimniecisko darbību un tirdzniecību, neraugoties uz viņa sociālo stāvokli un īpašumu apmēru.

K. Bergs bija viens no redzamākajiem un turīgākajiem Rīgas latviešu uzņēmējiem, kurš ar savu darbību apliecināja, ka arī latvieši spēj veiksmīgi nodarboties ar saimniecisku darbību, tā veicinot savu labklājību, kas ļautu iegūt vienlīdzīgu statusu ar Rīgā dzīvojošajiem vāciešiem. Berga darbības nozīmi veido vienlaicīgi veiksmīgi aptverta gan saimnieciskā, gan sabiedriskā joma, kas veidoja viņa ietekmīgo stāvokli Rīgas latviešu sabiedrībā. Berga uzņēmējdarbība aptvēra plašu darbības jomu, apliecinot viņa vēlmi iegūt arvien lielāku turību, kas pavērtu ceļu plašākām saimnieciskām un politiskām iespējām. Berga darbības nozīmi latviešu sabiedriskajā dzīvē veido viņa ieguldījums latviešu kultūras un saimnieciskās dzīves veicināšanā Rīgas Latviešu biedrības ietvaros. Viņa ieguldījums latviešu teātra un arī rūpniecības jomā, apliecināja viņu kā filantropu, kuram nebija vienaldzīgs latviešu stāvoklis.

ABSTRACT

The master work „*Christoph Berg: employer and philanthropist, (1843-1907)*” written with aim to research work and sense of Christoph Berg in economic life of Riga and in communal life of latvians. In half of 19 th century in Riga was economic growth and pervade politic and juridical reforms, what made chance all inhabitants of Riga to engage with economic acitivity, without regard of their social status and prize of property.

Ch. Bergs was one of the major and well-off employers of latvians in Riga, who with his work confirmed that latvians too can successful engage in economic activity and contribute their well-being, what give them chance get equal status with in Riga living germans. Sense of Bergs work forms comprising together economic and communal spheres, what made his influential status of latvians society in Riga. The entrepreneurship of Berg comprehend large-scale work spheres, what attested his desire to get greater wealth, and also gave him chances to enlarge his economic and politic work. The Berg investment in latvian culture and economic life make sense of his work in communal life of latvians. Theater and industry was the major spheres where expressed Berg philanthropy ,what certify his interest in status of latvians.

IEVADS

19. gadsimta otrajā pusē Rīga piedzīvoja saimniecisko un ekonomisko uzplaukumu un tajā notika plašas politiskas un tiesiskas reformas, kas atstāja lielu ietekmi uz Rīgas pilsētas raksturu un tās iedzīvotāju stāvokli. Saimniecisko brīvību ieviešanas rezultātā Rīgā pieauga latviešu rūpnieku un tirgotāju skaits, no kuriem daļa izveidojās par turīgiem uzņēmējiem un iesaistījās Rīgas latviešu sabiedriskās dzīves veidošanā. Tas ir nozīmīgi tādēļ, ka līdz 19. gs. vidum Rīgā brīvi ar rūpniecību, tirdzniecību un amatniecību varēja nodarboties tikai vācu tautības pārstāvji un latvieši bija nodarbināti galvenokārt dažādos palīgdarbos un bija strādnieki, kas noteica arī viņu sociālo statusu.

Maģistra darba tēma „*Kristaps Bergs: uzņēmējs un filantrops, (1843-1907)*” izvēlēta, lai aplūkotu latviešu uzņēmēja K. Berga darbību Rīgas saimnieciskajā un latviešu sabiedriskajā dzīvē, novērtējot viņa panākumus un nozīmi laikā, kad Rīgā tika ieviestas nozīmīgas reformas un bija vērojams saimnieciskais uzplaukums (19. gs. otrā puse līdz 1914. gads). Darbā Bergs tiks saukts par latvieti, jo viņš bija Rīgas Latviešu biedrības loceklis, un tā bija redzamākā latviešu organizācija, kas nodarbojās ar latviešu dzīves uzlabošanu.

Tēmas aktualitāte saistīta ar apskatāmā jautājuma zinātnisko izpēti līmeni vēstures literatūrā. Līdz šim pētnieki pievērsušies tikai atsevišķiem latviešu nacionālisma veidošanās elementiem, tieši neaplūkojot latviešu uzņēmēju darbību un nozīmi vai arī ieskicējot to tikai garāmeļot un īsumā, tādējādi nenovērtējot viņu panākumus saimnieciskajā un sabiedriskajā jomā. Latvijas vēstures pētniecībā K. Berga darbība aplūkota minimāli un viduvējā līmenī, neanalizējot to kontekstā ar Rīgā notikušajām plaša rakstura pārmaiņām. Tāpat šajos darbos Berga aktivitāte aplūkota, balstoties galvenokārt uz 19. gs. otrās puses un 20. gs. sākuma latviešu periodisko presi, neizmantojot Latvijas Valsts vēstures arhīvā un Rīgas pilsētas Būvvaldes arhīvā esošos materiālus un vairākus publicētos avotus par K. Bergu.

Darba mērķis ir izpētīt Kristapa Berga darbību un tās nozīmi Rīgas saimnieciskajā un latviešu sabiedriskajā dzīvē. Lai sasniegtu mērķi tika izvirzīti četri darba uzdevumi:

- 1) raksturot Rīgas un tajā dzīvojošo latviešu stāvokli 19. gs. otrajā pusē;
- 2) ieskicēt Rīgas uzņēmējdarbības izveidošanās priekšnoteikumus;
- 3) analizēt K. Berga saimniecisko darbību: tās izveidošanos, finansiālo pamatu, un ar to saistītās problēmas;
- 4) izzināt K. Berga sabiedrisko darbību un tās nozīmi.

K. Berga darbība ir svarīga 19. gs. Rīgas latviešu pilsonības liecība, kas ļauj labāk izprast latviešu nacionālo kustību tās veidošanās laikā. 19. gadsimtā latviešu nacionālās kustības idejiskais centrs bija Rīgas Latviešu biedrība (RLB), kas par labāko ceļu latviešu apvienošanai uzskatīja kultūru, kurai vajadzēja kļūt par latviešu nācijas vienotāju. RLB ideoloģijā latviešu pilsonības definīcija ietvēra ne tikai kultūras attīstīšanu, bet arī politisko un ekonomiski sociālo aspektu, kas nodrošinātu nācijas pastāvēšanu un tās ekonomisko potenciālu, savukārt kā centrālā vērtība tika izvirzīta pilsēta un latvietis, jo attieksme pret Rīgu un pilsētu kā tādu tika veidota kā laucinieka eksistences veida noliegšana.¹ K. Bergs šajā ziņā bija viens no redzamākajiem Rīgas Latviešu biedrības propagandētā latviešu pilsonības pārstāvja piemēriem, jo bija no laukiem uz Rīgu pārcēlies latvietis, kurš aktīvi nodarbojās ar saimniecisko darbību, iesaistījās Rīgas Latviešu biedrībā, un bija Rīgas domes loceklis.

Ar terminu *uzņēmējs* saprot, personu, kas uzņemoties risku, veic patstāvīgu un sistemātisku darbību preču ražošanas vai pakalpojumu jomā un kuras mērķis ir peļņas gūšana.² Savukārt ar vārdu *filantrops* tiek saprasts cilvēks - labdaris³ un persona, kas nodarbojas ar labdarību⁴. Tā kā šāds skaidrojums sevī ietver daudzus aspektus, tad šajā darbā ar Berga filantropiju tiks saprasta visa viņa darbība Rīgas Latviešu biedrībā, jo biedrības tiek definētas kā brīvprātīgas cilvēku apvienības ar noteiktiem sabiedriskiem mērķiem⁵. Tāpat ar filantropiju tiks saprasta arī atsevišķa Berga saimnieciskā darbība, kas bija vērsta uz latviešu saimnieciskās dzīves veicināšanu.

Uzņēmēju veidošanās nebija tikai Rīgas specifika, tā kopumā bija 19. gadsimtam raksturīga parādība lielā daļā attīstīto Eiropas valstu, kur laikmeta raksturs veicināja rūpniecības un tirdzniecības attīstību. Būtiskākā atšķirība starp latviešu uzņēmējiem un šīs jomas pārstāvjiem lielākajās Eiropas valstīs bija viņu izcelsme un darbības mērogs. Ja latviešu uzņēmēji nāca no lauku zemākā vai vidusslāņa un panākumus sasniedza ilgā un grūtā darbā, tad uzņēmēji, piemēram, Francijā un Lielbritānijā bija turīgu un izglītotu vecāku pēcteči un nereti darbojās kopā ar visu ģimeni vai vairākiem partneriem⁶, kas ļāva gūt lielākus panākumus.

Maģistra darba struktūru veido četras nodaļas, kas sakārtotas atbilstoši darba centrālās tēmas izpētei.

¹ Hanovs, D. *Pilsonības nācija: Baltijas Vēstnesis. 1868.-1906.* Rīga: Elpa, 2003. – 129., 134., 135. lpp.

² uzņēmējs. Grām.: *Ekonomikas skaidrojošā vārdnīca.* (sast. E. Grēviņa, V. Kaža u.c.) Rīga: Zinātne, 2000. – 517. lpp.

³ filantrops. Grām.: *Latviešu konversācijas vārdnīca* (galv. red. A. Būmanis, A. Švābe, K. Dišlers) Rīga: A. Gulbja apgādība, 1930-1931., 5. sēj., sleja 8569

⁴ filantrops. Grām.: *Lielā Enciklopēdiskā vārdnīca.* (Atb. red. A. Pavlovskā) Rīga: Jumava, 2003. – 1147. lpp.

⁵ biedrības. Grām.: *Latvijas Enciklopēdija.* 1. sēj. Rīga: SIA „Valērija Belokona izdevniecība”, 2002. – 660. lpp.

⁶ Rubenis, A. *19. gadsimta kultūra Eiropā.* Rīga: Zvaigzne ABC, 2002. – 45. lpp.

Darba 1. nodaļā raksturots 19. gs. otrās puses Rīgas politiskais un teritoriālais stāvoklis un Rīgas latviešu sociālais un tiesiskais statuss, kas ļauj izprast telpu un laiku, kurā Bergs dzīvoja un strādāja. Politisko reformu rezultātā Rīgā tika ieviesta jauna pilsētas pārvaldes iekārta, kas daļēji paplašināja visu Rīgas iedzīvotāju tiesības piedalīties tās darbā. Līdz 19. gs. vidum pastāvošais Rīgas noslēgtais teritoriālais raksturs kļuva par traucēkli pilsētas ekonomiskajai attīstībai, tādēļ Rīgas teritorijas izmaiņas arī veicināja pilsētas saimniecisko attīstību un nostiprināja Rīgas kā lielpilsētas statusu. Lai novērtētu Berga kā latvieša panākumus, raksturots Rīgā dzīvojošo latviešu tiesiskais un sociālais stāvoklis, kas apskatāmajā laikā, salīdzinot ar 18. gadsimtu, piedzīvoja zināmas izmaiņas. Lai gan lielākā daļa latviešu joprojām pārstāvēja sociāli zemāko iedzīvotāju slāni, 19. gs. otrajā pusē, pieaugot viņu saimnieciskajai aktivitātei, palielinājās turīgo latviešu skaits un arī viņu sabiedriskā aktivitāte.

Atsevišķā nodaļā raksturoti Rīgas 19. gs. uzņēmējdarbības izveidošanās priekšnoteikumi, kas ļoti tieši sekmēja latviešu saimnieciskās darbības veidošanos un kopumā veicināja Rīgas saimniecisko un ekonomisko attīstību. Priekšnoteikumi izpaudās saimniecisko brīvību ieviešanā, kredītiestāžu izveidošanā un Rīgas teritorijas paplašināšanā, kas ļāva attīstīties būvuzņēmējdarbībai, ar ko īpaši plaši nodarbojās latviešu tautības pārstāvji. Šī informācija ļauj izprast kāpēc 19. gs. otrajā pusē pieauga latviešu uzņēmēju skaits, kuri veidoja pat atsevišķu Rīgas latviešu sabiedrības grupu un atspoguļoja latviešu diferencēšanos labklājības ziņā.

Darba trešajā nodaļā uzmanība pievērsta K. Berga saimnieciskajai darbībai, izpētot viņa uzņēmējdarbību un tās finansiālo bāzi, un citus veidus kā viņš guva ienākumus un piedalījās Rīgas ekonomiskajā dzīvē. Izpētīta viņa namu celtniecība un rūpnieciskā un tirdznieciskā darbība, kā arī ar to veidošanu un attīstību saistītās problēmas, kas ļauj novērtēt viņa uzņēmējdarbības nozīmi. Berga darbība rūpniecības jomā aplūkota kopā ar viņa aktivitātēm namu celtniecībā, jo tā koncentrējās viņa īpašumos un nebija īpaši veiksmīga, tādēļ neieņem galveno nozīmi Berga saimnieciskajā darbībā. Jāpiebilst, ka apakšnodaļā par namu celtniecību aplūkota tikai K. Berga darbība ar sev piederošajiem namiem, neiekļaujot informāciju par šo namu vēsturi pēc viņa nāves. Atsevišķi izdalāms posms ir *Berga bazāra* veidošana, jo tas iezīmēja cita veida Berga nodarbošanos un bija plaša rakstura darbība, kas individuāli izdalāma arī namu celtniecībā. Līdzās tam izpētīta Berga darbība vairāku institūciju, akciju sabiedrības un saimnieciskās biedrības valdēs, kas bija ne tikai papildus ieņēmumu avots, bet arī zināma statusa rādītājs.

Ceturtajā nodaļā izpētīta K. Berga darbība Rīgas Latviešu biedrībā, kas izpaudās kā viņa ieguldījums latviešu kultūras un sabiedriskās dzīves veidošanā. Te atspoguļota visa

Berga darbība RLB, sākot no iestāšanās tajā, līdz kļūšanai par vienu no ietekmīgākajiem biedrības vīriem, un īpaši, viņa kā divu komisiju priekšnieka darbība, kas vislabāk atspoguļo viņu kā filantropu. Lai vienlaicīgi novērtētu RLB lomu latviešu sabiedriskās un kultūras dzīves veicināšanā un K. Berga atrašanos šajā biedrībā, raksturota RLB izveidošanās un tās vispārējā nozīme no tās dibināšanas brīža līdz 20. gs. sākumam, kad Bergs bija tās biedrs. Šeit aplūkotas galvenās sfēras, kas bija RLB uzmanības laukā, noskaidrojot kas tajās tika sasniegts un kāda bija to loma, kas ļauj saprast šīs organizācijas darbības mērķi un kopējo raksturu.

Tā kā darba tekstā izmantoti 19. gs. otrās puses Rīgas ielu nosaukumi, tad pievienots Rīgas ielu nosaukumu rādītājs, kurā atspoguļoti darbā minēto ielu mūsdienu nosaukumi.

Lai sasniegtu darba mērķi tika izmantotas trīs vēstures metodes: vēsturiski ģenētiskā metode, kas balstoties uz avotu un literatūras bāzes ļāva izpētīt K. Berga darbību un tās nozīmi, atklājot jaunu un arī iepriekš nepilnīgi atspoguļotu informāciju; struktūru sistēmu metode palīdzēja atklāt apstākļus, kas ietekmēja Berga uzņēmējdarbību, veicinot vai kavējot tās attīstību, tādējādi arī ļaujot novērtēt viņa saimnieciskās darbības nozīmi; savukārt statistikas metode ļāva apzināt statistisko materiālu, novērtējot tā lomu tēmas izpētē un analizējot to saistībā ar maģistra darba tēmu, kā arī attēlot to pārskatāmā veidā.

RĪGAS IELU NOSAUKUMU RĀDĪTĀJS

Kādreizējais nosaukums latviešu valodā	Nosaukums mūsdienās
Aleksandra bulvāris	Brīvības bulvāris
Antonijas iela	Antonijas iela
Dzirnavu iela	Dzirnavu iela
Elizabetes iela	Elizabetes iela
Ganību iela	Strēlnieku iela
Jumaras iela	E. Birznieka-Upīša iela
Kalēju iela	Ģertrūdes iela
Kaļķu iela	Kalēju iela
Ķēniņu iela	Vaļņu iela
Marijas iela	Marijas iela
Maskavas iela	Maskavas iela
Parka iela	Alfrēda Kalniņa iela
Pauluči iela	Merķeļa iela
Slokas iela	Slokas iela
Suvorova iela	Krišjāņa Barona iela
Šāļu iela	Svērtuves iela
Lielgabalu iela	Šķūņu iela
Teātra bulvāris	Aspazijas bulvāris

AVOTU UN LITERATŪRAS APSKATS

Maģistra darba izstrādes gaitā svarīgāko lomu ieņēma divas avotu grupas: nepublicētie un publicētie vēstures avoti, kas sniedz lielu daļu līdz mūsdienām maz zināmu informāciju par Kristapa Berga darbību. Darbā izmantoto nepublicēto avotu grupu sastāda Latvijas Valsts vēstures arhīva materiāli, Rīgas pilsētas būvvaldes arhīva dokumenti un Latvijas Akadēmiskās bibliotēkas Rokrakstu un reto grāmatu nodaļas Rīgas Latviešu biedrības fonda materiāli.

AVOTI

Darbā galveno nepublicēto avotu grupu veido **Latvijas Valsts vēstures arhīva** (LVVA) materiāli par Rīgas iedzīvotāju saimniecisko un tirdzniecisko darbību, un pilsētas kredītiestāžu un latviešu saimniecisko biedrību aktivitāte. Šo materiālu klāstu veido, pirmkārt, pilsētas valdes un komiteju sastādīti dokumenti, ziņojumi, pārskati un apkopojumi par pilsētas saimnieciskajām un ekonomiskajām lietām, un, otrkārt, kredītbiedrību un saimniecisko un sabiedrisko biedrību protokolu un kases grāmatas, biedru saraksti, dažādi ziņojumi un pašu veidoti darbības pārskati. Šiem materiāliem tēmas izpētē ir liela nozīme, jo pārsvarā tā ir vienīgā pieejamā informācija par Rīgas tirgotāju, rūpnieku un vairāku kredītiestāžu darbību 19. gs. otrajā pusē. Pilsētas valdes un komiteju oficiālie dokumenti, un kredītiestāžu protokolu, kases un biedru grāmatas ir ticamāki avoti nekā atsevišķu biedrību sastādītie darba pārskati, jo pēdējos izdeva pašu biedrību pārstāvji, kas dažādu iemeslu dēļ varēja neatspoguļot, piemēram, savu patieso finansiālo stāvokli.

Darbā izmantotie arhīva dokumenti tapuši laikposmā no 1868. līdz 1907. gadam, kad Rīgā notika plašas politiskas reformas, kas ietekmēja arī valodu kādā tika sastādīti pilsētas oficiālie dokumenti. 80. gadu otrajā pusē rusifikācijas politikas laikā vācu valodu pilsētas likumdošanā un izglītībā nomainīja pret krievu valodu, taču privātām personām tika atļauts iesniegt dokumentus jebkurā no trīs valodām (latviešu, krievu, vācu), savukārt atbildes, pēc pieprasījuma varēja saņemt vācu vai krievu valodā. Latviešu biedrību un kredītiestāžu dokumenti rakstīti latviešu valodā, jo bija orientēti galvenokārt tikai uz latviešu sabiedrību, taču likums noteica, ka, piemēram, Rīgas Latviešu biedrības gada darbu pārskatiem jābūt dublētiem arī krievu valodā, jo tie bija jānodod pārbaudei Baltijas ģenerālgubernatoram.⁷

Rīgas pilsētas tirdzniecības un amatniecības komisija (2763.f.) sniedz plašāko informāciju par no 19. gs. līdz 20. gs. sākumam Rīgā esošajiem rūpniecības, tirdzniecības un

---

⁷ LVVA, 2798.f., 2.apr., 23. l., 4. lp.

amatniecības uzņēmumiem: to dibināšanu, paplašināšanu, un vispārējo stāvokli. Tāpat te atrodas arī tirdzniecības revīziju atskaites dokumenti, Rīgā esošo firmu saraksti, tirdzniecības un amatniecības atļauju izsniegumi un informācija par tirgotāju savstarpējiem strīdiem un to atrisinājumiem. Šie materiāli kalpo par svarīgu K. Berga saimnieciskās darbības izpētes avotu, jo Rīgas firmu sarakstos minēti gandrīz visi viņa dibinātie uzņēmumi, savukārt Berga lūgumi pēc darbības paplašināšanas, ļauj izpētīt viņa saimnieciskās darbības kopainu.

Informācijas ziņā līdzīga nozīme ir Rīgas Biržas komitejas (3143.f.) fondam, kurā atrodas divu veidu materiāli: 1) dokumenti par tirdzniecības, amatniecības un rūpniecības uzņēmumiem, un to īpašnieku darbību; 2) dokumenti par Rīgas biržas tirdzniecības paražām, tirdzniecības atļauju izsniegumi un Rīgas firmu saraksti, kas ir nozīmīgs avots Rīgas saimniecības pētniecībā. Svarīgi uzsvērt, ka 1816. gadā dibinātā Rīgas biržas komiteja daudzējādā ziņā pārņēma lielāko daļu Rīgas Lielās un Rīgas Mazās ģildes funkcijas, kļūstot par galveno Rīgas tirgotāju un amatnieku saimnieciskās darbības pārzinātāju. Darba izstrādē no šī fonda tika izmantota divu veidu informācija – Rīgas firmu saraksti (1875.-1900.gads), kas sniedz īsu informāciju par katru Bergam piederošo uzņēmumu, un ļauj izsekot to pastāvēšanas ilgumam, atrašanās vietai, sadarbības partneriem, ja tādi bija, kā arī ļauj noskaidrot Berga uzņēmējdarbības kopējo mērogu.

Berga darbības izpētei finansu un saimnieciskajās biedrībās īpaši izceļami ir divu veidu fondi. Viens no tiem ir Latvijas jūrniecības un kuģniecības biedrības, sabiedrības un firmas (2373.f.), kur atrodas materiāli par no 19. gs. beigām līdz 20. gs. 30. gadiem Latvijā esošajām kuģniecības un kuģinieku biedrībām, kuģu īpašnieku savienībām un ziņas par Rīgas ostu un tās darbību. No šī fonda tika izmantotas lietas par latviešu kuģniecības sabiedrību *Austra*, kuras viens no valdes locekļiem Bergs bija. Šajā fondā glabājas vienīgā informācija par *Austras* darbību no tās dibināšanas līdz 20. gs. sākumam, un ietver tās darbības pārskatus, biedru sarakstus, finansiālo stāvokli un kases grāmatu. Darbā tika izmantota informācija par šīs kuģniecības apvienības biedru sastāvu, ieņēmumiem un izdevumiem, un darbības atskaitēm, kas ļauj novērtēt *Austras* finansiālo stāvokli un Berga ieguldījumu tās darbībā. Pilnīgu Berga darbības izpēti šajā biedrībā liedz plašāku materiālu trūkums, jo *Austras* darbības pārskati pieejami tikai par 1900. un 1913. gadu. Svarīgu lomu ieņem fonda - Krājaizdevu sabiedrības, kredītbiedrības un krājiskas Latvijā (4740.f.) materiāli par Rīgas Latviešu Amatnieku palīdzības krāšanas un aizdošanas kasi, kuras direktors Bergs bija vairākus gadus. Apjomīgajā materiālu klāstā pieejama informācija par šīs kases dibināšanu, darbību, biedru sastāvu, finanšu stāvokli, un dažādiem notikumiem, kas skāra kases darbību. Latviešu amatnieku kase vēlāk mainīja savu nosaukumu, tādēļ plašas ziņas par to pieejama arī Latvijas amatnieku savstarpējās kredītbiedrības (6947.f.) fondā. Šie materiāli sniedz plašu un

pilnīgu informāciju par kredītbiedrības darbību un sastāvu, jo pieejami valdes sēžu un biedru pilnsapulču protokolu grāmatas, darbības pārskati par katru gadu, iekļaujot apkopojošus pārskatus par desmit un divdesmit gadu darbību. Tāpat te pieejama arī informācija par kredītbiedrības biedru sastāvu, dokumenti par tās apgrozījumu, bilances, aizdevumu pieprasījumi, parādu prasības (tikai no 1912. līdz 1934. gadam), kā arī kredītbiedrības darbinieku saraksts un viņu pensiju fondi, kas ļauj izpētīt arī kredītbiedrības mazāk redzamo pusi. Bergs bija Latvijas amatnieku savstarpējās kredītbiedrības valdes sastāvā un plaši izmantoja tās piedāvātos pakalpojumus, tādēļ no pieejamā materiālu klāsta kā informācijas avots tika izmantotas protokolu grāmatas, kur atrodas ziņas par visiem Bergam izsniegtajiem aizdevumiem šajā kredītbiedrībā, kā arī ziņas par nozīmīgākajām pārmaiņām kredītbiedrības darbībā.

Līdzīga veida informāciju sniedz fonds - Rīgas latviešu palīdzības biedrības krājaizdevu sabiedrība (7075.f.), kura divās lietās atrodas protokola grāmatas par tās darbību no 1886. līdz 1891. gadam, kas ļauj uzzināt Bergam aizdoto kredītu summas un viņa darbību šīs kredītiestādes sapulcēs. Diemžēl materiālu trūkuma dēļ nav iespējams noskaidrot šīs krājaizdevumu sabiedrības pastāvēšanas ilgumu, dibināšanas mērķi un pilnīgāku tās darbību, kas liedz dziļāk izpētīt Berga darbību tajā, un uzzināt par viņam, iespējams vēl, izsniegtajiem kredītiem, kas ir ārpus šī fonda datējuma.

Līdzās šiem materiāliem ziņas par Berga darbību citās kredītiestādēs sniedz vairāki latviešu kredītiestāžu fondi, kuros atrodas dokumenti par to darbību, noteikumiem, biedru sastāvu un viņu finansiālajiem darījumiem (aizņēmumi, noguldījumi). Kopumā tika izmantoti seši šādi fondi, taču tie sniedz minimālas ziņas par Bergam aizdotajiem kredītiem, un šie fondi pēc savas uzbūves ir ļoti līdzīgi un viendabīgi, tādēļ aplūkojami kopā. Pirmās Rīgas Savstarpējās kredītbiedrības (5849.f.) fondā atrodas informācija par tās izveidošanu, darbību, finansiālo stāvokli un biedru un darbinieku sastāvu. Kredītbiedrības materiāli aptver laikposmu no 1868. līdz 1939. gadam, tādēļ iespējams pilnībā izpētīt šīs iestādes darbību no dibināšanas sākuma līdz likvidēšanai Otrā pasaules kara sākumā. Šie materiāli ļauj izpētīt ne tikai kredītbiedrībā veiktos noguldījumus, aizdevumus un citas finanšu operācijas, bet arī šīs iestādes iekšējo struktūru un sastāvu, jo pieejamas visas valdes sēžu, padomes sēžu un pilnsapulču protokolu grāmatas, kas ļauj uzzināt kredītbiedrības locekļu viedokļu daudzveidību, domstarpības u.tml. lietas. Tomēr šie materiāli apliecina vien to, ka Bergs bija kredītbiedrības biedrs un nekāda viņa aktivitāte tajās nav vērojama. Tāpat ir ar Rīgas tirgotāju savstarpējo kredītbiedrību (5535.f.), Otro Rīgas krājaizdevu sabiedrību (4813.f.) un Otro Vidzemes savstarpējo kredītbiedrību (4826.f.), kurās acīmredzot Bergs nav ņēmis kredītus, jo dokumentos nav informācija, kas par to liecinātu. Vairāk ziņas sniedz Rīgas privātā ķīļu zīmju

kredīt biedrība (2844.f.), kurā Bergs aizņēmas vienu liela apmēra kredītu, un Trešā Rīgas savstarpējā kredīt biedrība (5788.f.), no kuras biedru grāmatām un reģistriem uzzināma informācija par neliela apmēra Bergam izsniegtiem aizdevumiem 19. gs. 70. gados, kas Berga finanšu jautājumu ziņā ir maz dokumentēts laikposms. Bez latviešu kredītiestādēm arī Rīgas hipotēku biedrība (2769.f.) bija Berga uzņēmējdarbības finansētāja, ko apliecina tajā iekļāto īpašumu saraksts, kas bija galvenā ķīla, lai saņemtu kredītu. Tāpat šajos materiālos labi redzamas arī grūtības ar kādām Bergs saskārās lūdzot aizdevumus, kas kavēja viņa uzņēmējdarbības attīstību. Satura ziņā apjomīgais fonds kopumā sniedz detalizētu informāciju par hipotēku biedrības darbību visā tās pastāvēšanas laikā, kas ļauj pilnvērtīgi pētīt tās nozīmi Rīgas kredītiestāžu vidū. Darba izstrādes gaitā problēmas radīja vienota fonda par Rīgas kredītiestādēm, neesamība, jo ne visām Rīgas krājaizdevu kasēm un savstarpējām biedrībām ir savi fondi. Problēma ir uzskatāmi redzama, jo trūkst ziņu par atsevišķām Rīgas kredītiestādēm (piemēram, Berga bazāra krājaizdevu sabiedrība), kas līdz ar to neveicina pilnīgāku un dziļāku K. Berga darbības izpēti finanšu biedrībās.

Apkopojosa informācija par K. Bergu un viņa aktivitātēm atrodama fondā - Arveds Bergs, politisks un sabiedrisks darbinieks, publicists (100.f.), kur līdzās materiāliem par A. Berga darbību atrodas informācija arī par viņa tēvu K. Bergu. Fondā pieejami vairāki K. Berga personīgie dokumenti (laulības apliecība, laulības līgums, RLB biedra karte u.tml.) un A. Berga sarakstītā īsā biogrāfija par tēva dzīves un darba gājumu, kā arī ziņas par viņam piederošajiem namiem, kas gan nav pilnīgas. Tāpat šeit glabājas arī nekrologi un piemiņas raksti par K. Berga nāvi, kas ļauj novērtēt viņa darbības nozīmi gan latviešu, gan vāciešu preses skatījumā. No šī fonda tika izmantotas divas lietas, kas ieņem svarīgu lomu darba izstrādē, jo sniedz informāciju par Berga saimnieciskās un sabiedriskās darbības apmēru, kā arī kalpo par sākumposmu viņa darbības pētīšanā. Tā kā šis ir vienīgais fonds, kur atrodas ziņas par Berga personīgajām un ģimenes lietām, negatīvi jāvērtē fakts, ka tajā neatrodas viņa testaments, kas ir ievietots Rīgas Latviešu biedrības (2798.f.) fonda 1. apraksta 70. lietā.

Bergam piederošo namu izpētē tika izmantots Rīgas – Valmieras Zemesgrāmatu nodaļas fonds (1615.f.), kura 4. aprakstā atrodas plaša informācija par Rīgas centra namiem: to īpašniekiem un viņu maiņām, namu pirkšanas un pārdošanas dokumenti, ēku iekļājumi un to kopējā vērtība u.tml. lietas, kas sniedz pārskatu par katras ēkas vēsturi no tās celtniecības brīža līdz 1940. gadam. Diemžēl fonds nesniedz informāciju par to, kas namos atradās (firmas, uzņēmumi), kas liedz noskaidrot visu Bergam piederošo namu nozīmi viņa uzņēmējdarbībā. Šie materiāli ļauj izpētīt Berga darbību ar saviem namiem, galvenokārt jau

to iekļājumiem, lai saņemtu aizdevumus, kas tādējādi ļauj uzzināt arī viņa parādsaistības uz katru namu.

Berga sabiedriskās darbības un RLB izpētē tika izmantots Rīgas Latviešu biedrības fonds (2798.f.), kurā atrodas dokumenti par RLB dibināšanu, tās komisiju un nodaļu darbību, biedru sastāvu, ikgadējie darbības pārskati, kā arī dokumenti par RLB likvidāciju 1940. gadā. Darba izstrādē no šī fonda tika izmantotas lietas par RLB likumiem, darbības pārskatiem no 1901. līdz 1907. gadam, biedrības mūža biedru saraksts un lieta, kur atrodas dažu RLB runasvīru testamenti starp kuriem ir arī K. Berga testamenta noraksts. Fondā esošā informācija ļāva izpētīt RLB izveidošanos un nozīmi, un gūt ieskatu par Berga darbību tajā. Diemžēl fonds ir nepilnīgs, jo sniedz tikai daļēju informāciju par RLB darbību, tā, piemēram, pārskati par RLB darīšanām un rēķiniem te pieejami tikai no 1901. gada, tādēļ papildus tika izmantoti LNB krājumā esošie šīs organizācijas darbības pārskati. Tāpat fondā visplašāk pārstāvēti 20. gs. 20. līdz 30. gadu dokumenti, tādēļ plaši jāizmanto arī citur esošie materiāli par RLB darbību.

Svarīgu lomu Berga namu celtniecības izpētē ieņem **Rīgas pilsētas būvvaldes arhīva** (RPBA) dokumenti, kas sniedz informāciju par gandrīz katras Rīgā esošās ēkas celtniecību – tās būvprojektu un ēkas nodošanu ekspluatācijā. No šī arhīva tika izmantoti dokumenti par tām ēkām, kuru celtniecības pasūtītājs bija K. Bergs un ļauj uzzināt sekojošu informāciju: kad tika iesniegts ēkas būvprojekts; kādam nolūkam ēka tika celta; kas bija tās arhitekts; cik liela ēka tika paredzēta un no kāda materiāla tā tika celta. Darba izstrādē no šī arhīva kopumā tika izmantotas 15 lietas, kas ļauj uzzināt Berga namu celtniecības intensitāti, to būvniecības mērķi un teritoriālo zonu kādu aptvēra viņa celtie nami.

Berga darbības Rīgas Latviešu biedrībā izpētē nozīmīgs ir **Latvijas Akadēmiskās bibliotēkas** (LAB) Rokrakstu un reto grāmatu nodaļā esošais RLB fonds, kur glabājas liela daļa biedrības dokumenti no tās dibināšanas līdz 20. gs. sākumam. No šī fonda tika izmantoti to komisiju un nodaļu materiāli, kuru priekšnieks un vietnieks Bergs bija: Teātra komisijas un Rūpniecības nodaļas, kā arī biedrības runasvīru protokolu grāmatas, kas sniedz latviešu uzņēmēja darbības atspoguļojumu visas biedrības kontekstā. Diemžēl pilnīgu informāciju par Berga darbību Teātra komisijā pilnībā nevar iegūt, jo nav saglabājušās komisijas protokolu grāmatas no 1894. līdz 1905. gadam, t.i. gandrīz visu laikposmu, kad Bergs bija Teātra komisijas priekšnieks, tādēļ plaši tika izmantoti RLB ikgadējie darba pārskati, kas sniedz apkopojošu informāciju par šīs komisijas darbību.

Darbā izmantotie publicētie avoti iedalāmi divās daļās:

- 1) *Berga bazāra* kalendāri;
- 2) Rīgas Latviešu biedrības pārskati un 25 gadu darbības apkopojums.

*Berga bazāra kalendārs*⁸ tika izdots laikposmā no 1893. līdz 1907. gadam un bija informatīvs un izklaidējošs gada izdevums, kura galvenā funkcija bija tirdzniecības centra *Berga bazārs* reklamēšana. Kalendārā atrodas arī informācija par dažādām saimniecībā un ikdienas dzīvē noderīgām lietām, kas ļauj izprast, kas 19. gs. otrajā pusē un 20. gs. sākumā Rīgā dzīvojošam latvietim varēja būt interesanti un noderīgi. Tēmas izpētē svarīgākā šo kalendāru īpašība ir tajos esošā informācija par *Berga bazārā* esošajiem veikaliem: to raksturu, skaitu un īpašniekiem, un Berga raksti par tirdzniecību, kas kalpo par avotu viņa tirdzniecības ideju izpētē. Svarīgi uzsvērt, ka šajā kalendārā atrodas vienīgā informācija par Berga dibināto Berga bazāra krājaizdevu kasi, kuras izveidošana pierāda Berga ieinteresētību šādu iestāžu nepieciešamībā. Tāpat šie kalendāri ļauj uzzināt Berga atbalstu latviešu literātiem un dzejniekiem, cenšoties veicināt latviešu rakstniecības attīstību. *Berga bazāra* kalendāri ir unikāls avots, jo tajos Bergs skaidro *Berga bazāra* izveidošanas mērķi un nepieciešamību, kā arī problēmas ar kādām saskārās tā celtniecībā, turklāt caur šo avotu ir iespējams uzzināt tieši Berga domas, bez starpniekiem kā tas ir vēstures literatūrā. Tā kā kalendārs tika izdots tikai, sākot no 1893. gada, trūkst informācijas par *Berga bazārā* esošajiem veikaliem agrākā laikposmā, sākot no tā atvēršanas 1888. gadā, kas ļautu novērtēt šī tirdzniecības kompleksa sākotnējo stāvokli. Papildus informāciju par tirdzniecības centru un Berga idejām par tirdzniecību atrodama laikrakstos „*Baltijas Vēstnesis*” un „*Bals*”, taču tā nav plaša informācija, jo, lai arī Bergs bija šo laikrakstu līdzīpašnieks viņš tajās bieži npublicējās.

Rīgas Latviešu biedrības pārskati⁹ tika izdoti, sākot no 1869. gada un tajos ietverti pilnsapulču un runas vīru sapulču nozīmīgākie lēmumi, raksturots biedrības kopējais stāvoklis par katru aizgājušo gadu un atsevišķi arī katras komisijas un lielāko nodaļu īss darbības pārskats, tāpat pievienoti arī biedru saraksti, taču ne par katru gadu. Nozīmīgākā pārskatos ietvertā informācija ir par komisiju ienākumiem un izdevumiem, biedrības darba apskati, cilvēku maiņas priekšniecības rindās un lielākie RLB sasniegumi pēc tās runasvīru domām. Tēmas izpētē tika izmantoti pārskati no 1869. līdz 1907. gadam, kad Bergs bija RLB biedrs un tie ļauj izsekot viņa darbībai biedrībā sākot ar iestāšanos tajā, un beidzot ar viņa atteikšanos no visiem saviem amatiem. Lai arī šie pārskati ir nozīmīgs avots, tie nesniedz pilnu informāciju par biedrības darbību un lēmumiem, kā arī neziņo par organizācijas iekšienē notikušajām diskusijām, tādēļ līdztekus tiem jāizmanto arī citi avoti par RLB.

---

⁸ *Berga bazāra kalendārs. 1894.-1908. gads.* Rīga: Kr. Bergs, 1893.-1907.

⁹ *Pārskats par Rīgas Latviešu biedrības darīšanām un rēķiniem.* Rīga: [RLB], 1869. - 1908.

Kā papildus avots tika izmantots apkopojošs darbs „*Rīgas Latviešu biedrība savā 25 gadu darbā un gaitā*”¹⁰, kas sastādīts uz biedrības dokumentu pamata. Šajā darbā atspoguļots katra RLB priekšnieka ieguldījums biedrības darbā un visu komisiju un nodaļu paveiktais, kas ļauj iegūt vispārīgu ainu par organizācijas darbību. Atsevišķu RLB komisiju un nodaļu aprakstā sniegtā skaitliskā informācija gan dažreiz atšķiras no citos RLB izdevumos publicētās, tādēļ, lai iegūtu objektīvāku vērtējumu to nepieciešams salīdzināt. Kopumā šī grāmata ir labs informācijas avots pētot RLB darbību no tās dibināšanas brīža līdz 1892. gadam, ja vien nav nepieciešama detalizēta informācija par katru RLB darbības gadu.

LITERATŪRA

Darba izstrādē literatūra galvenokārt tika izmantota vēsturiskā konteksta izpētē, raksturojot Rīgas politisko un saimniecisko stāvokli un Rīgas latviešu sociālo un tiesisko statusu. Tā kā līdz mūsdienām ir izdoti vairāki darbi par Rīgas Latviešu biedrību, tad literatūra bija svarīgs informācijas avots arī raksturojot šīs organizācijas izveidošanos un nozīmi. Darbā izmantotā literatūra raksturota pēc hronoloģiskā principa.

20. gadsimta 30. gados tika pētīta galvenokārt tikai Latvijas neatkarības posma Rīgas vēsture, mazāk uzmanības pievēršot 19. gs. Rīgai, ieskicējot tikai galvenos notikumus, kas to raksturoja. Tomēr tā pārsvarā ir informācija par Rīgas pārvaldi un atsevišķu saimniecisko nozaru stāvokli, ignorējot ziņas par Rīgas iedzīvotāju sociālo un tiesisko struktūru, viņu nodarbošanos, un sabiedrisko darbību.

1932. gadā tika izdots apjomīgs un informācijas ziņā plašs rakstu krājums „*Rīga kā Latvijas galvaspilsēta*”¹¹, kurā vairāki autori rakstījuši par Rīgas ekonomiku, pārvaldi, teritoriju, finansēm, uzņēmumiem, iedzīvotājiem un citām lietām, atspoguļojot gandrīz pilnīgu pilsētas vēsturi. Lai gan krājumā lielākā uzmanība pievērsta 30. gadu Rīgas vēsturei, tajā atrodama nozīmīga informācija arī par 19. gs. otrās puses Rīgu, kad izveidojās lielākā daļa modernu pilsētu raksturojošas iestādes. Darba izstrādē vērtīga bija krājumā esošā informācija par Rīgas iedzīvotāju nacionālo sastāvu no 1867. līdz 1897. gadam un rūpniecības uzņēmumiem Rīgā un tās apkārtnē, kas skaitliski apkopoti pēc nozarēm, kopējā skaita, un tajā nodarbināto cilvēku daudzuma, kas ļauj izsecināt kāda bija rūpniecības nozīme Rīgas saimnieciskajā dzīvē. Šis rakstu krājums ir viens no retajiem darbiem, kur vienuviet atrodama tik plaša informācija par Rīgas vēsturi, atspoguļojot arī mazāk zināmas tās vēstures lappuses (piemēram, tirgi Rīgā, pilsētas mežsaimniecība u.c.).

---

¹⁰ *Rīgas Latviešu Biedrība savā 25 gadu darbā un gaitā*. Jelgava: Zīslaks (Draviņ-Dravnieks), 1893.

¹¹ *Rīga kā Latvijas galvas pilsēta*. Rīga: T. Līventāla un V. Sadovska redakcija, 1932.

30. gados plašāk pētīta tika Rīgas ekonomikas vēsture, uzsvāru liekot uz latviešu kredītiestāžu attīstību. Tēmas izpētē nozīmīgs ir A. Girgensonas raksts par Rīgas kredītkooperatīviem¹², kas sniedz apkopojošas ziņas par Rīgas latviešu kredītiestādēm, sīkāk aprakstot lielāko latviešu kredīt biedrību nozīmi un to darbību galvenajās līnijās. Šajā rakstā pieejama vienīgā statistiskā informācija par latviešu kredītiestāžu darbību, kas ļauj novērtēt to kopējo stāvokli un nozīmi Rīgas saimniecības nozarēs. Ieguldījumu šajā tēmā sniedzis arī Eduards Balodis¹³, kurš sarakstījis divus teorētiskus darbus par latviešu kredītiestāžu izveidošanos un to nozīmi, jau no pašiem to pirmsākumiem. Savos darbos autors pētījis latviešu kredītiestāžu un dažādu palīdzības biedrību raksturu, to dibināšanas nepieciešamību un apstākļus, kā arī dažādo attieksmi pret tiem, kas neļauj šo tēmu vērtēt viennozīmīgi. Lai arī E. Baloža darbi rakstīti un izdoti 30. gadu vidū tie ir patīkams izņēmums, salīdzinot ar citiem tā laika darbiem, jo autors nepārspilē saikni starp minēto iestāžu dibināšanu un latviešu nacionālisma veidošanos. Viņš, protams, raksta par vāciešu uzbrukumiem latviešu kredītiestādēm, taču tas nav autora personīgais viedoklis, bet atsauce uz 19. gs. presi, kur spilgti parādās vāciešu nepatika pret latviešu kredītiestādēm.

Padomju laiks iezīmīgs ar latviešu pētnieku plašu pievēršanos Rīgas vēstures pētniecībai, aptverot plašu tēmu spektru, un izdodot, vēl līdz mūsdienām ļoti nozīmīgas, monogrāfijas un rakstu krājumus.

Ievērināšanas cienīgs ir vēsturnieces Dzidras Ozoliņas ieguldījums 19. gs. Rīgas pilsētas pārvaldes pētniecībā. Savā monogrāfijā „*Rīgas „pilsētas tēvi” un viņu komunālā politika*”¹⁴, viņa atspoguļojusi Rīgas pārvaldes un tās locekļu darbību laikposmā no 1877. līdz 1913. gadam, sākot no komunālās politikas un beidzot ar pilsētas labiekārtošanu. Darba izstrādē nozīmīgākā šajā monogrāfijā esošā informācija ir no 1878. līdz 1905. gadam notikušo Rīgas domes vēlēšanu atspoguļojums, kas ļauj uzzināt visus ar tām saistītos aspektus: gatavošanās tām, vēlēšanu norise, katras nacionālās grupas intereses u.tml. lietas. Šajā darbā atrodas vienīgā plašākā informācija par Berga kandidēšanu domes vēlēšanās, kas ļauj uzzināt kuros gados un no kāda saraksta viņš kandidēja, ļaujot izsecināt viņa politisko orientāciju. Tāpat te atspoguļoti arī visi ar kandidēšanu Rīgas domes vēlēšanās saistītie blakus apstākļi, kas mudināja vai traucēja latviešiem piedalīties vēlēšanu cīņā. Monogrāfija rakstīta balstoties galvenokārt uz LVVA dokumentiem, publicētajiem avotiem un tā laika presi, tādēļ ir oriģināls un nozīmīgs ieguldījums 19. gs. otrās puses Rīgas vēstures pētniecībā.

¹² Girgensonas, A. Rīgas kredītkooperatīvi. *Latviešu kooperatīvais kredīts. Raksti par latviešu kredītooperācijas 60 gadu attīstību*. Rīga: Latvijas tautas bankas izdevums, 1937.

¹³ Balodis, E. *Latviešu kredītooperācija no viņas sākumiem līdz pasaules karam*. Rīga: Latvijas kooperatīvu kongresa padomes izdevums, 1934.; Balodis, E. *Latviešu sabiedriski-saimnieciskie veidojumi tautiskās atmodas laikmetā*. Rīga: Latvijas kooperatīvu izdevniecības savienība, 1935.

¹⁴ Ozoliņa, Dz. *Rīgas „pilsētas tēvi” un viņu komunālā politika. 1877. - 1913*. Rīga: Zinātne, 1976.

Darba tēmas izpētē lielu nozīmi ieņem darbs „*Rīga, 1860-1917*”¹⁵, kas sniedz līdz mūsdienām plašāko informāciju par 19. gs. otrās puses Rīgas vēsturi un tās iedzīvotājiem. Darbu veido vairāku pētnieku sarakstītas nodaļas, kur atspoguļotas tēmas, sākot no pilsētas pārvaldes un sociālekonomiskās dzīves, līdz arhitektūrai un iedzīvotāju izklaides un kultūras dzīvei, tādējādi ļaujot gūt pilnvērtīgu priekšstatu par Rīgu un tās iedzīvotājiem apskatāmajā laikposmā. Grāmata veltīta nozīmīgam Rīgas attīstības posmam, kad tā piedzīvoja savu saimniecisko un ekonomisko uzplaukumu un nostiprinājās kā lielpilsēta, kas daļēji kalpoja arī kā katalizators pilsētā veiktajām politiskajām un tiesiskajām reformām. Darba izstrādē svarīgākā šajā grāmatā ietvertā informācija ir par Rīgas teritoriju, pārvaldi, iedzīvotājiem, saimniecisko un ekonomisko attīstību, kā arī apakšnodaļa par teātra attīstību Rīgā, kas pasniegta interesantā un analītiskā veidā. Negatīvais šī darba aspekts sakņojas faktā, ka tajā izmantoti tikai publicētie avoti un literatūra, ignorējot arhīvā esošo plašo nepublicēto avotu klāstu, kas veidotu objektīvāku skatu uz Rīgas vēsturi. Lai arī darbs rakstīts balstoties uz marksisma un ļeņinisma tēzēm, tajā atspoguļotā informācija pasniegta zinātniskā un analītiskā veidā, atšķirībā no darbiem, kas izdoti agrākā padomju laika posmā.

Rīgas iedzīvotāju nacionālā sastāva izpētē būtiska ir vēsturnieces Ritas Brambes monogrāfija *Rīgas iedzīvotāji feodālisma perioda beigās 18. gs. beigās – 19. gs. pirmā puse*¹⁶, kurā ir plaša informācija par Rīgas iedzīvotāju nacionālo un skaitlisko struktūru un ģeogrāfisko izvietojumu, kā arī iedzīvotāju dzimstības un mirstības rādītāji un pieauguma dinamika. Lai arī darbā esošā informācija aptver posmu tikai līdz 19. gs. pirmajai pusei, tajā ir ziņas par Rīgas iedzīvotāju nacionālo sastāvu līdz 1881. gadam, tādēļ darbs izmantots, lai raksturotu Rīgas latviešu stāvokli 19. gs. otrajā pusē. Arī Brambe tāpat kā Dz. Ozoliņa, tēmas izpētē balstījusies uz plašu avotu un literatūras bāzi, sniedzot pilnvērtīgu un objektīvu informāciju par Rīgas iedzīvotājiem.

Rīgas namu celtniecības un būvnoteikumu izpētē svarīgs informācijas avots ir arhitekta Jāņa Krastiņa monogrāfija „*Eklektisms Rīgas arhitektūrā*”¹⁷, kurā autors raksturojis Rīgas pilsētbūvnieciskos projektus, būvnoteikumus, pilsētas izbūvi un nozīmīgākās Rīgas centrā 19. gs. otrajā pusē celtās sabiedriskās un dzīvojamās ēkas. Autors izanalizējis šī posma Rīgas būvnoteikumus, raksturojot visus aspektus, kas virzīja vai kavēja to pieņemšanu, un kā tas ietekmēja Rīgas pilsētbūvniecisko raksturu. Tāpat Krastiņš sniedzis ieskatu nozīmīgāko Rīgas centra ēku celtniecībā, pievēršot uzmanību namu arhitektūrai, un eklektismam kā gadsimta otrās puses raksturīgākā arhitektūras stila,

¹⁵ *Rīga, 1860 – 1917*. (Atb. redakt. J. Krastiņš) Rīga: Zinātne, 1978.

¹⁶ Brambe, R. *Rīgas iedzīvotāji feodālisma perioda beigās 18. gs. beigās – 19. gs. pirmā puse*. Rīga: Zinātne, 1982.

¹⁷ Krastiņš, J. *Eklektisms Rīgas arhitektūrā*. Rīga: Zinātne, 1988.

nozīmei. Šī informācija ļauj izprast Rīgas apbūves nevienmērīgo raksturu un atspoguļo problēmas ar kādām nācās saskarties būvuzņēmējiem, kas ir svarīgi raksturojot K. Berga darbību namu celtniecībā. Darba izstrādē tikpat nozīmīga informācija ir par celto ēku raksturu, kas sniedz priekšstatu par to kādas un kāpēc tieši tādas ēkas Rīgā apskatāmajā laikposmā tika būvētas, kas ļauj atklāt Berga namu celtniecības mērķi un nozīmi.

20. un 21. gadsimtā vairāki autori pētījuši 19. gs. Rīgas un tās iedzīvotāju vēsturi, aptverot plašu tēmu loku, sākot no pilsētas ekonomiskās un saimnieciskās dzīves un latviešu iedzīvotāju sociālā un sabiedriskā statusa raksturošanas, un beidzot ar latviešu nacionālās kustības izvērtējumu.

Rīgas kredītiestāžu vēstures izpētē ļoti noderīgs ir Latvijas kultūras fonda izdotais darbs „*Latvijas kredītiestādes 20. gs. sākumā un šodien*”¹⁸, kurā sniegta informācija par Rīgas lielākajām kredītiestādēm no 1860. līdz 1940. gadam. Darbā ir ziņas par kredītiestāžu dibināšanu un funkcijām un statistiskas ziņas par tajās veiktajiem noguldījumiem un izsniegtajiem aizdevumiem, kas ļauj tās salīdzināt, kā arī daļēji uzzināt cik liels bija Rīgas iedzīvotāju pieprasījums pēc kredītiem un vēlme noguldīt savu naudu. Tāpat šajā darbā labi raksturoti kredītiestāžu tipi un to kopīgās un atšķirīgās iezīmes, kas papildina citos darbos esošo informāciju par Rīgas kredītiestāžu daudzveidību 19. gadsimtā. Šis darbs sniedz vispārīgu ainu par Rīgas kredītiestādēm, tādēļ tajā nav atrodamā informācija par mazākām pilsētas kredītiestādēm, kurām bija nozīme tieši Rīgas latviešu rūpniecības un tirdzniecības attīstīšanā, tādēļ pilnvērtīgai šīs tēmas izpētei nepieciešams izmantot papildus informācijas avotus.

Vienīgais līdz mūsdienām izdotais darbs par Kristapa Berga darbību ir publicista Ulda Lasmaņa 1997. gadā iznākusī monogrāfija „*Berga bazāra un laikmeta labirintos*”¹⁹, kas ir pirmā no piecām autora sarakstītajām grāmatām par Bergu dzimtu. Šajā darbā pētīta K. Berga saimnieciskā un sabiedriskā darbība, iekļaujot arī ziņas par viņa mantojumu un visu Bergu dzimtu. Grāmata ir populārzinātnisks darbs ar minimālām bibliogrāfiskām norādēm, kas tādēļ liedz tam pretendēt uz pilnīgas patiesības atspoguļojumu. Darbs rakstīts sadzīviskā valodā ar daudz paša autora personiskajām piezīmēm un pārdomām ne tikai par Bergu, bet arī citiem 19. gs. otrās puses Rīgas latviešiem, analizējot viņu mijiedarbību un savstarpējās attiecības. U. Lasmanis sniedz labu informāciju par Berga izcelsmi un darbību, taču tā nav aplūkota kontekstā ar plašajām pārmaiņām Rīgā 19. gs. otrajā pusē, kas ļautu labāk izprast un novērtēt Berga saimniecisko darbību un ar to saistītās problēmas. Tāpat šajā darbā Bergs aplūkots tikai pozitīvā gaismā, izceļot viņa sasniegumus un nopelnus, bet necenšoties

---

¹⁸ *Latvijas kredītiestādes 20. gs. sākumā un šodien*. Rīga: Latvijas Komerčbanku asociācija, 1994.

¹⁹ Lasmanis, U. *Berga bazāra un laikmeta labirintos*. Rīga: aut. izdevums, 1997.

kritiski izvērtēt viņa darbības otru pusi, kas saistīta ar centieniem iegūt arvien augstāku stāvokli Rīgas saimnieciski-ekonomiskajā dzīvē. Lasmaņa darbā redzamas arī vairākas neprecizitātes Berga darbības atspoguļošanā – nepareizi gadu skaitļi, pārspīlējumi u.tml. lietas. Darbu interesantu padara Lasmaņa rīcībā esošās Berga mazdēlu un mazmeitu mutvārdu liecības, kas grāmatā ieņem svarīgu lomu, taču jāņem vērā, ka šīs atmiņas nevar būt objektīvas, jo ir saistītas ar dzimts saitēm, un tādēļ ir kritiski vērtējamas. Tāpat grāmatas autors bieži atsaucas uz Augusta Deglava romānu „Rīga”, kas kā daiļliteratūras darbs nevar sniegt objektīvu vēstures atspoguļojumu. Tēmas izpētē šis Lasmaņa darbs kalpo tikai par labu sākumposmu Berga darbības izpētē, jo autors izmantojis vienveidīgus avotus, un lielāko darba daļu sastāda Berga darbības izpēte Rīgas Latviešu biedrībā mazāk uzmanības pievēršot viņa uzņēmējdarbībai un tās nozīmei.

Nozīmīgu ieguldījumu 19. gs. Rīgas un latviešu vēstures pētniecībā devusi vēsturniece Kristīne Volfarte, kas rakstu krājumā „*Katram bija sava Rīga*”²⁰ rakstījusi par Rīgas latviešu sociālo un politisko stāvokli, sabiedrisko dzīvi, kultūru un izglītību. Volfarte ir sniegusi nozīmīgu, maz atrodamu informāciju par Rīgas latviešu uzņēmējiem, iezīmējot dažu redzamāko uzņēmēju darbību un nozīmi, un atspoguļojusi arī būtiskākās problēmas ar kādām tie saskārās savā saimnieciskajā darbībā. Raksturojot latviešu iedzīvotāju stāvokli Rīgā nozīmīga ir autores sniegtā informācija par latviešu atšķirīgo sociālo statusu, atspoguļojot divējādu latviešu Rīgu, tādējādi iezīmējot sociālas un tiesiskas atšķirības ne tikai starp latviešiem un vāciešiem, bet arī pašu latviešu vidū. Tā kā minētais rakstu krājums ir veltīts Rīgas kā daudznacionālas pilsētas izpētei tajā atrodas informācija par lielāko aplūkojamā laikposmā Rīgā dzīvojošo nacionalitāšu vēsturi, kas ļauj salīdzināt to atšķirīgo stāvokli un mijiedarbību ar latviešiem, kas ir svarīgi maģistra darba tēmas kopējā kontekstā. Šajā krājumā ievietota arī vācu vēsturnieka Ervīna Oberlendera sarakstītā nodaļa par Rīgas ekonomisko izaugsmi un tās daudznacionālo raksturu, kurā īsumā atspoguļotas nozīmīgākās pārmaiņas Rīgā 19. gs. otrajā pusē, kas pēc autora domām bija priekšnoteikumi Rīgas kļūšanai par metropoli. Tomēr tā kā šī nodaļa kalpo tikai kā konteksts, tā nesniedz būtisku, citur neesošu informāciju par Rīgas ekonomisko stāvokli apskatāmajā laikposmā.

Rīgas Latviešu biedrības izveides un nozīmes raksturošanā lielu nozīmi ieņem K. Volfartes monogrāfija „*Rīgas Latviešu biedrība un latviešu nacionālā kustība no 1868. līdz 1905. gadam*”²¹, kurā visaptveroši atspoguļota RLB darbība no tās dibināšanas līdz 1905. gadam, iekļaujot arī biedrības izveidošanās priekšnoteikumus un latviešu iedzīvotāju

²⁰ Volfarte, K. Latviešu Rīga. *Katram bija sava Rīga. Daudznacionālas pilsētas portrets no 1857. līdz 1914. gadam.* (sast. K. Volfarte, E. Oberlanders) Rīga: Izdevniecība AGB, 2004.

²¹ Volfarte, K. *Rīgas latviešu biedrība un latviešu nacionālā kustība no 1868. līdz 1905. gadam.* Rīga: LU akadēmiskais apgāds, 2009.

sociālās struktūras izpēti, kas ļauj šo darbu izmantot ne tikai tieši RLB, bet arī Rīgas un latviešu vēstures pētniecībā. Izmantojot plašu avotu un literatūras bāzi Volfarte labi atspoguļojusi biedrības komisiju un nodaļu darbību: to dibināšanu, darbu, sasniegumus un nozīmi, iekšējo stāvokli un ziņas par biedrības runasvīriem, kas ir svarīga informācija pētot gan RLB vispārējo darbību, gan arī tās iekšējo struktūru. Darbā gan redzamas dažas kļūdas un nepilnības, piemēram, raksturojot K. Berga darbību minētajā organizācijā ir sniegti kļūdaini gadu skaitļi, savukārt atspoguļojot viņa nomaksāto nodokļu apmēru pilsētas labā, nav veikta bibliogrāfiskā norāde uz avotu, kas sniedz šīs skaitliskās ziņas. Kopumā Volfartes monogrāfija ir ļoti labs informācijas avots pētot RLB no tās dibināšanas līdz 1905. gadam, jo atspoguļota ne tikai biedrības darbība, bet arī politiskie un tiesiskie apstākļi, kas ļāva to dibināt.

Analizējot avotus tika pielietota tradicionālā dokumentu analīzes metode, kas ļāva noskaidrot avotu izcelšanos un autoru, un kritiski izvērtēt tajā ietverto informāciju, tādējādi arī izdibinot avota ticamības pakāpi. Izvērtējot darbā izmantoto vēstures literatūru tika izmantota problēmu pieeja, atklājot katra darba nozīmi tēmas izpētē un izvērtējot to kopējo saturu, atklājot arī tajos esošās nepilnības.

1. RĪGAS UN TĀS IEDZĪVOTĀJU LATVIEŠU STĀVOKLIS

19. GADSIMTA OTRAJĀ PUSĒ

1.1. Rīgas politiskās un teritoriālās izmaiņas

19. gadsimta otrajā pusē Rīga bija Krievijas impērijas guberņas pilsēta, Vidzemes guberņas centrs un Baltijas guberņas lielākā tirdzniecības un ostas pilsēta.

Ar 1870. gada 16. jūniju, kad Krievijas impērijas valdība izdeva jauno Krievijas pilsētu nolikumu jeb jauno tiesisko un administratīvo kārtību („Visaugstākie apstiprinātie noteikumi”), simboliski iezīmējās Rīgas politisko pārmaiņu sākums. Gadsimta otrajā pusē realizēto trīs pilsētu nolikumu rezultātā vairākus gadsimtus Rīgu pārvaldījusī rāte zaudēja visas savas funkcijas - administratīvo, tiesu, policijas un saimniecisko, kas likumsakarīgi to noveda pie likvidēšanas. Lai arī oficiāli 1870. gada nolikuma ieviešanas iemesls bija radīt jaunajiem pilsētu iedzīvotāju slāņiem atbilstošāku kārtību (sakarā ar dzimtbūšanas atcelšanu Krievijā 1861. gadā) un uzlabot pilsētas saimniecību, tas galvenokārt bija orientēts uz visu impērijas pilsētu pārvaldes centralizēšanu un unificēšanu, un uz plašāku pilsētu kontroles radīšanu. Pēc Krievijas pilsētu nolikuma attiecināšanas uz Baltijas guberņām (1877. gada 26. martā) Rīgā tas oficiāli stājās spēkā 1878. gada 1. janvārī, taču sakarā ar vācu aprindu sakariem ar Krievijas impērijas valdību praktiski sāka darboties vēlāk un ņēma vērā t.s. Baltijas „īpašos vietējos apstākļus”, kas nozīmēja vācu dominējošā stāvokļa Rīgā respektēšanu. Nolikums noteica Krievijas pilsētu pārvaldes turpmāko uzbūvi, tās kompetences un attiecības ar augstāko administrāciju, kā arī municipālo vēlēšanu kārtību.²² Līdz nolikuma attiecināšanai uz Rīgu, galvenās Rīgas pilsētas pārvaldītājas joprojām bija rāte (maģistrāts), Lielā ģilde un Mazā ģilde. Rāte bija pilsētas pašvaldības augstākais orgāns, savukārt ģildes – privātās tirdzniecības un amatniecības organizācijas.

Nolikuma ieviešanas rezultātā Rīgā tika izveidota pilsētas dome (rīkotājorgāns) ar apmēram 30 – 72 cilvēkiem (atkarībā no vēletāju skaita pilsētā), kas garantēja pašvaldības funkcionēšanu; un pilsētas valde (izpildorgāns), kas pildīja pilsētas saimnieciskās lietas (finanšu, labiekārtošanas, zemes u.c.) un kuras locekļu skaitu noteica domes locekļi. Tika ieviests arī pilsētas galvas amats, kas sevī apvienoja domes un valdes priekšsēdētāja amatu. Lai arī formāli Rīgai savās iekšējās lietās bija dota darbības patstāvība, tā bija nosacīta, jo visos svarīgākajos Rīgas domes lēmumos bija nepieciešams Baltijas ģenerālgubernatora un Krievijas impērijas augstākās vadības apstiprinājums. Tādā veidā tika pārskatīti lēmumi, piemēram, par aizņēmumiem, nekustamā īpašuma pārdošanu, nodokļu paaugstināšanu,

²² *Rīga, 1860 – 1917.* (Atb. redakt. J. Krastiņš) Rīga: Zinātne, 1978. – 81. lpp.

jaunu nodokļu ieviešanu, kā arī izskatīti Rīgas finanšu plāni un visi domes kancelejas augstākie dokumenti.²³ Jauna pilsētas pārvaldes orgāna izveide radīja nepieciešamību reformēt esošo vēlēšanu sistēmu, kas nosacīti paplašināja vēlētāju un kandidātu loku. Vēlēšanu tiesību reforma balstījās uz īpašuma faktoru, argumentējot, ka vēlēšanās var piedalīties tikai tie iedzīvotāji, kas maksā nodokļus pilsētas labā. Tika noteikts, ka aktīvās un pasīvās vēlēšanu tiesības varēja iegūt iedzīvotāji, kuri atbilda sekojošām prasībām:

- ✓ bija Krievijas pavalstnieki;
- ✓ vismaz 25 gadus veci;
- ✓ pilsētas robežās piederēja nekustamais īpašums vismaz 1500 rubļu vērtībā vai 1. un 2. ģildes tirdzniecības/rūpniecības uzņēmums, vai maksā nodokli no sīktirdzniecības/ sīkrūpniecības;
- ✓ nav pilsētas nodokļu parādu.²⁴

Šo noteikumu rezultātā tika būtiski ierobežotas lielākās Rīgas iedzīvotāju daļas politiskās tiesības un vāciešiem kā turīgākajiem Rīgas iedzīvotājiem bija ievērojami plašākas iespējas iekļūt pilsētas domē. Likums noteica, ka vēlēšanās var piedalīties arī juridiskās personas jeb dažādas valsts un sabiedriskās iestādes, korporācijas, biedrības u.tml., ja vien tās maksāja nodokli pilsētas labā, kas nozīmēja, ka vienai personai varēja piederēt divas balsis - viena uz personīgā īpašuma pamata, bet otra kā cita īpašuma pārstāvim.²⁵

Ja pēc 1870. gada nolikuma ieviešanas Rīgā abas ģildes zaudēja savu publiski tiesisko nozīmi, tad rāte savas pozīcijas vēl saglabāja, jo bija ieilgusi vispārējās tiesas reformas ieviešana Baltijā, kam vajadzēja pabeigt Rīgas jaunās pārvaldes struktūras veidošanu. Šī iemesla dēļ oficiāli rāte savas tiesības saglabāja līdz 1889. gadam, kad tiesu reforma tika veikta, tomēr dažos jautājumos rātes un ģildes kompetences tika ierobežotas jau ātrāk, jo Krievijas centrālā vara pārņēma savā vadībā pilsētas tirdzniecības kasi un ar sabiedriskās apgādības un veselības aizsardzību saistītās lietas.²⁶

80. gadu beigās, vienlaikus ar rusifikācijas politikas realizēšanas augstāko punktu, Krievijas impērijas pārvalde arvien vairāk ierobežoja vācu tiesības pilsētas pārvaldē. 1889. gada 9. novembra ukazs noteica vācu valodas lietošanas aizliegumu pilsētas iekšējā lietvedībā, aizstājot to ar krievu valodu, kā arī atņēma vēlēšanu tiesības atsevišķām iedzīvotāju kārtām. Ar 1888. gada 9. jūnija likumu, kas noteica Baltijas guberņu policijas iestāžu vietā ieviest Krievijas policijas pārvaldes sistēmu, iesākās pēdējo rātes funkciju

²³ *Latvija 19. gadsimtā: Vēstures apceres.* (Atb. red. J. Bērziņš) Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2000.-575. lpp.

²⁴ *Rīga, 1860 – 1917.* - 62. lpp.

²⁵ Ozoliņa, D. Rīgas domes izveidošana un tās darbība (19.gadsimta otrā puse -1918.gads). *Rīgas pārvalde astoņos gadsimtos.* (sast. I. Celmiņa). Rīga: RVKM, 2000. – 140. lpp.

²⁶ *Rīga, 1860 – 1917.* - 84. lpp.

likvidēšana. Tā paša gada beigās ar senāta 25. oktobra ukazu rātei tika atņemtas tiesības uz pilsētas nodokļu pārvaldi, bet ar 1889. gada 9. jūlija nolikuma „Par tiesu iekārtas pārveidošanu Baltijas guberņās” piemērošanu Rīgai, rātes darbība tika pilnībā likvidēta. Par pēdējo un spēcīgāko impērijas pārvaldes ierobežojumu attiecinājumu uz guberņu pilsētām (līdz 1917. gadam) kļuva 1892. gada pilsētu likums (kontrreformā), kas bija virzīts uz vēl plašāku pilsētas pārvaldes kontroli un vēlēšanu tiesību nostiprināšanu ar lielāku īpašuma faktora nozīmi. Nolikuma ieviešanas iemesls bija plašu iedzīvotāju slāņu neapmierinātība ar pilsētas pārvaldes nodošanu visturīgāko iedzīvotāju slāņu rokās, kā arī 80. gados konstatētās vēlēšanu sistēmas nepilnības. Nolikums noteica, ka Baltijas ģenerālgubernators varēja apturēt jebkura Rīgas domes lēmuma izpildi, ņemot vērā ne tikai tā likumību, bet arī lietderību pēc saviem ieskatiem. Pēc ģenerālgubernatora domes lēmumu tālāk izskatīja un izsprieda īpaši izveidota guberņas pilsētu lietu pārvalde un atsevišķos gadījumos arī iekšlietu ministrs. Jaunais vēlēšanu likums vēl vairāk samazināja vēlētāju loku, jo noteica, ka vēlēšanu tiesības iegūst tikai tie iedzīvotāji, kuriem pieder nekustamais īpašums, kas novērtēts vismaz 1500 rubļu vērtībā, vai arī 1. un 2. ģildes tirdzniecības vai rūpniecības uzņēmums.²⁷ Tādējādi 1893. gada Rīgas domes vēlēšanās bija tiesīgi piedalīties tikai 0,9 % rīdzinieku, kamēr 1878. vēlēšanās šis skaitlis vēl bija 3,4 %.²⁸

19. gadsimta vidus un otrā puse iezīmējās arī ar nozīmīgām Rīgas teritoriālās struktūras izmaiņām, kas izmainīja ne tikai pilsētas izskatu, bet arī tās turpmāko saimniecisko un ekonomisko attīstību. Šo pārmaiņu galvenie iemesli bija divi militāri-politiskie konflikti. Pirmais no tiem bija 1812. gada Napoleona karš, kura laikā, lai aizsargātu Rīgas iekšpilsētu no pretinieka ienākšanas un uzbrukuma, naktī no 11. uz 12. jūliju tika nodedzinātas Maskavas un Pēterburgas priekšpilsētas²⁹ (Jelgavas priekšpilsēta jeb Pārdaugava tika nodedzināta jau jūnijā). Rīgas nocietinājuma plāns pretinieka uzbrukuma tuvošanās gadījumā paredzēja noteiktu vietu un objektu nodedzināšanu, taču vējam mainot virzienu, uguns izgāja no kontroles un izcēlās ugunsgrēks kā rezultātā nodega plašāka teritorija nekā bija paredzēts nodedzināt. Lai arī priekšpilsētu nodedzināšana atstāja negatīvas sekas uz Rīgas izskatu, tas deva iespēju paplašināt pilsētas teritoriju un nākotnē ieviest jaunu priekšpilsētu plānojumu un tās plānveida apbūvi.

²⁷ Ozoliņa, Dz. *Rīgas „pilsētas tēvi” un viņu komunālā politika, 1877-1913*. Rīga: Zinātne, 1976. – 62. lpp.

²⁸ Turpat

²⁹ Maskavas un Pēterburgas priekšpilsētas bija Daugavas labā krasta priekšpilsētas, no kurām pirmā atradās pa labi no tagadējās Krišjāņa Barona ielas, bet otrā pa kreisi no tās un aptvēra teritoriju līdz Ganību dambim.

Otrs konflikts bija Krimas karš (1854-1856), kas gan tieši neskāra Rīgu, taču esot atspoguļojis Krievijas impērijas ekonomisko un tehnoloģisko atpalicību.³⁰ Tas galvenokārt bija vērojams Rīgas cietokšņa nederīgumā, kas arī bija iemesls, kādēļ 1857. gadā tika uzsākta Rīgas nocietinājumu nojaukšana un vaļņu norakšana. Vēstures literatūrā gan pastāv atšķirīgi viedokļi par cietokšņa nojaukšanas iemeslu, piemēram, tiek minēts, ka cietoksnis sāka paralizēt pilsētas attīstību un normālu ekonomisko dzīvi, turklāt tas arī nav atbildis jauno laiku karamākslas un tehnikas līmenim.³¹ Ekonomiskais faktors bija viens no svarīgākajiem iemesliem, jo, attīstoties Rīgas ostai, tās tuvumā bija nepieciešams izveidot dzelzceļa līniju, kas nodrošinātu eksporta un importa kustību. Tomēr viennozīmīgi tiek uzskatīts, ka cietokšņa likvidēšana būtiski mainīja Rīgas izskatu, jo atklājoties jaunai un plašai apbūves teritorijai, posmā no tagadējās Vaļņu ielas līdz Elizabetes ielai tika izveidots jauns Rīgas centra plānojums. Jau 1860. gadā Rīgas rāte izdeva noteikumus, kas apstiprināja bijušo Rīgas nocietinājumu joslas apbūvi, iekļaujot likumu šajā teritorijā ēkas būvēt tikai no ugunsdrošiem materiāliem un aizliegt būvēt noliktavas un rūpnieciska rakstura ēkas, lai izvairītos no dažādiem negadījumiem. Tas bija sākums Rīgas centra un bulvāru rajona apbūvei, kad tika uzceltas liela daļa to ēku, ko Rīgas centrā var redzēt arī mūsdienās.

Ja līdz 1857. gadam Rīga bija cietoksnis, ko ietvēra zemes vaļņi un aizsarggrāvis to priekšā, tad pēc vaļņu nojaukšanas (no 1857. līdz 1863. gadam), uz pilsētu pavērās citāds skats. Pēc šī notikuma Rīgas centrs (iekšpilsēta) un priekšpilsētas (ārpilsēta)³² vairs nebija teritoriāli tik strikti nodalītas teritorijas kā agrāk, jo tās saplūda, ļaujot Rīgai izveidoties par lielpilsētu. Turklāt turpmākā Rīgas centra teritorija auga un attīstījās tikai uz priekšpilsētu rēķina, kas arvien ciešāk ieskāva centru un pat pārauga to.³³ Priekšpilsētas bija nozīmīga pilsētas daļa, jo tajās koncentrējās visa pilsētas rūpniecība, un teritorijai paplašinoties arvien pieauga fabriku skaits. Kopumā Rīga 19. gs. otrajā pusē joprojām saglabāja 1828. gadā noteiktās pilsētas robežas, kas to dalīja divās daļās:

- 1) Rīgas centrs un tā tuvākā apkārtnē jeb pilsētas policijas apgabals³⁴;
- 2) Rīgas patrimoniālais apgabals³⁵, kas bija pakļauts lauku policijai.

³⁰ Oberlenders, E. Rīgas izaugsme par daudz nacionālu ekonomisko metropoli. *Katram bija sava Rīga.*

Daudznacionālas pilsētas portrets no 1857. līdz 1914. gadam. – 12. lpp.; *Rīga, 1860 – 1917.* – 418. lpp.

³¹ Krastiņš, J., Strautmanis, I., Dripe, J. *Latvijas arhitektūra no senatnes līdz mūsdienām.* Rīga: Baltika, 1998. – 87. lpp.

³² 19. gadsimtā attiecībā uz Rīgas teritoriju lietoja arī jēdzienus Iekšrīga un Ārrīga, taču tā kā 19. gs. vidū tika likvidēti Rīgas aizsardzības objekti, tad darbā turpmāk tiks lietoti jau tekstā minētie jēdzieni.

³³ Brambe, R. *Rīgas iedzīvotāji feodālisma perioda beigās.* Rīga: Zinātne, 1982. – 70. - 71. lpp.

³⁴ Pilsētas policijas apgabālā ietilpa Vecpilsēta un trīs priekšpilsētas: Pēterburgas, Maskavas un Jelgavas.

³⁵ Rīgas patrimoniālais apgabals bija pilsētas lauku novads, kura robežas 19. gadsimtā nebija pilnībā skaidras. No 1828. līdz 1877. gadam tā bija teritorija, kas bija pakļauta lauku policijai, nevis pilsētas policijai, savukārt no 1877. gada ar to saprata to Rīgas daļu, kur pastāvēja zemnieku pagasti (Dreiliņu un daļa Mazjumpravas muižas Daugavas labajā krastā, bet Pārdaugavā – tās Mazjumpravas daļa, Olaines muiža, Beberbeķu, Piņķu un arī privātā Bierīņu muiža). Tikai 1917. g. tika noteikta stingra Rīgas pilsētas un tās patrimoniālā apgabala robeža.

Šāds Rīgas iedalījums radīja lielas neskaidrības, jo fakts, ka pilsētas robežas līdz pat 20. gs. sākumam bija nenoteiktas, radīja grūtības pilsētas iestādēm noteikt savas darbības sfēras robežas. Rīgas teritoriālais iedalījums spilgti atspoguļoja arī Rīgas divpusību, kas izpaudās centra un priekšpilsētu atšķirīgajā attīstībā, kas neļauj to uzskatīt par vienotu teritoriju. Rīga, kas aptvēra pilsētas centru un Pēterburgas priekšpilsētas dienvidrietumu iecirkņus, tika uzskatīta par pilsētas moderno daļu, kur bija izklaides, transports un dažādi pakalpojumi, bet otra pilsētas daļa, kuru veidoja netīri strādnieku kvartāli, tika uzskatīta par nabadzīgo iedzīvotāju dzīvesvietu.^{36,37} Kā iemesli šādai situācijai tiek minēti gan pilsētas vadības nepietiekamie nodokļu ieņēmumi, kas ļautu atvēlēt finanšu līdzekļus priekšpilsētu attīstības veidošanā, gan arī pastāvošā elite³⁸, kas visticamāk nebija ieinteresēta tās pilsētas daļas, kur viņi nedzīvoja un neuzturējās, izveidošanā par iekšpilsētai līdzīgas attīstības pakāpes pilsētas daļu.

Viens no politiski un tiesiski nozīmīgākajiem 19. gs notikumiem Latvijas teritorijā bija dzimtbūšanas atcelšana (Kurzemē -1817. gadā, Vidzemē - 1819.g., Latgalē -1861.g.), kas vistiešākajā mērā mainīja arī stāvokli Rīgā. Bez svarīgākā aspekta, ka dzimtbūšanas atcelšana mainīja zemnieku tiesisko statusu, šī notikuma rezultātā ievērojami pieauga Rīgas iedzīvotāju skaits un pilsēta izveidojās par daudz nacionālu un sociālā ziņā raibu pilsētu. Rīgā ieceļoja ne tikai latviešu zemnieki, bet pēc dzimtbūšanas atcelšanas visā Krievijas impērijā arī krievi, poļi, lietuvieši, un arī ebreji, kurus vilināja Rīgas saimnieciskais uzplaukums. Tieši Rīgas rūpniecības un tirdzniecības attīstība bija galvenais iemesls, kas veicināja pilsētas iedzīvotāju skaita pieaugumu. Ja 1867. gadā³⁹ Rīgā dzīvoja 102 590 cilvēki, tad 1881. gadā šis skaitlis jau bija pieaudzis līdz 193, 884, un 1897. gadā līdz 282, 230 cilvēkiem, bet 1913. gadā līdz vairāk kā pusmiljonam cilvēku (517, 264).⁴⁰ Iedzīvotāju skaita pieaugums Rīgā veidojās galvenokārt mehāniskā pieauguma rezultātā, jo 60,4 % no visiem pilsētas iedzīvotājiem Rīgā bija ieceļojuši, kamēr pilsētā dzimušo skaits veidoja tikai 39,6 % no visiem Rīgas iedzīvotājiem.⁴¹ Pēc 1. Viskrievijas tautu skaitīšanas (1897. gads) datiem, Rīga iedzīvotāju skaita ziņā bija ceturrtā lielākā Krievijas impērijas pilsēta, lielākām esot tikai Sanktpēterburgai, Maskavai un Varšavai.⁴²

³⁶ Oberlenders, E. Rīgas izaugsme par daudz nacionālu ekonomisko metropoli. - 22. lpp.

³⁷ vairāk par infrastruktūras trūkumu Pārdaugavā skat, piemēram, Rīgensis. *Balsis iz vienas novārtā atstātas Rīgas pilsētas daļas*. Rīga: Kalniņš un Deučmans, 1905.

³⁸ Rīgas izaugsme par daudz nacionālu ekonomisko metropoli. - 22. lpp.

³⁹ 1867. gadā skaitīšana Rīgas patrimoniālajā apgabalā nenotika.

⁴⁰ *Rīga, 1860-1917*. – 16. – 17. lpp.

⁴¹ *20. gadsimta Latvijas vēsture. I: Latvija no gadsimta sākuma līdz neatkarības pasludināšanai. 1900 - 1918*. (Atb. red. V. Bērziņš). Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2000. – 196. lpp.

⁴² *Первая всеобщая перепись населения Российской империи 1897. г.* Ст. Петербург: Печатная С. П. Яковлева, 1897. г. – с. 13. – 23.

Bez nacionālās dažādības Rīgu raksturoja arī plaša sociālā struktūra; pilsētā bija pārstāvēti visi iedzīvotāju slāņi, sākot no zemākajiem – strādniekiem un kalpotājiem, līdz augstākajiem – dažādu pilsētas institūciju pārstāvjiem, lielajiem uzņēmējiem, tirgotājiem u.c. Rīgas iedzīvotāju daudzveidīgā sociālā struktūra bija spilgti redzama pilsētas apdzīvotības blīvumā. Visu 19. gs. otro pusi un 20. gs. sākumu visplašāk apdzīvotas bija tieši priekšpilsētas (īpaši Maskavas un Pēterburgas priekšpilsētas), kamēr Vecpilsētā dzīvoja vismazāk iedzīvotāju, taču tā bija visblīvāk apdzīvotā Rīgas daļa. Tā, piemēram, no 1867. līdz 1881. gadam iedzīvotāju pieaugums Vecpilsētā veidoja 10,8 %, kamēr Maskavas daļā šis skaitlis bija 77,7 %, Pēterburgas daļā – 70 %, bet Jelgavas daļā - 85,1 % (Jelgavas daļai piederēja stabila pirmā vieta iedzīvotāju pieauguma tempu ziņā).⁴³

19. gs. otrajā pusē Rīgā notikušās pārmaiņas sekmēja tās veidošanos par izteikti daudzšķautnainu pilsētu, kuras divējāda raksturojums - no vienas puses saimnieciskā brīvība visiem pilsētas iedzīvotājiem, bet no otras - nepārtrauktā pilsētas pārvaldes darbības kontrolēšana - ļauj šo Rīgas vēstures posmu uztvert un vērtēt dažādi. Tomēr viennozīmīgi to var uzskatīt par atsevišķu attīstības posmu, jo nekad iepriekš Rīga nebija piedzīvojusi tik plašu saimniecisko un teritoriālo attīstību, kas ļāva tai izveidoties par modernu pilsētu un nostiprināja tās lielpilsētas statusu. Tomēr Rīgas iekšējais tēls nebija tik spožs un viennozīmīgs kā ārējais. Politisko pārmaiņu rezultātā Rīgas iedzīvotāji joprojām palika sašķelti un veidoja vairākas tiesiskā un sociālā ziņā atšķirīgas grupas, kas atspoguļoja divējādu Rīgu – nabadzīgo un turīgo iedzīvotāju pārstāvētu.

---

⁴³ *Rīga, 1860 – 1917.* – 16. lpp.

1.2. Latviešu tiesiskais un sociālais stāvoklis Rīgā

Līdz 19. gadsimta vidum latvieši Rīgā, salīdzinot ar vāciešiem, bija mazskaitlīga iedzīvotāju grupa ar stingriem ierobežojumiem piedalīties pilsētas politiskajā un privāti - saimnieciskajā jomā. Gadsimta otrajā pusē Rīgā notikušās pārmaiņas būtiski mainīja Rīgas latviešu stāvokli, paplašinot viņu tiesības un iespējas, tomēr to labvēlīgā ietekme atsevišķās jomās bija nosacīta.

Dzimbūšanas atcelšana Kurzemē (1817. gads) un Vidzemē (1819. gads) iezīmējās ne tikai ar latviešu tiesiskā stāvokļa uzlabošanos, bet arī ar latviešu skaita pieaugumu Rīgā, jo atbrīvojoties no dzimtļaužu statusa liela daļa latviešu zemnieku pārcēlās uz Rīgu pilnvērtīgākas un labāk nodrošinātas dzīves meklējumos. Vēl viens iemesls zemnieku aizplūšanai uz pilsētām bija gadsimta vidū Vidzemē un Kurzemē notikusī pāreja no kļaušām uz algotu darbaspēku, kas nozīmēja, ka ne visiem laukstrādniekiem bija garantēts darbs. Šī iemesla dēļ Senāts 1848. gada 28.decembrī izdeva ukazu, kas atļāva zemniekiem, ja pagastā nav darbaspēka trūkuma, pārcelties uz dzīvi pilsētās.⁴⁴ Rīga Kurzemes un Vidzemes zemniekiem bija ērts imigrācijas mērķis, jo tuvumā nebija neviena cita tik strauji augoša rūpniecības centra, kur būtu liels pieprasījums pēc darbaspēka. Pēc dzimbūšanas atcelšanas gan vēl pastāvēja zemnieku kustības ierobežojumi uz citām guberņām, kas Vidzemes zemniekiem tika atcelti sākot ar 1846. gadu, bet Kurzemes zemniekiem – ar 1858. gadu⁴⁵, tādēļ redzams latviešu pieaugums Rīgā bija vērojams tikai no 60. gadiem, kad iesākās pilsētas saimnieciskais uzplaukums. Lai novērtētu latviešu skaitlisko pieaugumu Rīgā, to nepieciešams salīdzināt ar citu Rīgā dzīvojošo tautību iedzīvotāju skaitu.

1.1. tabula

Rīgas iedzīvotāju nacionālais sastāvs 19. gs. otrajā pusē⁴⁶

tautība	1854.g.	1867.g.	1881.g.	1897.g.
latvieši	18,6 %	23,6 %	32,8 %	45,0%
vācieši	43,4 %	42,8 %	31,2 %	23,8%
krievi	27,7 %	25,1 %	19,0 %	16,1%
ebreji	1,5 %	5,1 %	11,7 %	6,0%
poļi	3,5 %	2 %	3,1 %	4,8%

⁴⁴ Strods, H. *Lauksaimniecība Latvijā (18.gs. 80.gadi – 19.gs. 60.gadu sākums)*. Rīga: Zinātne, 1972. – 312. lpp.

⁴⁵ *Feodālā Rīga*. (atbild. red. T. Zeids) Rīga: Zinātne, 1978. – 331. lpp.

⁴⁶ Tabula sast. pēc: Brambe, R. *Rīgas iedzīvotāji feodālisma perioda beigās*. - 131. lpp.; Pakalnetis, V. Rīgas iedzīvotāju kustība un sastāvs. *Rīga kā Latvijas galvaspilsēta*. T. Līventāla un V. Sadovska redakcija. 1932. – 178. lpp.

Šie dati tomēr ir nosacīti, jo katrā no minētajām tautu skaitīšanām bija atšķirīga pieeja cilvēka pierakstīšanai pie noteiktas tautības. Tā 1854. gada tautas skaitīšanā nacionālo piederību noteica pēc ticības un uzvārdiem, 1867. gadā pēc ikdienā runātās valodas, kas daļēji arī attaisno latviešu nelielo skaitu Rīgā šajā laikā, salīdzinot ar vāciešiem un krieviem, bet 1881. gadā pēc cilvēka tautības, kas bija ievērojami objektīvāks rādītājs.⁴⁷

Pārceļoties uz Rīgu, latviešu zemnieki pārsvarā strādāja rūpnīcās, dažādās amatniecības nozarēs un pakalpojumu sfērā, tādējādi pārstāvot pilsētas iedzīvotāju zemāko slāni. Apskatāmajā laikposmā, atšķirībā no 18. gadsimta, brīvajiem latviešiem bija tiesisks pamats dzīvot un strādāt ne tikai Rīgas priekšpilsētās, bet arī Rīgas centrā, kas pirms tam tika uzskatīta tikai par politiski pilntiesīgo Rīgas iedzīvotāju (galvenokārt vāciešu) galveno uzturēšanās un dzīves vietu. Tomēr lielākā daļa latviešu vai nu turpināja vai sāka dzīvot tieši priekšpilsētās, ko tādēļ sāka saukt par latviešu rajonu. Izvēlei par labu dzīvot priekšpilsētās kalpoja vismaz četri iemesli:

- 1) Rīgas centra dzīves dārdzība un blīvā apdzīvotība;
- 2) rūpnīcu un fabriku atrašanās priekšpilsētās;
- 3) cilvēka brīva izvēle, jo priekšpilsētās bija skaista daba un salīdzinoši mierīgāka dzīve nekā centrā;
- 4) zināma līdzība ar ierasto lauku vidi.

Lai arī 19. gs. otrajā pusē Rīga piedzīvoja savu līdz tam lielāko rūpniecisko un tirdzniecisko uzplaukumu, ar darba atrašanu latviešiem un citiem Rīgā pārstāvēto tautību iedzīvotājiem varēja arī neveikties, jo pieprasījums pēc darbarokām bija atkarīgs no tirdzniecības svārstībām un rūpnīcu dibināšanas un paplašināšanas aktivitātēm, kas bija mainīgs rādītājs.

Sākot no 19. gs. vidus visi Rīgas iedzīvotāji bija sadalīti četrās kārtās: muižnieki, garīdznieki, pilsētnieki un zemnieki, kas tiesiskā un sociālā ziņā veidoja ļoti atšķirīgas sabiedrības daļas. Visplašāk pārstāvēta bija pilsētnieku kārtā, kurā ietilpa goda pilsoņi⁴⁸, ģildēs ierakstītie tirgotāji, t.s. literāti⁴⁹, sīkpilsoņi, cunftu amatnieki, brīvie ļaudis (pirms dzimtbūšanas atcelšanas brīvlaistie zemnieki), mājkalpotāji un strādnieki.⁵⁰

Latvieši bija pārstāvēti pilsētnieku un zemnieku kārtās, kas tiesiskā ziņā bija ļoti atšķirīgas, jo atspoguļoja strikto nodalījumu starp Rīgā dzimušajiem vai jau sen dzīvojošajiem iedzīvotājiem un pilsētā ienākušajiem cilvēkiem. Arī pilsētnieku kārtā savā sastāvā nebija viendabīga, jo dalījās divās grupās:

⁴⁷ Brambe, R. *Rīgas iedzīvotāji feodālisma perioda beigās*. – 128. lpp.

⁴⁸ goda pilsoņa statusu varēja iegūt mantošanas ceļā vai arī kādu īpašu nopelnu dēļ.

⁴⁹ literāti bija augstāko izglītību ieguvušas personas vai cilvēki, kas ieņēma noteiktu dienesta posteni, kas viņiem piešķīra šo nosaukumu un īpašās tiesības.

⁵⁰ Širants, R. *Rīgas pilsētas nodokļu pārvalde no 1782. līdz 1917. gadam* (Rīgas pilsētas valsts arhīva 21. fonds). *Vēstures problēmas III* (galv. red. J. Zutis). Rīga: Latvijas PSR ZA izdevniecība, 1960. – 244. lpp.

- 1) namniekos⁵¹, kuros ietilpa, pirmkārt, rātes locekļi, un, otrkārt, Lielās ģildes tirgotāji un Mazās ģildes cunftu amatnieki;
- 2) nenamniekos, kas nebija uzņemti pilsētas namniekos un tādēļ nebaudīja vietējo likumu priekšrocības.

Lielākā daļa latviešu bija pārstāvēta nenamnieku grupā, jo tiem, ar mazskaitlīgiem izņēmumiem, nebija pietiekoši finanšu līdzekļi, lai kļūtu par tirgotājiem, rūpniekiem vai amatniekiem. Nebūdami namnieki latvieši varēja pierakstīties pilsētas iedzīvotāju kopā, kura kalpoja par nodokļu maksātāju un strādāt spējīgo iedzīvotāju apvienotāju.⁵² Lai arī iestāšanās kopā nebija obligāta, visticamāk gandrīz visi Rīgas latvieši tajā atradās, tajā skaitā arī Rīgā ieradušies bijušie dzimcilvēki, jo kopā nepierakstīts iedzīvotājs nedrīkstēja strādāt tirdzniecības, amatniecības un rūpniecības nozarēs, kas sevī ietvēra arī kalpotājus, strādniekus u.c. mazāk kvalificētā darba veicējus. Atšķirīgā sociālā stāvokļa dēļ kopas locekļi veidoja vairākas grupas, kas paredzēja atšķirīga lieluma nodokļus. Arī te darbojās zināmas privilēģijas, kas izpaudās gan turīgāko kopas locekļu plašākās tiesībās, gan arī pie zemākajām iedzīvotāju kārtām – sīkpilsoņu, cunfšu, strādnieku un kalpotāju piederošo locekļu tiesībās. Tā, piemēram, sīkpilsoņu un cunfšu locekļi, lai arī viņi maksāja tikpat lielus nodokļus kā strādnieki un kalpotāji, bija atbrīvoti no miesas soda un rekrūšu došanas, pēdējo aizstājot ar rekrūšu nodokļa maksāšanu (situācija mainījās 1874. gadā, kad rekrūšus ņemšanu nomainīja vispārējā karaklausības likuma ieviešana). Lai kādā iedzīvotāju kārtā latvieši bija pārstāvēti, viņiem atšķirībā no iepriekšējiem gadsimtiem, bija tiesības mainīt savu statusu, taču tas bija atkarīgs no viņu īpašuma un naudas kapitāla apmēra.

Pēc Krievijas impērijas reformu attiecināšanas uz Rīgu, paplašinājās latviešu politiskās un saimnieciskās tiesības, tomēr pirmās bija ļoti nosacītas, jo bija atkarīgas no katram iedzīvotājam piederošā īpašuma vai uzkrātā kapitāla apmēra, kas noteica vai viņš drīkst kandidēt un piedalīties pilsētas domes vēlēšanās. Ar saimnieciskās brīvības pasludināšanu latvieši varēja sākt brīvi nodarboties ar tirdzniecību, rūpniecību un amatniecību, kas viņiem ļāva palielināt savu saimniecisko nozīmību un, gūstot peļņu, arī nostiprināt savas ekonomiskās pozīcijas. Tāpat tās sniedza arī iespēju uzsākt uzņēmējdarbību, kuru veiksmīgi attīstot, latvieši 19. gs. otrajā pusē ieņēma pat galveno lomu atsevišķā uzņēmējdarbības jomā (būvuzņēmējdarbība). Apskatāmajā laikposmā latviešu uzņēmēji gan bija neliela un viegli pārskatāma sabiedrības daļa, kuru veidoja turīgākie un inteliģentākie latvieši, kamēr lielākā daļa Rīgā dzīvojošie latvieši ietilpa

---

⁵¹ namnieks – Rīgas pilsētas politiski pilntiesīgais iedzīvotājs.

⁵² Širants, R. Rīgas pilsētas nodokļu pārvalde no 1782. līdz 1917. gadam. – 245. lpp.

zemākajā iedzīvotāju slānī un tikai 19. gs. beigās sāka arvien vairāk pārstāvēt Rīgas iedzīvotāju vidējo un pat augstāko slāni. Priekšstatu par latviešu sociālo piederību 19.gs. otrajā pusē var gūt no informācijas par viņu nodarbošanās veidu.

1.2. tabula

Latviešu iedzīvotāju īpatsvars no visu attiecīgajā profesijas grupā nodarbināto iedzīvotāju kopskaita Rīgā 19. gs. otrajā pusē⁵³

Profesiju grupas	1867.g.	1881.g.	Profesiju grupas	1897.g.
Brīvais garīgais un tehniskais darbs	0,5%	2%	Pārstrādes rūpniecība	47%
Valsts un komunālā pārvalde	4,7%	13%	Bankas, tirdzniecība	28%
Personīgie pakalpojumi	44,6%	47%	Pakalpojumi	56%
Tirdzniecība un rūpniecība (tikai 1867.g.)	5,7%	-	Apkalpotāji	59%
Tirdzniecība un satiksme (tikai 1881.g.)	-	19%	Brīvās profesijas	20%
Rūpniecība fabrikās (tikai 1881.g.)	-	37%	Rentes ieņēmumi	21%
Amatniecība	7,1%	17%	Pārvalde	18%
Dieninieki, strādnieki	43,5%	57%	-	-
Armija/militārais dienests	12,2 %	12 %	-	-
Dažādi	13,7 %	-	-	-

No šiem datiem redzams, ka līdz 60. gadu beigām Rīgas latvieši bija maz diferencēti, jo galvenokārt veidoja mazkvalificēto darbu - pakalpojumu un strādnieku grupas, kas skaidrojams ar latviešu zemnieku ieceļošanas vilni 60. gados. 1881. gadā palielinājās latviešu amatnieku, sīkrūpnieku un sīktirgotāju skaits, kā arī latviešu nodarbinātība valsts un komunālajā dienestā, tādējādi ļaujot viņiem arvien vairāk iekļauties Rīgas iedzīvotāju vidusslānī. Gadsimta beigās, palielinoties izglītoto un turīgo latviešu skaitam, viņi iekļāvās labāk apmaksātās un prestižākās profesijās, atsevišķās jomās (bankas, tirdzniecība un pārvalde) pat veidojot vienlīdzīgu sadalījumu ar vāciešiem. Tomēr fakts, ka lielākā Rīgas latviešu daļa bija pārstāvēta pakalpojumu, apkalpotāju un pārstrādes rūpniecības jomā, sociālā ziņā Rīgā dzīvojošos latviešus rādīja kā izteikti diferencētu sabiedrības daļu.

⁵³ Tabula sast. pēc: Volfarte, K. *Rīgas latviešu biedrība un latviešu nacionālā kustība no 1868. līdz 1905. gadam*. Rīga: LU akadēmiskais apgāds, 2009. – 77.- 87. lpp.

Līdz apmēram 80. gadiem pastāvošā etniskā darba dalīšana starp Rīgas latviešiem un vāciešiem, kad sociāli un saimnieciski izdevīgākajās profesijās dominēja vācieši, radīja situāciju, kad daļa latviešu pārvācojās. Taču tā nebija vispārīga tendence, jo bija saistīta tikai ar tiem latviešiem, kas bija ieguvuši augstāko izglītību vai sasnieguši augstāku materiālo stāvokli. Šie latvieši nenoliedza savu latvisko izcelsmi, bet nevēlējās arī atteikties no iespējām, ko sniedza vācu valodas lietošana. Te gan nepieciešams uzsvērt atšķirību starp vācu valodas lietošanu ikdienā un zināt (saprast) vācu valodu. 19. gs. 70. gados, kad Rīgas pārvaldes un saimniecisko darījumu valoda bija vācu, latviešiem, kuri vēlējās iekļauties prestižākajās un labāk apmaksātajās profesijās (lieltirgotāji, rūpnieki, amatnieki, ārsti, juristi u.c.) vācu valodas zināšanas bija obligāti nepieciešamas, taču ikdienā viņi varēja sarunāties jebkurā valodā. Vācu valodas lietošanu latviešu vidū mēdz skaidrot arī ar objektīvu iemeslu, proti, līdz 1885. gadam, kad tika izveidotas divas Rīgas pilsētas uzturētas latviešu elementārskolas, iegūt pamatzglītību latviešu valodā Rīgā bija iespējams tikai kādās desmit latviešu biedrību un baznīcu draudžu finansētās skolās. 80. gadu otrajā pusē situācija mainījās uz citu pusi, jo rusifikācijas politikas rezultātā, mazinoties vācu sabiedrības prestižam, daļa latviešu sāka pieslēgties krievu pusei.⁵⁴ Tomēr viennozīmīgi var apgalvot, ka latvieši apzinājās savu piederību, ko apliecina daudzās 19. gs. otrajā pusē izveidotās latviešu organizēšanās biedrības, no kurām īpaši izceļama 1868. gadā dibinātā Rīgas Latviešu biedrība, kas veicināja latviešu kultūras, izglītības un sabiedriskās un saimnieciskās dzīves veidošanu un attīstību.

Kopumā latviešu stāvokļa izmaiņas neiezīmējās ar pilnīgu viņu savstarpējo noslēgtību un izolētību no citiem Rīgas iedzīvotājiem, jo pastāvot vācu politiskajai un saimnieciskajai dominantei turīgākie un inteliģentākie latvieši uzturēja ciešus sakarus ar vācu sabiedrību. Latviešu skaitam Rīgā pieaugot uz zemnieku rēķina, viņi galvenokārt pārstāvēja iedzīvotāju zemāko slāni, un tikai sākot no 19. gs. otrās puses sāka ieņemt arvien nozīmīgāku lomu Rīgas saimnieciskajā dzīvē. Savukārt latviešu panākumi pilsētas pārvaldē bija redzami galvenokārt tikai sākot ar 20. gadsimtu, kad Rīgā dzīvojošie vācieši pamazām zaudēja savu politisko dominanci. Gadsimta laikā mainoties latviešu sociālajai struktūrai arvien skaidrāk iezīmējās Rīgas latviešu diferenciācija, kad viņu atšķirīgais dzīves līmenis radīja divus latviešu slāņus - zemāko, kura pārstāvji dzīvoja mazattīstīto priekšpilsētu rajonā, un augstāko (gan turības, gan izglītības ziņā), kuri dzīvoja infrastruktūras ziņā attīstītājā Rīgas centra daļā.

---

⁵⁴ Volfarte, K. Latviešu Rīga. *Katram bija sava Rīga. Daudznacionālas pilsētas portrets no 1857. līdz 1914. gadam.* – 80. lpp.

2. RĪGAS UZŅĒMĒJDARBĪBAS TIESISKIE UN FINANSIĀLIE ASPEKTI

19. gadsimta otrajā pusē vienlaikus sakrītot vairākiem tiesiskiem un saimnieciski finansiāliem aspektiem, pilsētā strauji paplašinājās privātā uzņēmējdarbība, kas Rīgā nekad iepriekš nebija piedzīvojusi tik plašu mērogu.

Uzņēmējdarbības paplašināšanās Rīgā bija cieši saistīta ar Krievijas impērijas valdības īstenoto politiku, kas ļāva daudz plašākam Rīgas iedzīvotāju lokam nodarboties ar saimniecisko darbību un tirdzniecību, neņemot vērā cilvēka piederību noteiktam iedzīvotāju slānim un piederošā īpašuma vai uzkrāto līdzekļu apmēru. Par galvenajiem Rīgas uzņēmējdarbības priekšnoteikumiem kļuva sekojoši notikumi:

- ✓ tirdzniecības, rūpniecības un amatniecības brīvību pasludināšana;
- ✓ Rīgas teritorijas paplašināšanās un jaunu apbūves teritoriju parādīšanās;
- ✓ banku un citu kredītiestāžu izveidošanās un darbības paplašināšana.

Līdz 19. gs. vidum, kad Rīgas namnieku iedzīvotāju kopu veidoja tikai rātes un ģilžu locekļi, pārējiem Rīgas iedzīvotājiem nebija iespējams iegūt saimnieciskās tiesības, kas ļautu tiem nodarboties ar uzņēmējdarbību. Dzimtbūšanas atcelšana un vecās pilsētas pārvaldes trūkumi vēl pirms 1870. gada Krievijas pilsētu nolikuma ar 1861. gada 22. novembra ukazu ļāva Baltijā ieviest tirdzniecības brīvību, bet ar 1866. gada 4. jūnija patentu arī amatnieciskās un rūpnieciskās ražošanas brīvību, palielinot Rīgas sīktirgotāju, sīkrūpnieku un amatnieku skaitu un izveidojot Rīgu par Vidzemes guberņas tirdzniecības un rūpniecības centru ar plašu pakalpojumu pieejamību. Jau 19. gs. pirmajā pusē tika izdoti noteikumi, kas katram Rīgas iedzīvotājam atļāva nodarboties ar amatniecību (1818. gads) un vēlāk arī ar sīktirdzniecību (1824. gads), tomēr tās nevar uzskatīt par pilnīgām saimnieciskām brīvībām, jo 1818. gada noteikumi neiekļāva visas amatniecības nozares, savukārt, 1824. gada noteikumi paredzēja, ka tirgoties var tikai tās personas, kas bija iestājušās Rīgas nodokļu maksātāju kopā.⁵⁵ Viens no galvenajiem šo brīvību pasludināšanas iemesliem bija ārpus ģildēm un cunftēm esošo tirgotāju, amatnieku, fabrikantu un rūpnieku pretestība pret rāti, kuras locekļi centās saglabāt politisko un saimniecisko monopolu savās rokās.

Līdz saimniecisko brīvību ieviešanai ar tirdzniecību, rūpniecību un amatniecību Rīgā varēja nodarboties tikai vācieši, taču pavisam drīz bija redzama aktīva latviešu, krievu un ebreju iesaistīšanās saimnieciskajā darbībā, palielinot Rīgas uzņēmumu skaitu, pirmkārt

---

⁵⁵ Širants, R. Rīgas pilsētas nodokļu pārvalde no 1782. līdz 1917. gadam. – 242. lpp.

rūpniecisko. Ja 1834. gadā Rīgā un tās apkārtnē bija 33 rūpniecības uzņēmumi, 1854. gadā – 84, 1864. gadā – 90, tad 1874. gadā šis skaitlis bija pieaudzis līdz 141, bet 1884. gadā līdz 553 rūpniecības uzņēmumiem, no kuriem līdz 70. gadiem lielāko daļu sastādīja pārtikas un tekstilrūpniecības, bet vēlāk – kokrūpniecības, mašīnrūpniecības un metālapstrādāšanas uzņēmumi.⁵⁶

Rīgas cietokšņa nojaukšana un vaļņu norakšana atklāja Rīgā jaunu un plašu apbūves teritoriju, kuru sāka strauji, bet pārdomāti apbūvēt ar dažāda veida ēkām. Apbūvi veicināja vairāki faktori:

- ✓ Rīgas saimnieciskais uzplaukums;
- ✓ iedzīvotāju straujais pieaugums, kas radīja pieprasījumu pēc dzīvojamās platības palielināšanas, īpaši īres namu formā;
- ✓ pilsētas izstrādātie būvnoteikumi, kas organizēja apbūves attīstību;
- ✓ kredītiestāžu izveidošanās, kas sniedza iespēju uzsākt vai paplašināt būvniecību;
- ✓ augsti izglītoti arhitekti, kas izstrādāja profesionālus namu projektus.

Galvenokārt tika celti daudzstāvu īres nami un tirdzniecības nami, jo paplašinoties amatniecībai un dažādu pakalpojumu sniegšanai parādījās nepieciešamība pēc tirdzniecības vietām. Būvuzņēmējdarbība nebija viegls un ātrs peļņas avots, jo namu projektēšanai un celtniecībai bija nepieciešami lieli finanšu līdzekļi, un nepieciešamība ievērot mainīgus būvnoteikumus, kas namu celtniecību nereti padarīja par sarežģītu procesu.

Lai kontrolētu un regulētu pilsētas apbūves procesu, 1879. gadā tika izveidota Rīgas pilsētas būvvalde, kuras uzdevumos ietilpa būvju projektu apstiprināšana, sekošana, lai būvdarbi tiktu veikti atbilstoši noteikumiem, kā arī rūpēšanās par pilsētas labiekārtošanu.⁵⁷ Būvvalde arī izstrādāja Rīgas teritorijas būvnoteikumu attīstības plānus, kuri noteica un regulēja Rīgā apbūvējamās vietas un namu celšanu. Veidojot jauno Rīgas attīstības plānu īpaša uzmanība tika pievērsta trīs lietām:

- 1) lai būvnoteikumu izstrādes gaitā tiktu ievērots pilsētas raksturs;
- 2) lai ēku celtniecība veidotu vienotu pilsētas ainu;
- 3) lai būvnoteikumi nebūtu pilnībā pakļauti privātpašnieku vēlmēm.

Rīgai, atšķirībā no citām Krievijas impērijas pilsētām, šajā ziņā tika dotas zināmas privilēģijas, jo tai bez dažiem Krievijas oficiāli noteiktajiem būvnoteikumiem bija arī savi īpaši būvnoteikumi, kurus izdeva saskaņā ar vietējiem rīkojumiem. Apskatāmajā laikposmā vispārējie Rīgas būvnoteikumi tika izdoti trīs reizes – 1867., 1881. un 1904. gadā, taču visu

⁵⁶ Bulmerinks, E. Rīgas rūpniecība. *Rīga kā Latvijas galvas pilsēta*. Rīga: T. Līventāla un V. Sadovska redakcija, 1932.– 124.lpp.

⁵⁷ Ozoliņa, D. Rīgas domes izveidošana un tās darbība (19.gadsimta otrā puse -1918.gads). – 153.lpp.

19. gs. otro pusi tika izdoti arī vairāki papildinājumi un pagaidu noteikumi, kas neradīja konkrētību pilsētas apbūvē. Par iemeslu tam tiek minēta pilsētas plānveidīgās attīstības nesavienojamība ar privātipašnieciskām interesēm, kādēļ arī izbūves plāni tika izstrādāti uz neilgu laiku, lai tos varētu viegli mainīt.⁵⁸ Jau pirms 1867. gada celtniecības būvnoteikumiem jeb Rīgas celtniecības instrukcijas izdošanas tika noteikts, ka bijušo vaļņu teritorijā drīkst celt tikai mūra ēkas, bet aizliegts - noliktavas un rūpniecības ēkas⁵⁹, kas tādēļ atradās tikai priekšpilsētu teritorijā. Ar 1867. gada būvnoteikumiem nekas jauns ieviests netika, jo tie tikai atcēla ģenerāladjutanta Franča Totlēbena plānu (1860. gads), kas balstījās uz militāriem apsvērumiem, paredzot Rīgā veidot jaunus nocietinājumus un nosakot teritorijas, kur drīkst celt mūra namus, un kur koka ēkas. Arī 1881. gada būvnoteikumiem bija tikai pagaidu raksturs un neliela nozīme, jo tie daudz neatšķīrās no 1867. gada celtniecības instrukcijas. Svarīgāki bija pie būvnoteikumiem vēlāk izdotie obligātie nosacījumi, piemēram, 1885. gadā izdotie, kas paplašināja ar mūra celtnēm apbūvējamās teritorijas rajonu, kas tagad sniedzās līdz Klīversalai. Pagaidu būvnoteikumi ļāva vieglāk ieviest 1904. gada „Saistošos būvnoteikumus Rīgas pilsētas iedzīvotājiem”, kuri atbilda 20. gs. sākuma tehnikas prasībām un jaunajām pilsētībūvniecības atziņām.⁶⁰ Ar šiem noteikumiem visa pilsētas teritorija tika iedalīta trijos apgabalos: mūra celtnu; koka celtnu; un piepilsētas apgabalā, kuras apbūvei nebija noteikta pilsētnieciska rakstura.⁶¹ Tāpat „Saistošie būvnoteikumi” arī realizēja pilsētas teritorijas funkcionālo zonējumu, kas noteica joslu apbūves blīvumu un atsevišķās ēkas daļās arī obligāto arhitektonisko apdari.

Rīgas straujā saimnieciskā attīstība veicināja un radīja nepieciešamību pēc kredītiestādēm, kas tādējādi kļuva par vienu no tirdzniecības un rūpniecības attīstības veicinošiem aspektiem. Kredīts ļāva uzsākt uzņēmējdarbību plašākiem iedzīvotāju slāņiem, kuru personiskie līdzekļi nebija pietiekoši, lai uzsāktu privātu saimniecisku darbību, kā arī paplašināja jau esošo uzņēmēju saimnieciskās darbības mērogu.

Laikposmā no 19. gs. otrās puses līdz 20. gs. sākumam Rīgā darbojās gan bankas, gan cita veida kredītiestādes, no kurām daļa darbojās pilsētas pārvaldībā, bet daļa kā privātas iestādes. Kredītiestādes dalījās četros veidos: hipotekārā kredīta bankas, komercbankas jeb tirdznieciskā kredīta bankas, krājaizdevu kases, un savstarpējā kredīta biedrības.

Senākā hipotekārā kredīta banka Rīgā tika izveidota jau 1802. gadā, taču tās darbība bija saistīta tikai ar agrāro kredītu izsniegšanu pret muižu un zemesgabalu ieķīlājumiem.

---

⁵⁸ Krastiņš, J. *Eklektisms Rīgas arhitektūrā*. Rīga: Zinātne, 1988. – 59. lpp.

⁵⁹ Krastiņš, J., Strautmanis, I., Dripe, J. *Latvijas arhitektūra no senatnes līdz mūsdienām*. Rīga: Baltika, 1998. – 93. lpp.

⁶⁰ *Eklektisms Rīgas arhitektūrā*. – 79. lpp.

⁶¹ Turpat, 79.- 80. lpp.

Rīgas iedzīvotājiem nozīmīgākas bija Rīgas namīpašnieku kredītbiedrība (dibināta 1866. gadā) un Rīgas hipotēku biedrība (1868. gads), kuras deva aizdevumus tikai namu celtniecībai, pirmā – Rīgas pilsētā, otrā – Rīgas lauku novados.

Rīgas lielākās komercbankas bija Rīgas Diskonta banka (1794. gads), Rīgas Biržas banka (1864. gads) un Rīgas Komercbanka (1872. gads), kas finansēja lielāko daļu no Rīgas tirdzniecības un rūpniecības uzņēmumiem. Šo trīs komercbanku finanšu operācijas bija atšķirīgas, jo katra no tām pārstāvēja savu darbības tipu. Biržas bankai tā bija lētu kredītu izsniegšana tirgotājiem, un rūpniecības kreditēšanas veicināšana, Komercbanka nodarbojās ar liela apmēra kredītu izsniegšanu, īpaši rūpniecības uzņēmumu dibināšanas vajadzībām, savukārt Diskonta banka izsniedza dažādus īstermiņa aizdevumus un vekseļu diskontus⁶². Bez aizņēmumiem iecienīta finanšu operācija Rīgas iedzīvotāju vidū bija arī noguldījumi, kas laikposmā no 1890. gada līdz 20. gs. sākumam, kad Rīga piedzīvoja saimniecisko uzplaukumu, ļāva bankām ievērojami palielināt savu apgrozību un koncentrēt lielus naudas līdzekļus.⁶³ Šī iemesla dēļ bankām bija nozīmīga loma rūpniecības akciju sabiedrību dibināšanā, kas ļāva bankas valdes locekļiem ieņemt amatus vairāku uzņēmumu valdēs un padomēs. Fakts, ka šīs kredītiestādes bija saistītas tikai ar lielākajiem Rīgas uzņēmumiem, nenodrošināja vidējo iedzīvotāju slāņu pieprasījumus pēc kredīta. Tāpat vācu dominējošā loma Rīgas ekonomiskajā dzīvē nozīmēja, ka bankas darbojās kā privātās kredītiestādes, tādēļ ne visi Rīgas iedzīvotāji varēja izmantot to pakalpojumus.

Šī iemesla dēļ Rīgā tika izveidotas vairākas krājaizdevu kases un savstarpējās kredīta biedrības, kuras bieži darbojās pēc nacionālā principa. Abu šo kredītiestāžu veidi darbojās uz tās biedru solidaritātes principa, kreditējot tikai savus biedrus, bet noguldījumus pieņēma no jebkura iedzīvotāja.

Krājaizdevu kases kreditēja amatniekus, sīkos uzņēmējus un namīpašniekus, un tāpat kā bankas arī tās darbojās peļņas nolūkos. Pirmā šāda tipa kredītiestāde Rīgā bija 1862. gadā dibinātā „Krājaizdevu kase pie Rīgas vācu amatnieku biedrības”, kas izsniedza aizdevumus tikai Vācu amatnieku biedrības biedriem, tādējādi aizsākot tradīciju darboties arī par sava veida biedrošanās iestādēm. Vācu krājaizdevu kasu slēgtā rakstura dēļ Rīgā izveidojās arī citu tautību veidotas šāda tipa kredītiestādes. Pieaugot krievu iedzīvotāju skaitam Rīgā, 1871. gadā tika nodibināta Rīgas krievu krājaizdevu kase, kas kreditēja tikai krievu amatniekus, savukārt ar 80. gadiem iesākās vairāku latviešu kredītiestāžu veidošanās. Tā, 1882. gadā tika izveidota „Rīgas krāšanas un aizdošanas biedrība”, bet 1883. gadā -

⁶² Vekseļu diskonts – finanšu operācija, ar kuru banka vai cita kredītiestāde no vekseļa (vērtspapīrs) turētāja uzpērk vekselus pirms to termiņu iestāšanās, par naudas summu, kas ir mazāka par vekseļa nominālvērtību.

Grām.: *Ekonomikas un finanšu vārdnīca*. (redakt. R. Saleniece, L. Kauķe) Rīga: Norden AB, 2003. - 383. lpp.

⁶³ *Latvijas kredītiestādes 20. gs. sākumā un šodien*. Rīga: Latvijas Komercbanku asociācija, 1994. - 6.- 8. lpp.

„Otrā Rīgas krājaizdevu sabiedrība” un „Rīgas latviešu amatnieku palīdzības biedrības krāšanas un aizdošanas kase”. Šīs kredītbiedrības ieguva plašu latviešu iedzīvotāju slāņu atbalstu tādēļ, ka tajās varēja noguldīt arī mazas summas, un tās piedāvāja augstāku noguldījuma procentu nekā valsts krājkaše.⁶⁴ Pateicoties šīm iestādēm izveidojās latviešu uzņēmēju un tirgotāju slānis, no kuriem daudzi atradās arī kredītiestāžu valdes sastāvā.

Savas ierobežotās aizdevuma summas dēļ krājaizdevu kases nespēja apmierināt lielāku kredītu pieprasītājus, tādēļ tika veidotas savstarpējā kredīta biedrības, kas atšķirībā no bankām un krājaizdevu kasēm, saviem vadītājiem neizmaksāja dividendes, tādējādi ļaujot naudai nonākt atpakaļ iedzīvotāju vajadzībām. 19. gs. otrajā pusē Rīgā darbojās četras šādas iestādes: pirmā, otrā un trešā Rīgas savstarpējās kredīta biedrības, un Vidzemes savstarpējā kredīta biedrība, no kurām pēdējā bija latviešu dibināta. Savstarpējā kredīta biedrības ieguva plašu Rīgas lieltirgotāju un lielrūpnieku atbalstu, jo tā maksimālā kredīta summa bija 25 tūkstoši rubļi, kamēr krājaizdevu kases aizdeva summas tikai līdz 1000 rubļiem.⁶⁵ Šo kredītbiedrību darbību gan aizēnoja fakts, ka šo kooperatīvu likvidēšanas vai reorganizācijas gadījumā tās finanšu līdzekļus tika paredzēts sadalīt starp tās biedriem, kā arī tas, ka tās ātri kļuva par tādām apvienībām, kur līdzdalību noteica biedra akciju skaits.

Rīgas uzņēmējdarbības galvenie priekšnoteikumi bija tiesiski un finansiāli aspekti, kas izpaudās iedzīvotāju saimniecisko brīvību ieviešanā, pilsētas teritorijas paplašināšanā un kredītiestāžu dibināšanā. Šīs 19. gs. otrajā pusē Rīgai raksturīgās pārmaiņas ļāva uzsākt uzņēmējdarbību plašākam iedzīvotāju lokam, kam iepriekš nebija tiesību privāti nodarboties ar rūpniecību, tirdzniecību un amatniecību. Rīgas teritorijas paplašināšana radīja iespēju uzsākt būvuzņēmējdarbību, kas bija ne tikai labs peļņas avots, bet arī atbildēja uz pieprasījumu pēc īres namiem un slēgtām tirdzniecības vietām. Lai nodarbotos ar uzņēmējdarbību bija nepieciešami finanšu līdzekļi, tādēļ gadsimta otrajā pusē Rīgā tika dibinātas dažāda tipa kredītiestādes, kas izsniedza aizdevumus un ļāva noguldīt naudu, tādējādi veicinot latviešu saimniecisko darbību.

---

⁶⁴ *Latvijas kredītiestādes 20.gs. sākumā un šodien.* - 8. - 10. lpp.

⁶⁵ Turpat, 10. lpp.

3. KRISTAPS BERGS UN VIŅA SAIMNIECISKĀ DARBĪBA

3.1. Berga izcelsme un pirmie gadi Rīgā

Kristaps Bergs (īstajā vārdā Kalniņš) (dzimis 1843. gada 11. martā Bērzmuižā – miris 1907. gada 6. martā Rīgā) Rīgā ieradās 1858. gadā un gandrīz uzreiz kļuva par mācekli tirgotāja Vēģnera metāla preču tirgotavā.⁶⁶ Jau iepriekš, vēl dzīvodams dzimtajā Zemgalē, viņš sāka mācīties pie kāda tirgotāja Baha pārtikas preču veikalā Jelgavā. Tāpat viņš īsu brīdi kā māceklis pavadīja Rīgas tirgotāja Deubnera tirdzniecības veikalā, kas viņam bija laba pieredze Rīgas tirdzniecības izzināšanā.

Berga vecāki – tēvs Jānis Kalniņš un māte Anlīze (dzimusi Štelmahere) bija zemnieku izcelsmes, tomēr neilgi pirms (1838. gadā) Kristapa dzimšanas viņa tēvs kļuva par Udzes muižas Lapaču māju saimnieku, taču tas K. Bergam paliekot Bērzmuižā, negarantēja turību un panākumus, jo dzimtās mājas bija viņa vecākā brāļa Jāņa mantojums un K. Bergs varēja kļūt tikai par kalpu vai vaļinieku. Berga ierašanās Rīgā sakrita ar 19. gs. 60. gados izdotajām saimnieciskajām brīvībām un 1863. gada sākumā veikto ģildes reformu, kas ļāva plašākam Rīgas latviešu lokam nodarboties ar tirdzniecību un iegūt visas tirgotāja tiesības. Pēc ģildes reformas turpmāk Rīgas tirgotājus iedalīja:

- ✓ lieltirgotājos (I ģilde);
- ✓ vairumtirgotājos (II ģilde);
- ✓ sīktirgotājos (III ģilde)⁶⁷,

kas nozīmēja, ka par oficiāliem tirgotājiem un līdz ar to arī iegūt pilnvērtīga tirgotāja tiesības, varēja arī sīktirgotāji. Ģildes reformai gan bija praktiskāks mērķis, jo situācija, kad visi pilsētas tirgotāji bija uzskaitīti, veicināja un kontrolēja nodokļu ienākšanu pilsētas kasē. Ar 1863. gadu, kad Bergs ieguva Rīgas tirgotāja tiesības, iesākās viņa saimnieciskā darbība. 1864. gadā Bergs atvēra dzērienu tirgotavu Maskavas priekšpilsētā un vēlāk ieguva arī savu pirmo nekustamo īpašumu - nelielu koka māju⁶⁸, bet 60. gadu otrajā pusē viņš izveidoja restorānu kādā Šāļu ielas (tagad Svērtuves iela) namā. Ir iespējams gandrīz droši apgalvot, ka Berga ceļš uz tirdzniecību bija apzināts, ko apliecina arī uzvārda maiņa, ko viņš veica 1863. gadā no Kalniņa kļūstot par Bergu. Pārvācošanās šajā laikā bija raksturīga parādība, jo kļuva par sava veida ceļu uz kontaktiem ar vāciešu sabiedrību, kurai vienīgajai līdz pat 19. gs. otrajai pusei piederēja tirdzniecības privilēģijas Rīgā. K. Berga dēls Arveds Bergs

⁶⁶ Latvijas Valsts Vēstures arhīvs (turpmāk – LVVA), 100.f., 1.apr., 2. l., 3. lp.

⁶⁷ Šrants, R. Rīgas pilsētas nodokļu pārvalde no 1782. līdz 1917. gadam (Rīgas pilsētas valsts arhīva 21. fonds). *Vēstures problēmas III* (galv. red. J. Zutis). Rīga: Latvijas PSR ZA izdevniecība, 1960. – 250. lpp.

⁶⁸ LVVA, 100.f., 1.apr., 2. l., 3. lp.

sava tēva īsajā biogrāfijā rakstījis, ka pārvācošanās 19. gadsimtā bija pilnīgi nepieciešama, lai Rīgā kļūtu par tirgotāju⁶⁹, tomēr tas rada šaubas, jo A. Bergs kā K. Berga dēls šajā jautājumā varēja nebūt objektīvs. Vēstures literatūrā latviešu pārvācošanās tradicionāli tiek vērtēta negatīvi, uzskatot, ka tādā veidā tika zaudēts latviskums, taču attiecībā uz vairākiem latviešiem, tajā skaitā arī K. Bergu, šāda nostāja izpaliek, jo lielākā daļa pārvācojušies latvieši bija RLB biedri un pārstāvēja Rīgas latviešu sabiedrību.

K. Bergs bija viens no t.s. *self made man* – no laukiem pilsētā (Rīgā) ieceļojis latvietis, kas ar enerģisku centību un pārvācojoties, centās kļūt par turīgu un pazīstamu Rīgas iedzīvotāju. Bergs tāds nebija vienīgais, jau 19. gs. 80. gados Rīgā bija vairāki šādi vīri (Kristaps Morbergs, Andrejs Balodis, Andrejs Grīnups, Mārtiņš Sanders u.c.), kuri vēlāk kļuva par turīgiem namīpašniekiem, tirgotājiem un rūpniekiem.⁷⁰ Ņemot vērā apstākli, ka Bergs skolā mācījies tikai aptuveni trīs gadus, viņš no visiem minētajiem vīriem tiek īpaši izcelts, atzīmējot viņa spēju pašmācības ceļā apgūt nepieciešamās zināšanas, lai uzsāktu veiksmīgu uzņēmējdarbību. Latviešu *self made man* 19. gadsimtā veidoja nelielu un labi pārskatāmu latviešu sabiedrības daļu, kuru vienoja līdzīgas idejas gan saimnieciskajā, gan sabiedriskajā jomā. Lielākā daļa no šiem vīriem nodarbojās ar tirdzniecību, rūpniecību un būvuzņēmējdarbību, un savstarpēji atbalstīja viens otru saimnieciskajā darbībā un kopīgi darbojās arī Rīgas Latviešu biedrībā. Atsevišķus no šiem latviešiem saistīja arī radnieciskas saites, un Bergs šajā ziņā ir viens no redzamākajiem piemēriem, jo 1871. gadā apprecējās ar latviešu namdara un tirgotāja Mārtiņa Baloža meitu Šarloti Matildi Balodi⁷¹, kas pastiprināja abu vīru (Berga un Baloža) kopīgos finansiālos un saimnieciskos darījumus, kā arī darbību Rīgas Latviešu biedrībā. Arī K. Berga bērni apgrozoties turīgāko latviešu aprindās, 20. gs. sākumā stājās laulībā ar vairāku turīgu un ietekmīgu latviešu atvasēm. Precoties Bergi saradojās ar tirgotāja un Rīgas domes deputāta Andreja Baloža un advokāta Jura Lagzdiņa ģimeni, ar ārstu Kārli Meņģeli un advokātu Frici Albertu.⁷²

Paralēli interesei par saimnieciskām lietām, Bergu interesēja arī latviešu sabiedriskās dzīves veidošana un attīstīšana. 60. gadu vidū viņš pieslējās pulciņam latviešu, kas vēlējās dibināt latviešu biedrību sabiedriskiem un saimnieciskiem nolūkiem. Tika paredzēts iegādāties namu, kurā ierīkotu materiālu preču veikalu latviešu laucinieku vajadzībām, kas Rīgā dzīvojošajiem latviešiem ļautu iegādāties preces par zemākām cenām, un, kas arī

---

⁶⁹ LVVA, 100.f., 1.apr., 2. l., 3. lp.

⁷⁰ Volfarte, K. Latviešu Rīga. *Katram bija sava Rīga. Daudznacionālas pilsētas portrets no 1857. līdz 1914. gadam.* – 42. lpp.

⁷¹ LVVA, 100.f., 1.apr., 2. l., 5. lp.

⁷² Volfarte, K. Latviešu Rīga. – 62. lpp.

veicinātu latviešu savstarpējo kopību.⁷³ Taču šī ideja nerealizējās, jo trūka finanšu līdzekļi, kas ļautu iegādāties namu, kur notiktu biedrības darbība. Līdzīgi kā daudzi latviešu turīgākās un inteliģentākās sabiedrības pārstāvji, arī Bergs iesaistījās Rīgas Latviešu biedrībā, kļūstot par vienu no tās pirmajiem biedriem. Berga darbība biedrībā uzskatāma par ļoti veiksmīgu, jo piecu gadu laikā pēc kļūšanas par tās biedru viņš stājās biedrības priekšnieka vietnieka amatā, bet vēlāk tika ievēlēts par divu komisiju priekšnieku ar kurām bija saistīts viņa nozīmīgākais darbs šajā biedrībā.

K. Berga ierašanās Rīgā sakrita ar pilsētā iesākušajām pārmaiņām, kas dažu gadu laikā pavēra iespēju visiem Rīgas iedzīvotājiem nodarboties ar privātu saimniecisko darbību. Uzņēmīgums un neatlaidība ļāva Bergam iekļauties latviešu saimnieciskajā un sabiedriskajā elitē un nodrošināja ceļu viņa turpmākajai darbībai. Berga darbība raksturojama kā ļoti mērķtiecīga, sākot ar pārvācošanos un, beidzot ar viņa ciešajām saitēm ar Rīgas latviešu turīgākā un inteliģentākā sabiedrības slāņa pārstāvjiem. Viņa darbība aptvēra ne tikai saimniecisko jomu, bet arī sabiedrisko, jo viņš bija viens no aktīvākajiem un ilgākajiem RLB locekļiem, kāds arī palika līdz pat savai nāvei.

---

⁷³ Deglavs, A. *Latviešu attīstības solis no 1848.-1875.gadam*. Rīga: M. Jākobsons, 1893. - 64. lpp.

3.2. Namu celtniecība un rūpnieciskā darbība

Rīgas teritoriālo izmaiņu rezultātā būvuzņēmējdarbība kļuva par vienu no 19. gadsimta Rīgai raksturīgākajām uzņēmējdarbības formām, jo vienlaikus ar sabiedrisko ēku celtniecību iesākās arī aktīva privātbūvniecība, kad celtie daudzstāvu īres nami un tirdzniecības nami kļuva par ienesīgu peļņas avotu un modernu pilsētu raksturojošiem elementiem.

Īres namu celtniecība Rīgā bija izdevīga vismaz trīs iemeslu dēļ:

- 1) pieaugot Rīgas iedzīvotāju skaitam palielinājās pieprasījums pēc jaunām dzīvesvietām;
- 2) daudzstāvu īres namu celtniecība tika labi kreditēta, tā, piemēram, 85 % no Rīgas latviešu krājaizdevu kases kredītiem tika doti tieši namīpašniekiem⁷⁴;
- 3) kredītu pieejamība no latviešu kredītiestādēm, kas atšķirībā no vācu kredītiestādēm aizdeva naudu arī gruntsgabalu iegādei un būvdarbiem.

No otras puses, tiem, kas vēlējās celt namus plašajā neapbūvētajā teritorijā starp Vecrīgu un Elizabetes ielu, nebija īpaši plašas celtniecības izvēles iespējas, jo pilsētībūvniecības likumi noteica, ka šajā teritorijā drīkst celt tikai mūra dzīvojamās un sabiedriskās ēkas.

Kristaps Bergs vislabāk pazīstams tieši ar namu celtniecību, jo ar to nodarbojās visilgāk un visplašāk, un savos namos ierīkoja arī tirdznieciska un rūpnieciska rakstura uzņēmumus, kļūstot par vienu no pazīstamākajiem 19. gs. latviešu uzņēmējiem. Rīgas centrā Bergam piederēja vairāk nekā 20 nami, no kuriem lielākā daļa celti pēc viņa pasūtījuma, tādēļ atsevišķi jānodala nami, ko Bergs iegādājās un/vai pārdeva. Pirmais no tiem datējams ar 1872. gadu, kad Bergs no vācu namīpašnieka Jūlija Ludviga Vunderliha nopirka zemes gabalu Kaļķu (tagad Tērbatas iela) un Kalēju ielu (Ģertrūdes iela) stūrī, kur atradās divas nelielas koka mājas, ko nojauca un to vietā uzbūvēja jaunu ēku, ko 1882. gadā par lielāku summu pārdeva tirgotājam Dāvidam Hānam.⁷⁵ Tajā pašā gadā Bergs iegādājās ēku Maskavas ielā Nr. 58⁷⁶, kur visticamāk izveidoja kādu rūpnieciska rakstura uzņēmumu, jo Spīķeru rajonā koncentrējās lielākā daļa Rīgas rūpniecības uzņēmumu. Tomēr Bergs īpaši plaši ar namu iegādi nenodarbojās, jo visi viņa nākamie namu pirkumi bija tikai 20. gadsimtā.: 1901. g. viņš nopirka Dzirnavu ielas namu Nr. 74/76⁷⁷, bet divus gadus vēlāk namu Jumaras ielā (Ernesta Birznieka-Upīša iela) Nr. 3.⁷⁸ Pēdējais nams, ko Bergs iegādājās

⁷⁴ 20.gadsimta Latvijas vēsture. 1900 - 1918. – 264. lpp.

⁷⁵ LVVA, 100.f., 1.apr., 2. l., 4. lp.

⁷⁶ Turpat, 1615.f., 4. apr., 3554. l., 4. lp.

⁷⁷ Turpat, 1734. l., 23. lp.

⁷⁸ Turpat, 3036. l., 38. lp.

datējams ar 1904. gadu, kad viņš nopirka namu Marijas ielā Nr. 6.⁷⁹ Ar 19. gs. beigām un 20. gs. sākumu datējami arī Berga pēdējie pārdotie nami – 1896. gadā viņš pārdeva Dzirnavu ielas namu Nr. 171⁸⁰, bet 1901. gadā savam svainim J. Lagzdiņam - Pauluči ielas (tagad Merķeļa iela) namu Nr. 11⁸¹. Domājams, ka Bergs sapratis namu celtniecības izdevīgumu, ko apliecina intensitāte kādā celti viņa nami. Berga namu celtniecību var iedalīt trīs hronoloģiskos posmos:

- 1) sākumposms (1875.-1886. gads);
- 2) *Berga bazāra* celtniecība (1888.-1893. gads);
- 3) pēdējais un papildinošais celtniecības posms (1895.-1904. gads).

Pirmajā posmā tika uzcelti desmit īres nami, kuru projektētājs bija latviešu arhitekts Jānis Fridrihs Baumanis. Šie nami koncentrējās dažādos Rīgas centra posmos: Elizabetes ielā (1875. gadā – nams Nr. 10; 1885.g. – nams Nr. 18⁸²; 1886.g. – nams Nr. 20⁸³ un nams Nr. 85⁸⁴); Teātra bulvārī (Aspazijas bulvāris) (1878. gadā – nams Nr. 24; 1879.g. – nami Nr. 26 un 28⁸⁵); Ķēniņu ielā (Vaļņu iela) (1878. gadā - nams Nr. 24; 1880.g. – nams Nr. 26)⁸⁶; Parka ielā (Alfrēda Kalniņa iela) (1885. gadā - nams Nr. 8; 1886.g. – nams Nr.6)⁸⁷ un Aleksandra bulvārī (Brīvības bulvāris) Nr. 21 (1877. gadā). Šis celtniecības posms raksturīgs ar plašu Rīgas centra teritorijas aptveršanu un lielu celtniecības intensitāti, kas skaidrojams ar 19. gs. 80. gadiem raksturīgo plašo būvniecības vērienu.

Tirdzniecības centra *Berga bazārs* celtniecība ir atsevišķi izdalāms posms, jo tā nami tika projektēti kā dzīvojamās ēkas ar plašām tirdzniecības vietām apakšstāvā⁸⁸, kā arī, lai aptvertu ielas, kur ikdienā apgrozījās plašas ļaužu masas, un, lai tuvumā atrastos stacija. Vēl viens iemesls bazāra celtniecībai tieši šo ielu kvartālā iespējams bija saistīts ar to, ka citos kvartālos jau bija lieli un ietekmīgi tirdzniecības nami, piemēram, Rātslaukumā jau no 1841. gada atradās tirdzniecības firma *J. Jakšs & Co*, bet Lielgabalu ielā (Šķūņu iela) atradās Rīgā un visā Krievijā pazīstamā tirgotāja un rūpnieka Jūlija Heinriha Cimmermaņa tirdzniecības nams, kā arī tirgotāja un rūpnieka Nikolaja Blumberga veikals divos stāvos. Kopumā liela daļa tirdzniecības namu koncentrējās Vecrīgā, tādēļ Berga lēmums bazāru celt citā Rīgas kvartālā ir loģiski saprotams, tomēr viņš pats uzskatīja, ka bazāra izveidošanas vieta bija ērta un izdevīga sava novietojuma dēļ, jo ir pieejama no trīs galvenajām ielām – Marijas,

⁷⁹ LVVA, 1615.f., 4. apr., 3062. l., 166. lp.

⁸⁰ Turpat, 3551. l., 1. lp.

⁸¹ Turpat, 877. l., 50. lp.

⁸² RPBA, 2761.f., 3.apr., 618. l., 4. lp.

⁸³ LVVA, 1615.f., 4.apr., 840. l., 3. lp.

⁸⁴ Rīgas pilsētas būvvaldes arhīvs (turpmāk – RPBA), 2761.f., 3.apr., 619. l., 7. lp.

⁸⁵ RPBA, 2761.f., 3.apr., 602. l., 6. lp.

⁸⁶ Turpat, 603. l., 2. lp.; 596.l., 9. lp.

⁸⁷ Turpat, 617. l., 3. lp.; 616.l., 6. lp.

⁸⁸ Turpat, 3575. l., 2. lp.; 3679.l., 1.,3. lp.

Elizabetes un Dzirnavu.⁸⁹ *Berga bazāru* izveidošanas pirmajā posmā veidoja trīs nami - Marijas iela Nr. 13⁹⁰, Dzirnavu iela Nr. 84 un Elizabetes iela Nr. 85, taču laika gaitā bazārs tika papildināts gan ar jauniem namiem, gan piebūvēm.

Trešais celtniecības posms raksturīgs ar vairāku namu celtniecību blakus vai līdzās jau esošajām Bergam piederošajām ēkām, kas visdrīzāk tika darīts ar nolūku, lai līdzās *Berga bazāram* kāds neuzceltu ēkas, kas varētu izbojāt šī tirdzniecības kompleksa vienoto ainavu. Līdzās Elizabetes ielas namam Nr. 85^a, Bergs 1897. gadā uzcēla namu Nr. 87⁹¹, bet 1904. gadā namu Nr. 89⁹², kuri arī kļuva par *Berga bazāra* sastāvdaļu, bet blakus Marijas ielas namam Nr. 13 tika uzcelts nams Nr. 14. Tāpat šajā laikā Bergs apguva arī Pauluči ielu (Merķeļa iela), kad ar viena gada starpību tur pēc viņa pasūtījuma tika uzcelti divi piecus stāvus augsti īres nami: 1895. gadā – nams Nr. 11 un 1896. gadā – nams Nr. 1.⁹³ Visi pēc Berga pasūtījuma celtie īres nami nepārsniedza piecu stāvu augstumu, lai gan maksimāli atļautais bija seši stāvi, kas gan bija ļoti reta parādība, jo pirmais sešstāvu īres nams Rīgā tika uzcelts tikai 1898. gadā Antonijas ielā.

No 1875. līdz 1886. gadam Berga namus projektēja latviešu arhitekts Jānis Fridrihs Baumanis, kuru, viņa vāciskās nostājas dēļ Bergs vēlāk nomainīja ar Konstantīnu Pēkšēnu, kurš arī projektēja *Berga bazāra* ēku kompleksu. Abu arhitektu izglītība un profesionalitāte nodrošināja namiem modernu un izsmalcinātu izskatu, kas bija redzams to fasāžu apdarē, detaļu izsmalcinātībā un kopējā greznībā. Divdesmit divi no Bergam piederošajiem namiem tika celti 19. gs. otrajā pusē Eiropā valdošajā eklektisma stilā, kas mūsdienās padara šos namus ne tikai par vēstures, bet arī par vietējas nozīmes arhitektūras pieminekļiem. Fakts, ka Bergs būvniecībā koncentrējās uz vairāk kā viena vai divu pilsētas kvartālu aptveršanu liek domāt par viņa plašo uzņēmējdarbības mērogu, jo bija nami, kas tika paredzēti tikai izīrēšanai, un tādi, kuros tika ierīkoti tirdzniecības un sīkrūpniecības uzņēmumi. 20. gs. sākumā, kad namu celtniecībā un pirkšanā iesaistījās arī K. Berga dēli Edgars un Arveds, viņš atbalstīja viņu darījumus, kļūstot par pilnvarnieku namu pirkšanā, kā arī izmantoja šos namus kā obligācijas, lai saņemtu kredītu.⁹⁴

---

⁸⁹ *Berga bazāra kalendārs 1894.gadam*. Rīga: Kr. Bergs, 1893. - 52. lpp.

⁹⁰ RPBA, 2761.f., 3.apr., 3680. l., 1. lp.

⁹¹ RPBA, 2761.f., 3.apr., 3589.l., 1. lp.

⁹² Turpat, 3582. l., 3. lp.

⁹³ Turpat, 546. l., 3. lp.; 552. l., 11. lp.

⁹⁴ Piemēram, 1901. gadā Edgars Bergs iegādājās namu tagadējā Kr. Barona ielā Nr. 11 un K. Bergs bija šī darījuma pilnvarnieks; tajā pašā gadā K. Bergs par obligāciju izmantojot šo īpašumu Rīgas hipotēku biedrībā aizņēmas 30 tūkst. rubļu – LVVA, 1615.f., 4.apr., 1734. l., 23., 37. lp.

Namu celtniecība nebija ātrs un viegls peļņas avots, jo prasīja lielus finanšu līdzekļus un Rīgas būvniecības likumdošanas pārzināšanu. Kad nama celtniecībai nepieciešamie finanšu līdzekļi tika iegūti, ēkas celtniecības pasūtītājam vajadzēja veikt sekojošas darbības:

- 1) iegādāties vēlamo gruntsgabalu un saņemt būvniecības atļauju;
- 2) ziņot arhitektam vai tehniķim par ēkas celtniecību;
- 3) saskaņot celtniecības izmaksas ar revizoru;
- 4) norādīt ielas daļu un celtniecības materiālu.⁹⁵

Galvenās problēmas, ar kādām Bergs ceļot namus saskārās, bija saistītas ar kredīta saņemšanu, jo līdz 80. gadiem, kad tika nodibinātas latviešu savstarpējā kredīta biedrības, latviešiem liela apmēra kredītus bija grūti iegūt. Sava dominējošā stāvokļa Rīgas saimniecībā saglabāšanas ietvaros vācu kredītbiedrības locekļi nesteidzās latviešiem izsniegt aizdevumus, bet ja aizdeva naudu, tad tikai tad, kad ēkas bija jau pusgatavas. Cita problēma bija saistīta ar Rīgas būvvaldes sastādītajiem likumiem, kas noteica, ka ēkas būvdarbus vajadzēja uzsākt ne vēlāk kā gadu pēc celtniecības projekta apstiprināšanas, pretējā gadījumā bija nepieciešams apstiprināt jaunu projektu⁹⁶, bet pa to laiku vēlamo gruntsgabalu varēja iegādāties arī kāds cits. Namu celtniecība bija ienesīgs peļņas avots tikai tad, ja bija pārdomāts, kā tas nesīs ienākumus, jo no ēkas peļņas vajadzēja nomaksāt kredītu un citus ar nama celtniecību saistītos izdevumus. Tādēļ bez dzīvokļu izīrēšanas namu pirmo stāvu telpas visbiežāk tika izmantotas kā tirdzniecības vietas, kas ļāva namīpašniekam gūt papildus ienākumus. Faktu, ka Bergs namu celtniecībā plaši izmantoja kredītus, apstiprina 1907. gadā sastādītais K. Berga īpašumu saraksts, kurā norādīts, ka viņš obligācijās bija ieķīlājis deviņus sev piederošos namus, kas svārstījās summās no 15 līdz pat 70 tūkst. rubļu, no kuriem lielāko summu sastādīja *Berga bazāra* nami, savukārt viņa kredītsaistības vēl nebija nokārtotas uz 80. gadu otrajā pusē celtiem pieciem namiem.⁹⁷ Berga parādsaistību lielumu vēl uz 20. gs. sākumu apliecina arī viņa testaments, kurā viņš norādīja, ka visi ienākumi no viņa īpašumiem jāizmanto parādu dzēšanai.⁹⁸

Vairākos savos īpašumos Bergs izveidoja rūpnieciska un tirdznieciska rakstura uzņēmumus, kas paplašināja viņa uzņēmējdarbības raksturu un viņa kā uzņēmēja nozīmi. Analizējot Berga saimniecisko darbību, viņu līdz 19. gs. 70. gadu beigām var vairāk raksturot kā uzņēmēju – tirgotāju, bet no 80. gadiem līdz 90. gadu sākumam kā uzņēmēju – rūpnieku. Līdz 1879. gadam Bergam vēl joprojām piederēja 60. gadu otrajā pusē izveidotais

⁹⁵ RPBA, 2761.f., 3.apr., 2456. l., 76. lp.

⁹⁶ *Latvijas arhitektūra no senatnes līdz mūsdienām*. - 94. lpp.

⁹⁷ LVVA, 1615.f., 4.apr., 836. l., 153., 154. lp.

⁹⁸ Turpat, 2798.f., 1.apr., 70. l., 6. lp.

restorāns un dzērienu tirgotava Šāļu ielā (tagad Svērtuves iela)⁹⁹, bet 1877. gadā vēl viena dzērienu tirgotava uz Elizabetes un Ganību (Strēlnieku iela) ielu stūra.¹⁰⁰ Nav zināms cik veiksmīgas bija šīs dzērienu tirgotavas, jo trūkst informācijas par to turpmāko pastāvēšanu. Visticamāk tie beidza pastāvēt, jo 90. gados Bergs atvēra jaunu krogu vienā no saviem īpašumiem – Marijas ielā 13, taču tas visdrīzāk nedeva lielus ienākumus, jo Rīgas firmu sarakstā figurē tikai vienu gadu (1894. gadā).¹⁰¹ Bergs bija viens no pirmajiem latviešiem, kurš sāka nodarboties ar tirdzniecību, ko apstiprina Rīgas Biržas komitejas izdotie Rīgas firmu saraksti, kuru 70. gadu dokumentos nav atrodams neviens no Berga līdzgaitniekiem un vēlāk zināmiem latviešu tirgotājiem, rūpniekiem un namīpašniekiem.

Rūpnieciskās un amatnieciskās brīvības pasludināšana un Rīgas rūpnieciskais uzplaukums bija galvenie iemesli, kas mudināja Bergu sākt rūpniecisko darbību, kuru tajā laikā bija veiksmīgi izveidojuši un attīstījuši jau vairāki latvieši (A. Dombrovskis, M. Sanders, A. Balodis u.c.). Sākot no 80. gadiem Bergam piederēja vairāki rūpnieciski – amatnieciski uzņēmumi – 1881. gadā Bergs nodibināja vadmalas un kokvilnas audumu aušanas fabriku Teātra bulvārī (Aspazijas bulvāris)¹⁰², kā arī virvju izgatavošanas fabriku Aleksandra ielā.¹⁰³ Divus gadus (1883. un 1884. gadā) viņam kopā ar amerikāni Oskaru Madausu piederēja bronzas un dzelzs lietuve Slokas ielā, kas vēlāk nezināmu apstākļu dēļ tika pārvietots uz Bergam piederošo namu Teātra bulvārī.¹⁰⁴ Arī namā Maskavas ielā Nr. 52 Bergam piederēja vai arī viņš bija iecerējis tur izveidot kādu rūpniecības uzņēmumu, jo 1887. gadā Vidzemes guberņas pārvaldei lūdza tur ierīkot tvaika dzinēju, ko viņam arī atļāva.¹⁰⁵ Vairāku savu namu telpās Bergs izveidoja dažādus uzņēmumus: no 1878. līdz 1880. gadam viņam namā Aleksandra bulvārī (Brīvības bulvāris) Nr. 3 piederēja celtniecības biroja firma¹⁰⁶, no 1885. līdz 1890. gadam firma, kas nodarbojās ar malkas tirdzniecību¹⁰⁷, bet 1890. gadā namā Marijas ielā Nr. 13 Bergam piederēja mēbeļu tirgotava¹⁰⁸. Tomēr visi Berga rūpnieciskās darbības mēģinājumi tiek raksturoti kā neveiksmīgi, ko apstiprina to neilgais pastāvēšanas laiks, kas bija saistīts ar to, ka rūpnieciskā darbība prasīja lielus finanšu ieguldījumus, taču ātri nenesa cerētos rezultātus.

---

⁹⁹ LVVA, 3143.f., 1.apr., 959. l., 3.- 38. lp

¹⁰⁰ Turpat, 84. lp

¹⁰¹ Turpat, 960. l., 228. lp.

¹⁰² Turpat, 959. l., 225. lp

¹⁰³ Turpat, 2763.f., 1.apr., 115. l., 2. lp.

¹⁰⁴ Turpat, 3143.f., 1.apr., 959. l., 297., 334. lp.

¹⁰⁵ Turpat, 4.f., 10. apr., 3637. l., 2. lp.

¹⁰⁶ Turpat, 3143.f., 1.apr., 959. l., 159. lp.

¹⁰⁷ Turpat, 386. lp.

¹⁰⁸ Turpat, 644. lp.

Pēdējais Berga mēģinājums rūpnieciskajā darbībā bija 1899. gadā, kad viņš kā līdzdalībnieks piedalījās Mengela ķīmiskās fabrikas Rēvelē veidošanā.¹⁰⁹

Rīgas saimnieciskais un ekonomiskais uzplaukums kļuva par galveno iemeslu plašajai būvuzņēmējdarbībai, ko pārdomāti attīstot varēja iegūt lielu turību. Namu celtniecība un tajos ierīkotie uzņēmumi bija K. Berga uzņēmējdarbības pamats, kas nostiprināja viņa kā uzņēmēja nozīmi Rīgā. Viņa celtie nami aptvēra dažādas Rīgas vietas, gan pilsētas centru, kur atradās krāšņākās Bergam piederošās ēkas, gan priekšpilsētas, kur koncentrējās Berga rūpnieciskā darbība un sākotnējā tirdznieciskā darbība. Berga intensīvā namu celtniecība nebija iedomājama bez grūtībām, kas galvenokārt bija saistītas ar finanšu līdzekļu iegūvi. Rūpnieciskā darbība nav uzskatāma par īpaši veiksmīgu Berga darbību, taču tā pierāda viņa neatlaidību kļūt par arvien plašāka mēroga uzņēmēju, kas nestu arī lielāku turību un nozīmi Rīgas saimnieciskajā dzīvē.

---

¹⁰⁹ LVVA, 100.f., 1.apr., 2. l. 6. lp.

3.3. Tirdzniecība un *Berga bazārs*

19. gadsimta 80. gadu beigās skaidri iezīmējās Berga tirdzniecības ideju aprises, kad viņš publicēja vairākus teorētiskus rakstus par tirdzniecības nozīmi un tās paplašināšanas Rīgā nepieciešamību. Netiešs šādu viņa ideju sākums bija redzams jau 1883. gadā, kad viņš laikrakstā „*Balss*” publicēja rakstu „*Magazīnu biedrība*”, kurā aicināja dibināt biedrību, kas nodarbotos ar lauksaimnieku preču uzpirkšanu un pārdošanu. Tas viņaprāt būtu izdevīgi gan Rīgas iedzīvotājiem, gan lauciniekiem, jo ļautu pēdējiem:

- ✓ nebūt saistītiem pie sava veltuma;
- ✓ izvairīties no krāpšanas ar precēm (nepareizas to nosvēšanas un pārdošanas);
- ✓ cerēt iegūt par savu preci augstāku cenu.¹¹⁰

Tāpat Bergs arī analizēja tirdzniecības un tirgotāja nozīmi, cenšoties pierādīt šī aroda attīstības latviešu vidū nepieciešamību. Savā rakstā „*Kāds vārds par tirdzniecību*” Bergs aicināja novērtēt tirgotāja kā vidutāja starp patērētāju un ražotāju lomu, kā arī akcentēja latviešu minimālo ieinteresētību tirdzniecības izkopšanā, ko vērtēja negatīvi.¹¹¹ Viņš uzskatīja, ka tieši šī iemesla dēļ latvieši nav sasnieguši lielu turību, jo daudz nodarbojas ar amatniecību, bet necenšas paši tirgoties, kā rezultātā latviešiem zūd liela peļņa.¹¹² Būtībā Bergs iestājās par lielāku latviešu saimniecisko pašpaļāvību, kam attīstīties viņaprāt traucēja dzimtbūšanas faktora un cunfšu principa iespaids uz latviešiem. Atspoguļojot, ka ar darbu, enerģiju un taupību latvietis var sasniegt lielu turību, Bergs kā piemēru rādīja sevi, kurš par spīti dažādām grūtībām sasniedza lielus panākumus uzņēmējdarbībā. Interesējoties par tirdzniecības attīstību, kā arī uzskatot, ka katrai sevi cenošai lielpilsētai nepieciešams tirdzniecības nams, kur tirgotu dažādas nepārtikas preces, Bergs 1887. gadā sāka veidot tirdzniecības centru ar nosaukumu *Berga bazārs*. Tas bija vairāku daudzstāvu īres namu pirmajos stāvos iecerēts pasāžas tipa tirdzniecības nams, kur atrastos veikali, darbnīcas, restorāns un viesnīca. *Berga bazārs* projektēts kā tirdzniecības komplekss tikai gājējiem, kurā ietilpa 3 līdz 4 stāvu īres nami un kvartāla iekšpusē iebūvēta ēku grupa ar pasāžu 1. stāvā. Bazāra celtniecība norisinājās divās kārtās (no 1887. līdz 1893. gadam; 1897. gads) un aptvēra trīs ielas – Marijas, Elizabetes un Dzirnau. Šī tirdzniecības kompleksa nozīmi veidoja fakts, ka vienā kvartālā tika koncentrēti vairāki desmiti veikalu, tipogrāfija, sietuve, juveliera darbnīca, ķīmiskā tīrītava, restorāns, krājkase, vīnu veikals utt. Ar bazāra izveidošanu Bergs būtībā iezīmēja mūsdienu tirdzniecības centra pirmsākumus, jo uzskatīja,

¹¹⁰ *Balss*. - 1883. – 28. septembris..

¹¹¹ Kāds vārds par tirdzniecību. *Berga bazāra kalendārs 1895.gadam*. Rīga: Kr. Bergs, 1894. – 3. lpp.

¹¹² Turpat

ka tādām precēm kā apģērbs, apavi, grāmatas, mājokļa preces, amatniecībai nepieciešamām ierīcēm un citām lietām jāatrodas vienuviet, lai pircējam nevajadzētu tās meklēt dažādās vietās.¹¹³ Tāpat viņš uzskatīja, ka tirdzniecības centrs ir izdevīgs ar to, ka cilvēki jebkurā laikā var redzēt preces skatlogos un salīdzināt cenas, kas tādējādi veicina arī labvēlīgu konkurenci.¹¹⁴ *Berga bazārs* bija pirmais „pasāžas” tipa latvieša izveidots tirdzniecības centrs, nākamie tika izveidoti tikai 20. gadsimtā, kad tika uzceltas Ozoliņa (1910. gadā) un Upīša (1914. gadā) pasāžas.

No 1893. līdz 1907. gadam Bergs izdeva īpašu „*Berga bazāra kalendāru*”, kas bija neliela apjoma informējošs un izklaidējošs gada izdevums ar mērķi informēt lasītājus par dažādām ikdienā nepieciešamām lietām. Bez ierastās kalendāriem piemītošās informācijas (svētku dienu rādītājs, mēneša zīmju izskaidrojums utt.) šajos izdevumos bija arī ziņas par pasta pakalpojumiem, garuma un svara mēriem dažādās valstīs, nodokļiem, tirgiem Latvijas teritorijā, miertiesnešu iecirkņu atrašanās vietām; tāpat arī dažādi padomi saimniecībā un latviešu rakstnieku un ārzemju autoru literāro darbu (stāsti, noveles) fragmenti un dzejoļi. Kalendāra pirmā funkcija bija *Berga bazāra* reklamēšana, jo katrā tā izdevumā bija visu *Berga bazārā* esošo veikalu reklāmas, kas atspoguļoja katra pārdevēja un amatnieka prasmes, tāpat tika pievienoti pielikumi, kuros bija bazāra plāns un veikalu izvietojuma rādītājs. Pirmajā kalendāra numurā (1894. gads) tika publicēts raksts „*Berga bazārs Rīgā*”, kurā Bergs izklāstīja sava tirdzniecības centra izveidošanas nepieciešamību un nozīmi, kā arī problēmas, ar kādām viņš saskārās to radot. Galvenā *Berga bazāra* veidošanas problēma bija namu celtniecībai nepieciešamo līdzekļu iegūšana, jo latviešu kredītiestādes Bergam nepieciešamos vairāk nekā 200 tūkst. rubļu nevarēja aizdot, tādēļ Bergs 1888. gadā pēc tam, kad bija uzcēlis Marijas ielas namu Nr. 13 un gruntsgabala dziļumā ēkas līdz 3. un 2. stāvam, vērsās pie Rīgas namnieku kredītbiedrības ar lūgumu pēc kredīta sava tirdzniecības centra būvniecības turpināšanai, jo šīs iestādes noteikumi paredzēja, ka kredītu izsniedz tikai tad, kad ēkas ir jau pusgatavas. Taču Namīpašnieku kredītbiedrības direkcija atteica Bergam kredītu par iemeslu minot bazāram izvēlētās vietas nepiemērotību tirdznieciskiem nolūkiem.¹¹⁵ Vēlāk gan Bergs aizdevumu saņēma, taču no Rīgas hipotēku biedrības un prasīto 250 tūkst. vietā tikai 50 tūkst. rubļu, jo tās direkcijas locekļi uzskatīja, ka *Berga* ideja ir riskanta un nenesīs lielus ienākumus.¹¹⁶ Pastāv uzskats, ka redzot vācu finansistu nostāju pret *Berga* darbību, pret viņu vērsās arī Rīgas Latviešu amatnieku palīdzības kase, pieprasot Bergam atmaksāt kredītu, taču šīs lietas apstākļi nav līdz galam skaidri, jo Bergs šajā laikā

¹¹³ *Berga bazārs Rīgā. Berga bazāra kalendārs 1894.gadam.* Rīga: Kr. Bergs, 1893. - 1. lpp.

¹¹⁴ Turpat, 2. lpp.

¹¹⁵ Turpat, 3. lpp.

¹¹⁶ Turpat

bija minētās kases direktors.¹¹⁷ Tomēr kase kā pret aizņēmēju vairāk vērsās pret M. Balodi, kurš bija Berga namu celtniecības labā roka. Berga problēmas iegūt nepieciešamos finanšu līdzekļus arī izskaidro, kādēļ *Berga bazāra* namiem ir tikai trīs stāvi.

Otra kalendāra funkcija bija Berga un citu līdzīgi domājošu cilvēku ideju izplatīšana, kas bija saistītas ar tirdzniecību un tirgotājiem. Tomēr līdzās tādiem rakstiem kā „*Kāds vārds par tirdzniecību*”, un „*Veikalnieki un veikalnieku darbošanās*”, kalendāros tika publicēti arī sociāla rakstura raksti par lauksaimniecību, strādnieku dzīvokļu jautājumu Rīgā un citām tēmām, kas apstiprina Berga interesi par Rīgas iedzīvotāju dzīves uzlabošanu. Sekundāru lomu kalendārā ieņēma uzziņu informācija un dažāda veida padomi, kas pildīja informēšanas un izskaidrošanas funkciju. Savukārt literāro darbu fragmenti kalpo par apstiprinājumu Berga interesei par latviešu kultūru, jo viņš aicināja rakstniekus iesūtīt savus literāros darbus publicēšanai kalendārā pretī saņemot honorāru. Bergs savu tirdzniecības namu reklamēja arī ik gadu iznākušajā „*Rīgas Adrešu grāmatā*” (*Rigasches Adressbuch*), taču tas nebija bieži, jo laikposmā no *Berga bazāra* atvēršanas (80. gadu beigās) līdz 1907. gadam (K. Berga nāvei) *Berga bazāra* reklāma šajā izdevumā redzama tikai vienu reizi – 1898./99. gadā. Tāpat bazārs tika reklamēts arī laikrakstā „*Baltijas Vēstnesis*”, kuras viens no līdzīpašniekiem Bergs bija. Latviešu uzņēmēja ciešo saikni ar RLB apstiprina arī kalendāros publicētās „*Baltijas Vēstneša*” un RLB Derīgu grāmatu nodaļas reklāmas, tāpat tika reklamēti arī politiskais un literārais izdevums „*Rīgas Avīze*” un lauksaimniecības laikraksts „*Zemkopis*”.

Berga bazārā atradās apmēram 131 tirdzniecības vieta un tajās bija izvietoti ne tikai veikali un darbnīcas, bet arī viesnīca, Berga bazāra krājaizdevu kase, dziedāšanas biedrības „*Rota*” telpas, Rīgas - Orlas dzelzceļa virsvalde, Rīgas Otrās pārtikas biedrības tirdzniecības vieta u.c. iestādes. Bazārā esošie veikali tika pārstāvēti vairāk nekā divdesmit kategorijās: grāmatas un rakstāmpiederumi; sieviešu un vīriešu apģērbu veikali; kurpju tirdzniecība un kurpnieku darbnīcas; adīšanas piederumu veikals; velosipēdi un to darbnīca, kalēju darbnīca; misiņa lietuve un atslēdznieku darbnīca; manufaktūru preces; cepuru un galantērijas veikals; mēbeļu veikals un galdnieku darbnīca; juvelieru un zeltlietu veikals un darbnīca; tabakas veikals; fotodarbnīca; krāsošanas darbnīca; saimniecībā un mājāsaimniecībā nepieciešamo preču veikals, grāmatu izdevniecība; grāmatu tipogrāfija; ārzemju preču veikals; degvīna un alus tirgotava; ceļojumu piederumu un ādas preču veikals; gumijas izstrādājumu veikals; restorāns; desu, sviesta un gaļas veikals.¹¹⁸ Lielais veikalu skaits un plašais piedāvāto pakalpojumu apjoms *Berga bazārā*, apliecināja šī

¹¹⁷ Lasmanis, U. Kādēļ Berga bazāram tikai trīs stāvi. *Rīgas Balss*. – 1996. – 21.febr. – 9. lpp.

¹¹⁸ *Berga bazāra kalendārs 1897. gadam*. – 125. lpp.

tirdzniecības centra nozīmi Rīgā un atvieglāja cilvēkiem dažādu preču un pakalpojumu pieejamību vienkopus, kā arī kļuva par plaši pazīstamu tirdzniecības vietu, jo bija tirgotāji, kurus pazina pēc viņu veikalu atrašanās *Berga bazārā*. Tirdzniecības centrā telpas īrēja galvenokārt vācu un latviešu tautības pārstāvji, bet bija arī krievu un ebreju tirgotāji, kas apliecina, ka vāciešiem, kuri bija pārstāvēti ar Bergu vienā tirgotāju ģildē, nebija iebildumu īrēt telpas no latviešu uzņēmēja. Bazārā bija trīs tirgotāji, kas bija augsti novērtēti amatnieki un tirgotāji visas Krievijas impērijas mērogā, tie bija galantērijas, ādas preču un ceļojumu veikala īpašnieks Rotgers (*Röttger*), amatnieks un kalēju darbnīcas un metāla lietuves īpašnieks Juris Krūmiņš un amatnieks un sieviešu un vīriešu apģērbu veikala īpašnieks Levī (*Levy*). 1889. gadā bazāra telpās atradās arī viena no divām Rīgas Otrās pārtikas biedrības pārdotavām¹¹⁹, kas bija latviešu patērētāju biedrība ar mērķi palīdzēt mazturīgākajiem iedzīvotājiem iegādāties pārtikas preces par zemākām cenām, tādējādi paaugstinot šo cilvēku labklājību. Šī biedrība bija cieši saistīta ar Rīgas Latviešu biedrību, tajā notika tās dibināšanas kongress un no tās nāca arī Rīgas Otrās pārtikas biedrības izveidotājs Pēteris Everss, kas apliecina lielākās daļas latviešu biedrību ciešo saikni ar RLB biedriem, šajā gadījumā ar K. Bergu.

Berga bazāram reklāmu nodrošināja arī tajā rīkotās amatniecības izstādes, kas notika 1888. un 1889. gadā un, kas darbojās kā cilvēku iepazīstināšana ar dažādiem amatniecības izstrādājumiem (galdi, krēsli, bufetes, gultas, dīvāni, trauki u.tml.), kurus varēja iegādāties. Amatnieku ieguvums no izstādes bija naudas aizdevuma saņemšana Latviešu Amatnieku palīdzības biedrības krāšanas un aizdošanas kasē, kas aizdevuma lielumu aprēķināja no katra amatnieka izstādīto priekšmetu vērtības, tādējādi neradot nepieciešamību pēc galvotāja vai ķīlas.¹²⁰ Kā vēsta laikraksts „*Baltijas Vēstnesis*”, šīs izstādes bija labi apmeklētas, sniedzot iespēju daudzu amatnieku darbus aplūkot vienkopus un tos salīdzināt, aprunājoties arī ar pašiem amatniekiem; tāpat šāda veida izstāde bija novatorisms, kas Rīgā iepriekš nebija bijis.¹²¹ Par bazāra veiksmīgo attīstību liecināja arī tā paplašināšanas darbi 1897. gadā, kad tika uzcelts Marijas ielas nams Nr. 11. Kā vēsta *Berga bazāra kalendārā* esošā informācija, pieprasījums pēc tirdzniecības telpu īres bazārā pieauga, tādēļ tika nolemts tirdzniecības centru paplašināt un jaunuzceltajā namā veikalus ierīkot ne tikai pirmajā, bet arī otrajā stāvā.¹²² Šajā namā darbu uzsāka arī 1897. gadā dibinātā Berga bazāra krājaizdevu sabiedrība (kreditbiedrība), kuras vadīšanu Bergs uzticēja Jānim Brigaderam,

¹¹⁹ Balodis, E. *Latviešu sabiedriski-saimnieciskie veidojumi tautiskās atmodas laikmetā*. Rīga: Latvijas kooperatīvu izdevniecības savienība, 1935. - 327. lpp.

¹²⁰ *Baltijas Vēstnesis*. – 1888. - 9. dec.

¹²¹ *Baltijas Vēstnesis*. – 1888. - 9. dec.; 1889. - 26. okt.

¹²² Berga bazārs tagadējā stāvoklī. *Berga bazāra kalendārs 1898. gadam*. – 57. lpp.

Jānim Kalniņam un J. Zommeram.¹²³ Dibinot šo kredītbiedrību, Bergs vēlējās kredītus padarīt pieejamākus tieši latviešu amatniekiem un sīkrūpniekiem, kuriem finanšu līdzekļi bija nepieciešami dažādu iekārtu un izejmateriālu iegādei. Kredītbiedrība bija izdevīga arī tāpēc, ka aizdeva kredītu pret precēm un gataviem priekšmetiem, tādējādi amatniekiem un sīkrūpniekiem nevajadzēja maksāt lielrūpniekiem vai veikalam augstos procentus.¹²⁴ Krājaizdevu sabiedrība pieņēma arī noguldījumus, ko varēja darīt arī neesot kredītbiedrības biedrs, un, tie bija brīvi no nodokļiem.¹²⁵ Interesanti, ka kredītbiedrības 1898. gada bilancē 2095 rubļi tika aizdoti pret personīgu uzticību, kas apliecina šīs kredītiestādes īpatnējo raksturu. Vienu no Berga dibinātās krājaizdevu sabiedrības uzdevumiem – *palīdzēt un naudas plūsmu padarīt vienkāršāku un ērtāku*¹²⁶, apstiprina arī tās ieviestais tekošais rēķins, kas deva iespēju noguldītājiem jebkurā laikā izņemt savu naudu un saņemt uzkrājušos procentus, kā arī justies droši par tās uzglabāšanu.¹²⁷ Vēlāk šī krājaizdevu sabiedrība tika pārdēvēta par Rīgas jeb Ceturto Vidzemes savstarpējo kredītbiedrību un tā turpināja darboties vismaz līdz 1915. gadam, kad tai bija tāds pats biedru skaits kā izveidošanas pirmajos gados (252 biedri).¹²⁸

Berga uzņēmējdarbība ne tikai sekmēja Rīgas saimniecības attīstību un deva Bergam ienākumus, bet arī veicināja pilsētas attīstīšanos, jo nodokļu veidā ienesa pilsētas kasē papildus ienākumus. Galvenais nodoklis, kas Bergam kā uzņēmējam bija jāmaksā, bija 90. gadu sākumā ieviestais tirgotāju un rūpnieku valsts nodoklis, kas bija jāmaksā katram ģildes loceklim un, kura apmērs bija atkarīgs no uzņēmuma piederības noteiktai ģildes kārtai (bija I, II un III ģildes uzņēmumi).¹²⁹ Tā kā visi Berga uzņēmumi piederēja II ģildei, var apgalvot, ka Bergam bija jāmaksā 15 % (18 rubļi, 50 kapeikas) liels uzņēmuma nodoklis.¹³⁰ Savukārt no 1898. gada viņam vajadzēja maksāt vēl vienu tirdzniecības un rūpniecības nodokli, ar ko aplika rūpniecības vai tirdzniecības uzņēmumu atkarībā no tā lieluma un peļņas. Šis nodoklis sastāvēja no divām daļām: pamatnodokļa un papildnodokļa; pirmais bija jāmaksā, kad izņēma uzņēmuma zīmi – atļauju turēt uzņēmumu, bet otro iekasēja procentuālā peļņas nodokļa veidā vai īpaša nodokļa aplikuma veidā.¹³¹

Pārdomāta tirdznieciska darbība 19. gs. otrajā pusē varēja kļūt par ienesīgu peļņas avotu, jo līdz ar Rīgas iedzīvotāju skaita pieaugumu parādījās liels pieprasījums pēc

¹²³ LVVA, 3143.f., 1.apr., 961. l., 420. lp.

¹²⁴ Berga bazāra Krājaizdevu Sabiedrības darbība un centieni. *Berga bazāra kalendārs 1899.gadam.* - 102. lpp.

¹²⁵ Berga bazārs tagadējā stāvoklī. *Berga bazāra kalendārs 1898.gadam.* - 58. lpp.

¹²⁶ Berga bazāra Krājaizdevu Sabiedrības darbība un centieni. - 102. lpp.

¹²⁷ Turpat, 103. lpp.

¹²⁸ LVVA, 2724.f., 2.apr., 458. l., 2. lp.

¹²⁹ Turpat, 2454. l., 10. lp.

¹³⁰ Turpat, 10. lp.

¹³¹ Turpat, 5502.f., 1.apr., 4. lp.

dažādām precēm, kas ļāva atvērt jaunus veikalus un veidot tirdzniecības centrus. K. Bergs uzskatīja, ka katrai sevi cenošai lielpilsētai nepieciešams tirdzniecības centrs kādi jau veiksmīgi pastāvēja daudzās citās pilsētās, tādēļ sāka veidot *Berga bazāru*, kas bija pirmais latvieša dibināts tirdzniecības centrs Rīgā. Bazāra veidošana sagādāja ne mazums grūtības, no kurām lielākā problēma bija kredīta saņemšana, kas liedza tirdzniecības centru veidot plašāku nekā tas ir mūsdienās. *Bergam bazāru* veidošana bija ne tikai peļņas avots, bet kalpoja arī par viņa atbalstu tirdzniecības un amatniecības nozarēm, kurās viņš vēlējās redzēt vairāk latviešus. Tā kā Rīgā 19. gadsimtā nebija daudz tāda apmēra tirdzniecības centru, tad *Berga bazārs* kļuva par vienu no pazīstamākajām šāda veida iestādēm, kas sevī apvienoja daudz un dažādus pakalpojumus, sākot no veikaliem un darbnīcām, līdz viesnīcai, krājaizdevu sabiedrībai un birojiem. Bergs savam tirdzniecības centram nodrošināja arī labu reklāmu, jo viņa izdotajos *Berga bazāru kalendāros* bija plaša informācija par bazārā esošajiem piedāvājumiem, kā arī Berga pārdomas un idejas par tirdzniecību Rīgā. Bazārs attīstījās par veiksmīgu peļņu nesošu uzņēmumu, kura nozīmi veidoja arī tā piederība latvietim.

3.4. Darbība finanšu un saimnieciskās biedrībās

Paralēli uzņēmējdarbībai Bergs aktīvi iesaistījās vairāku kredītiestāžu darbībā un kuģniecības biedrībā, kas apliecina viņa darbības plašo mērogu. Berga piedalīšanās latviešu kredītiestāžu dibināšanā un darbībā bija saistīta ar vismaz trīs faktoriem:

- 1) viņš atbalstīja latviešu kredītiestāžu veidošanu, jo arī viņam pašam bija grūtības iegūt kredītu Rīgas bankās un vācu privātajās kredītiestādēs;
- 2) esot valdes loceklis viņš par darbu kredītiestādēs saņēma dividendes, tātad papildus ienākumus;
- 3) darbība šajās iestādēs deva zināmu prestižu sabiedrībā.

Bergs bija direktors un valdes loceklis trīs Rīgas kredītiestādēs: Rīgas Latviešu Amatnieku palīdzības biedrības krāšanas un aizdošanas kasē¹³², Rīgas latviešu palīdzības biedrības krājaizdevu sabiedrībā¹³³ un Rīgas-Baltijas savstarpējā kredītbiedrībā.¹³⁴ Savukārt biedrs viņš bija Rīgas tirgotāju savstarpējā kredītbiedrībā (20. gs. sākumā)¹³⁵, Pirmajā Rīgas Savstarpējā kredītbiedrībā (80. gados)¹³⁶, Otrajā Vidzemes savstarpējā kredītbiedrībā (20. gs. sākumā)¹³⁷, Otrajā Rīgas krājaizdevu sabiedrībā (90. gadu otrajā pusē un 20. gs. sākumā)¹³⁸ un Trešajā Rīgas savstarpējā kredītbiedrībā (70. gados; vācu dibināta kredītiestāde)¹³⁹. Ņemot vērā, ka 1897. gadā Rīgā pastāvēja apmēram septiņas latviešu krājaizdevu iestādes¹⁴⁰, var apgalvot, ka Bergs bija lielākās daļas latviešu kredītiestāžu biedrs. Tas skaidrojams ar faktu, ka kredītbiedrībās aizdevumus varēja saņemt tikai tās biedri un ar to, ka daudzās no šīm iestādēm maksimālais kredīta lielums nebija pietiekams, lai ar vienu aizdevumu uzceltu namu vai izveidotu uzņēmumu, tādēļ Bergam vajadzēja izmantot vairāku kredītiestāžu pakalpojumus vienlaicīgi.

Berga aktīvākā darbība bija saistīta ar 1883. gadā dibināto Rīgas Latviešu amatnieku palīdzības biedrības krāšanas un aizdošanas kasi, kuras viens no direktoriem viņš bija septiņus gadus pēc kārtas (no 1883. līdz 1890. gadam), tādēļ viss šajā laikposmā kasē notiekošais ir cieši saistīts ar viņa darbību. Kase tika dibināta ar mērķi atbalstīt, izglītēt un uzlabot katram latvietim iespēju izveidot un attīstīt uzņēmējdarbību, bet jo īpaši amatniekiem, sīktirgotājiem, rokpeļņiem u.c., kuriem atšķirībā no lieltirgotājiem, saņemt

¹³² LVVA, 6947.f., 1.apr., 1. l., 155. lp.

¹³³ Turpat, 7075.f., 1.apr., 1.l., 1. lp.

¹³⁴ Turpat, 4726.f., 1.apr., 1. l., 28. lp.

¹³⁵ Turpat, 5535.f., 1.apr., 23. l., 2. lp.

¹³⁶ Turpat, 5849.f., 1.apr., 27. l., 8. lp.

¹³⁷ Turpat, 4826.f., 1.apr., 14. l., 5. lp.

¹³⁸ Turpat, 4813.f., 1.apr., 202. l., 3. lp.

¹³⁹ Turpat, 5788.f., 1.apr., 153. l., 12. lp.

¹⁴⁰ Volfarte, K. Latviešu Rīga. – 56. lpp.

aizdevumu bija gandrīz neiespējami.¹⁴¹ Laika gaitā amatnieku kase izveidojās par lielāko Rīgas latviešu kredītiestādi, kas izsniedza kredītus un pieņēma noguldījumus no plaša Rīgas latviešu iedzīvotāju loka, kļūstot par pazīstamāko šāda veida latviešu iestādi Rīgā. Lai arī kases nosaukumā minēts tikai amatnieka arods, tās biedru sastāvs bija ievērojami plašāks, jo līdzās amatniekiem tajā bija arī namīpašnieki, tirgotāji un rūpnieki, kas tādējādi nostiprina uzskatu, ka kasē iestājās ne tikai pēc palīdzības alkstošie, bet arī tie, kas uzņēmās pūles vispārējā labuma vārdā. Kases darbības sākumposmu raksturo strauja izaugsme, 1883./84. gadā tās bilance bija 63,8 tūkst. rubļi¹⁴², kas apliecināja latviešu vēlmi uzsākt privātu saimniecisku darbību. Tomēr līdz pat 90. gadu sākumam kases darbību aizēnoja dažāda veida problēmas, kas bija saistītas ar nesaskaņām ar Rīgas Latviešu biedrību, un daļas kases biedru neapmierinātību ar minētās iestādes valdes locekļu darbību. Tiek uzskatīts, ka no 1885. līdz 1891. gadam notikušās nesaskaņas starp amatnieku kasi un Rīgas Latviešu biedrības dibināto Otro Rīgas krājaizdevu sabiedrību bija saistītas ar amatnieku kredītbiedrības vadītāju vēlēšanos iegūt sev izdevīgāku kredītu un lielāku peļņu.¹⁴³ Nesaskaņas varēja būt saistītas arī ar valdes locekļu amatiem, proti, locekļu labi atalgotā darba dēļ, valdē nepieņemtie/neievēlētie kandidāti bija neapmierināti ar to, ka valdē atradās tikai redzamākie RLB biedri, turklāt vairāki no tiem ieņēma vadošos amatus vairākus gadus pēc kārtas, piemēram, vienlaicīgi ar Bergu septiņus gadus kredītbiedrības direktora amatā atradās arī Sanders Martinsons un Hanss Blūmentāls.¹⁴⁴ Paraleli šīm nesaskaņām neapmierinātība nāca arī no lielākās daļas kases biedru, kuri 1888. gadā pat iesniedza sūdzību Vidzemes gubernatoram par viņuprāt kases vadītāju ļaunprātīgu sava stāvokļa izmantošanu.¹⁴⁵ Tas, starp citu, bija arī viens no lielākajiem pārmetumiem (direktori un kasieri piesavinoties naudu vai arī aizdodot saviem radiem lielākas summas)¹⁴⁶ latviešu kredītiestādēm kopumā vēl pirms amatnieku kases dibināšanas. Situācija saasinājās, tad, kad kases vadītāji ieviesa ieejas biļetes, bez kurām nevarēja apmeklēt kases sapulces, tādējādi ierobežojot lielākās daļas biedru dalību šajās sapulcēs, jo strādnieki nevarēja dienas laikā aiziet pēc biļetēm. Rezultātā daļa biedru aizgāja no kases, citus izslēdza, tomēr nāca klāt arī daudzi jauni biedri – kandidāti, kurus sākumā pieņēma, bet vēlāk izslēdza, par pamatojumu minot viņu rīcību, kas nebija saskaņā ar kases statūtiem.¹⁴⁷ Šāda situācija, iespējams, skaidrojama ar kases valdes locekļu vēlmi paturēt tikai sev lojālos biedrus, lai varētu veikt

¹⁴¹ LVVA, 4740.f., 2.apr., 1151. l., 50. lp.

¹⁴² *Rīga, 1860 – 1917.* – 61. lpp.

¹⁴³ Turpat, 60. lpp.

¹⁴⁴ LVVA, 4740.f., 2.apr., 1151. l., 182. lp.

¹⁴⁵ Turpat, 62. lp.

¹⁴⁶ Balodis, E. *Latviešu sabiedriski-saimnieciskie veidojumi tautiskās atmodas laikmetā.* Rīga: Latvijas kooperatīvu izdevniecības savienība, 1935. - 166. lpp.

¹⁴⁷ LVVA, 4740.f., 2.apr., 1151. l., 78. lp.

sev izdevīgas finanšu operācijas ar kases peļņu. No 1885. gada Bergs vienlaicīgi bija kases direktors un kasieris, tādēļ var apgalvot, ka viņš baudīja biedru uzticību, tomēr ar šo laiku saistīts arī kāds starpgadījums. 1886. gadā Bergs sev par palīgu pieņēma sievastēvu M. Balodi, taču kases valde viņam to pārmeta un nelīdzēja Berga arguments, ka viņš kā direktors un kasieris vienlaicīgi nespēj izpildīt visus savus pienākumus, tādēļ pieņēmis uzticamu palīgu.¹⁴⁸ Bergs bija Rīgas Latviešu amatnieku kases direktors līdz 1889. gadam - laikam, kad iesākās kritiskākais posms tās darbībā, savukārt atgriezās kasē 1894. gadā, kad tās iekšējo darbību raksturoja t.s. „miera gadi”, taču viņš kases darbībā atgriezās tikai kā biedrs un arī tikai līdz 1896. gadam. Biedru izslēgšana un ilgās nesaskaņas, kas valdīja ap amatnieku kasi negatīvi ietekmēja tās finansiālo stāvokli, jo pastiprinoties noguldījumu izņemšanai samazinājās kases uzkrājumi, kas labi atspoguļojas tās bilancēs: ja 1889. gadā un 1890. gada pirmajā pusgadā kases peļņa bija 30, 785 tūkst. rubļi¹⁴⁹, tad 1891. gadā tā nopelnīja 15, 588 tūkst. rubļu¹⁵⁰, bet 1892. gadā tikai 12, 523 tūkst. rubļu¹⁵¹.

No 80. gadu otrās puses Bergs bija arī viens no septiņiem Rīgas latviešu palīdzības biedrības krājaizdevu direktoriem un no 1886. gada arī tās kasieris.¹⁵² Visu savu direktora amata laiku Bergs aktīvi piedalījās kases valdes sēdēs un bija viens no tiem, kurš lēma, kam izsniegt aizdevumu. Ja Rīgas Latviešu amatnieku kasē bija nopietni ārēji konflikti, tad šajā krājaizdevu sabiedrībā bija vērojami atsevišķas iekšējas nesaskaņas starp valdes locekļiem, īpaši starp K. Bergu un Antonu Aleksejevu. Nesaskaņas starp abiem minētajiem vīriem kulmināciju sasniedza 1890. gada jūlijā, kad Aleksejevs nosauca Bergu par zagli, jo pēdējais bez direkcijas atļaujas ņēmis kasei piederošos traukus, kas bijuši ieķīlāti.¹⁵³ Tāpat nesaskaņas radīja arī Berga vēlme saņemt kasē aizdevumu uz parāda bez galvotāja vai obligācijas¹⁵⁴, kā arī viņa priekšlikums kases naudu glabāt *Berga bazāra* telpās¹⁵⁵. Visticamāk tieši šo konfliktu dēļ Bergs 1890. gada decembrī nolēma aiziet no kases direktora amata, jo izņemot A. Aleksejevu, viņam ar citiem kases locekļiem konfliktu nebija, ko apstiprina fakts, ka vēl 1889. gadā viņš tika atkārtoti ievēlēts par kases valdes locekli un viņam uzticēja vadīt kredītbiedrības nama celtniecības lietas¹⁵⁶.

Bergs ņēma dalību arī Rīgas-Baltijas savstarpējās kredītbiedrības dibināšanā 1905. gadā, kļūstot par vienu no tās valdes locekļiem. Kredītbiedrības statūti paredzēja kredītu

¹⁴⁸ LVVA, 6947.f., 1.apr., 11. l., 7. lp.

¹⁴⁹ Turpat, 4740.f., 2.apr., 1151. l., 184. lp.

¹⁵⁰ Turpat, 55. lp.

¹⁵¹ Turpat, 4. lp.

¹⁵² Turpat, 7075.f., 1.apr., 1. l., 35. lp.

¹⁵³ Turpat, 656. lp.

¹⁵⁴ Turpat, 403. lp.

¹⁵⁵ Turpat, 37. lp.

¹⁵⁶ Turpat, 342., 396. lp.

izsniegšanu saviem biedriem tirdznieciskiem un rūpnieciskiem mērķiem, un tika īpaši uzsvērts, lai šo naudu biedri izlietotu tikai savām vajadzībām.¹⁵⁷ Atšķirībā no iepriekšējām kredītbiedrībām, šī bija daudznacionāla kredītiestāde, jo tās valdes sastāvā bija vairāki vācu un krievu tautības pārstāvji, kuri acīmredzot nebija asi noskaņoti pret latviešiem. Tāpat šīs iestādes darbība aptvēra arī plašāku mērogu, jo kā ķīlu pieņēma arī tos nekustamos īpašumus, kas atradās Vidzemes un Kurzemes guberņās, kā arī paredzēja, ka daļu no kredītiestādes ienākumiem dividendu veidā var saņemt arī tās biedri nevis tikai direktori un valdes locekļi.¹⁵⁸

Berga darbība kredītiestādēs vislielākajā mērā bija saistīta ar kredītu saņemšanu, kas bija viņa uzņēmējdarbības finansiālais pamats.

3.1. tabula

Kristapam Bergam aizdotie kredīti Rīgas kredītiestādēs kopsummā (rubļos).¹⁵⁹

Kredītiestāde	Gadi				Kopā
	1870. gadi ¹⁶⁰	80. gadi	90. gadi	20. gs. sākums	
Rīgas hipotēku biedrība	-	120, 000	50,000	135, 000	305,000
Rīgas pilsētas kredītsabiedrība	-	6,000	126,000	72, 100	204,100
Rīgas Latviešu Amatnieku palīdzības biedrības krāšanas un aizdošanas kase	-	87, 860	50,000	-	137,860
Rīgas latviešu palīdzības biedrības krājaizdevu sabiedrība	-	123, 150	13, 250	-	136,400
Otrā Rīgas krājaizdevu sabiedrība	-	-	-	35,000	35,000
Trešā Rīgas savstarpējā kredītbiedrība	4,000	-	-	-	4,000

¹⁵⁷ LVVA, 4726.f., 1.apr., 1. l., 1. lp.

¹⁵⁸ Turpat, 4., 26. lp.

¹⁵⁹ Aprēķināts pēc: LVVA, 2769.f., 1.apr., 811. l., 5. lp.; 2506. l., 10. lp.; 3330. l., 28a, 67., 93. lp. 1615.f., 4.apr., 412. l., 12. lp.; 5178. l., 8., 16. lp.; 2844.f., 1.apr., 62. l., 12. lp; 6947.f., 1.apr., 1. l., 155., 175., 186., 201., 226., 236., 252., 256. lp.;

7075.f., 1.apr., 1. l., 59., 116., 231., 241., 312., 442., 470., 474., 480., 541., 574., 582., 601., 631., 858. lp.; 2. l., 1.-15., 53.- 179. lp.; 4813.f., 1.apr., 154. l., 22. lp.; 5788.f., 1.apr., 153. l., 12., 15., 30. lp.

¹⁶⁰ Ziņas par Bergam aizdotajiem kredītiem 70. gados ir ļoti minimālas vai arī nav pilnīgas, tā, piemēram, 1870., 1871., 1876. un 1879. gadā daži Berga īpašumi bija iekļāti Rīgas hipotēku biedrībā, bet nav zināmas summas, kas aizņemtas pret šiem īpašumiem.

No šiem skaitļiem redzams, ka Bergam izdevās saņemt aizdevumus arī Rīgas hipotēku biedrībā un Rīgas pilsētas kredītsabiedrībā, kuras pārvaldīja tikai vācieši, kas nelabprāt latviešiem aizdeva kredītu. Šī iemesla dēļ aizdevumu saņemšana nebija viegla un, lai izveidotu *Berga bazāru* Bergam vajadzēja saņemt aizdevumu latviešu kredītiestādēs un vismaz daļēji uzcelt vienu namu, lai varētu saņemt kredītu vācu kredītiestādēs, taču arī tad tas ne vienmēr izdevās. Hipotēku banka Bergam aizdeva kredītu arī 90. gados un arī šī nauda tika izmantota bazāra celtniecībai, jo nauda saņemta 1893. un 1894. gadā, tad, kad visi bazāra nami vēl nebija uzcelti, kas tātad atbilda minētās kredītbiedrības nosacījumiem, lai saņemtu kredītu ēku celtniecībai. Sākot no 80. gadiem Bergs ņēma kredītus arī Rīgas pilsētas krājkasē, kas gan vairāk nodarbojās ar noguldījumu pieņemšanu un taupības veicināšanu starp Rīgas un tās apkaimes iedzīvotājiem, taču vajadzības gadījumā izsniedza arī aizdevumus.¹⁶¹ Visi Berga kredīti krājkasē saņemti pret savu īpašumu obligācijām, lielākais no tiem tika saņemts 1898. gadā, ieķīlājot *Berga bazāra* lielāko ēku – Marijas ielas namu Nr. 11, un tā kā laikposmā no 1898. līdz 1900. gadam Bergs neuzcēla nevienu namu, iespējams apgalvot, ka Bergs aizdevumu ņēma, lai atbalstītu savu dēlu Arveda un Edgara divu namu celtniecību Suvorova ielā (tagad Krišjāņa Barona iela), kas tika uzcelti 1900. un 1901. gadā, no kuriem viens kļuva par Bergu ģimenes galveno dzīvesvietu 20. gadsimtā.

Visbiežāk Bergs aizdevumus ņēma no tām latviešu kredītiestādēm, kuru valdes loceklis viņš bija, jo, tad viņš varēja droši zināt, ka lūgto aizdevumu saņems atšķirībā no lielākajām Rīgas bankām. Berga aizņēmumi no Latvijas amatnieku savstarpējās kredītbiedrības datēti ar 1885. līdz 1886. gadu, un šī nauda ņemta namu celtniecībai, jo šajos gados viņš minimāli nodarbojās ar rūpniecisko darbību. Visticamāk šie kredīti tika ņemti, lai daļēji finansētu četru namu celtniecību Parka ielā (A. Kalniņa iela) un Elizabetes ielā. Kredītu ņemšanai Bergs izmantoja gan obligācijas pret saviem īpašumiem, gan galvotājus, visbiežāk sievastēvu M. Balodi, kas bija redzamākais viņa uzņēmējdarbības partneris. Pats par galvotāju Bergs šajā kredītbiedrībā bija tikai vienu reizi, kad galvoja aizdevumu kādam Abrahamam Pikeršercam (*Pickersherz*).¹⁶² No 1885. līdz 1886. gadam, izmantojot galvotājus Bergs no Latvijas amatnieku kredītbiedrības kopumā aizņēmas 2,500 tūkst. rubļu¹⁶³, savukārt pret obligācijām - 85, 360 tūkst. rubļu¹⁶⁴. Tāpat zināms, ka Bergs minētajā kredītbiedrībā aizņēmas vislielākās summas, jo izņemot dažus maza apmēra kredītus, viņam tika aizdoti arī 45, 000; 15, 000; 12, 000 un 6, 000 rubļu, kamēr citi kredītbiedrības biedri

¹⁶¹ LVVA, 2904.f., 1.apr., 535. l., 10. lp.

¹⁶² Turpat, 6947.f., 1.apr., 1. l., 266. lp.

¹⁶³ Aprēķināts pēc: LVVA, 6947.f., 1.apr., 1. l., 155., 175., 252. lp.

¹⁶⁴ Aprēķināts pēc: LVVA, 6947.f., 1.apr., 1. l., 157., 186., 201., 226., 236., 256. lp.

aizņēmās summas tikai līdz 1000 rubļiem. Līdzīga apmēra summu sastāda Berga aizņēmumi Rīgas latviešu palīdzības biedrības krājaizdevu sabiedrībā, kurā vienreiz aizdodamā summa bija mazāka nekā amatnieku kasē, tādēļ tajā Berga lūgumi pēc aizdevuma sastopami biežāk. Berga aizņēmumi no šīs krājaizdevu sabiedrības datējami ar 1886. līdz 1890. gadu, tādēļ var apgalvot, ka arī šie naudas līdzekļi izmantoti *Berga bazāra* celtniecībai, kā arī vairāku viņa rūpniecisko uzņēmumu veidošanai un attīstīšanai. Tā kā M. Balodis no šīs kredītbiedrības aizdevumus ņēma izmantojot obligācijas pret Berga īpašumiem, ir pamats domāt, ka Berga saņemtās naudas summas bija lielākas par tabulā norādītajām, jo M. Balodis tik plaši nenodarbojās ar saimniecisko darbību. Viens kredīts Bergam bija no Otrās Rīgas krājaizdevu sabiedrības, kuras biedri bija tikai latviešu tautības pārstāvji, lielākā daļa no tiem - uzņēmēji, tirgotāji un rūpnieki. Tas, kāpēc Bergs šīs kredītbiedrības biedru sarakstā redzams tikai no 1896. gada, skaidrojams ar jau minētajām nesaskaņām starp Rīgas krājaizdevu sabiedrību un latviešu amatnieku kasi, kas beidzās 90. gadu sākumā. Turklāt kļūstot par Rīgas krājaizdevu sabiedrības biedru Bergs jau bija izstājies no amatnieku kases, tādēļ nekad vienlaicīgi nebija abu minēto kredītiestāžu biedrs. Nelielu īstermiņa aizdevumu Bergs saņēma arī Trešajā Rīgas savstarpējā kredītbiedrībā, kas ir vienīgais precīzi zināmais viņa aizņēmums 70. gados. 1869. gadā vācu dibinātās kredītbiedrības mērķis bija ar nelieliem īstermiņa aizdevumiem atbalstīt jebkuras kārtas iedzīvotājus, bet jo īpaši tirgotājus un rūpniekus. Pieprasītos kredītus izsniedza pret drošu nodrošinājumu un tas nevarēja būt mazāks par 1000 rubļiem, savukārt maksimālā kredīta summa nebija noteikta, to vadoties pēc situācijas lēma kredītbiedrības valde, kas kā noprotams stingri izvērtēja kredīta lūgumus, jo aizdevumu grāmatās redzami ļoti daudz kredīta atteikumi. Tas visticamāk saistīts ar nepietiekamo nodrošinājumu kredīta saņemšanai, ar ko saskārās arī Bergs, jo no sešiem viņa lūgumiem pēc kredīta apmierināti tika tikai trīs, turklāt neviens pilnībā, jo tika aizdots mazāka summa par prasīto. Tā, drīz pēc kļūšanas par Trešās Rīgas savstarpējās kredītbiedrības biedru 1870. gadā, Bergs lūdza 2 tūkst. rubļu lielu aizdevumu, ko viņam atteica, bet pēc atkārtota lūguma izsniedza tikai 1000 rubļus, savukārt divus gadus vēlāk prasīto 3 tūkst. vietā izsniedza 2 tūkst. rubļu.¹⁶⁵ Šāda situācija atkārtojās arī vēlāk, jo 1875. gadā viņam atteica lūgtos 1000 rubļus, bet 1877. gadā prasīto 3 tūkst. vietā aizdeva tikai 1000 rubļus¹⁶⁶, lai arī šajā laikā viņam Rīgas centrā piederēja divi nami, bet priekšpilsētās mazāki koka nami un restorāns un dzērienu tirgotava. Tā kā kredītus šajā kredītiestādē aizdeva galvenokārt tirdznieciskiem nolūkiem, iespējams apgalvot, ka Bergs tos lietojis sava

---

¹⁶⁵ LVVA, 5788.f., 1.apr., 153. l., 12., 15. lp.

¹⁶⁶ Turpat, 24., 30. lp.

restorāna paplašināšanā un uzlabošanā un jaunas dzērienu tirgotavas izveidošanā, kas tika atvērta ap 1876./1877. gadu.

Lai gan Bergs bija arī Rīgas tirgotāju savstarpējās kredītbiedrības, Otrās Vidzemes savstarpējās kredītbiedrības un Pirmās Rīgas Savstarpējās kredītbiedrības biedrs, viņš nav redzams šo kredītiestāžu aizdevumu pieprasītāju grāmatās. Tas iespējams saistīts ar to, ka šīs kredītbiedrības nefinansēja namu celtniecību, jo tika dibinātas, lai atbalstītu latviešu sīktirdzniecību, rūpniecību un lauksaimniecību, turklāt tajās maksimālā aizdevuma summa nepārsniedza 300 līdz 1000 rubļus. Tādēļ var apgalvot, ka Bergs bija šo kredītbiedrību biedrs tikai tādēļ, ka atbalstīja latviešu nodarbošanos ar saimniecisko darbību, un vēlējās būt informēts par latviešu kredītiestāžu stāvokli.

Līdzās aktīvai darbībai Rīgas kredītiestādēs Bergs no 80. gadu sākuma bija arī Rīgas tirgotāju kameras biedrs¹⁶⁷, un pirmās latviešu kuģniecības sabiedrības *Austra* valdes loceklis. *Austra* tika dibināta 1882. gada martā pēc Krišjāņa Valdemāra ierosinājuma, ar mērķi būvēt koka buriniekus Latvijā un pirkt kuģus ārzemēs un iesaistīt darbā vietējos iedzīvotājus.¹⁶⁸ Berga iesaistīšanās *Austras* dibināšanā bija saistīta ar viņa atbalstu latviešu saimnieciskās darbības attīstīšanā, ko pierāda Berga finansiālais ieguldījums tajā: pēc 1900. gada datiem viņš šajā biedrībā bija ieguldījis 5260 rubļus, kamēr otrs lielākais ieguldījums bija 1950 rubļi (Juris Kociņš), bet trešais – 1500 rubļi (Kārlis Zelmiņš).¹⁶⁹ Līdzās Bergam kuģniecības sabiedrības valdē atradās arī vairāki citi redzami latviešu turīgākās un izglītotākās sabiedrības pārstāvji, piemēram, tirgotājs un namīpašnieks Andrejs Balodis, ārsts Ādams Butuls, advokāti, Fridrihs Veinbergs, Fridrihs Grosvalds u.c. Ņemot vērā, ka *Austra* bija pirmā latviešu kuģniecības sabiedrība, tā sasniedza labu darbības apmēru, jo 80. un 90. gados tās kuģi pārvadāja preces (ogles, malku, dažādus kokus, mālu u.c.) uz daudzām tuvākām un tālākām pilsētām – Sanktpēterburgu, Liverpūli, Antverpeni, Londonu, Glāzgovu, Dancigu (tagad - Gdaņska) un citām¹⁷⁰, kā arī Rīgas un mūsdienu Lietuvas valsts robežās. Sākusi darbību ar 225 tūkst. rubļu un vairāk nekā tūkstoš dalībniekiem (katram dalībniekam bija jāiemaksā dalības nauda 10, 100 vai 1000 rubļu apmērā), *Austras* darbība kopumā tomēr nav raksturojama kā ļoti veiksmīga, jo to skāra dažāda rakstura grūtības: kuģu bojāejas un vienā gadījumā arī pazušana bez vēsts; izdevumi, ko prasīja kuģu remontēšana un jaunu kuģu iepirkšana. Tā, piemēram, 1889. gadā sabiedrība pārdeva vienu no saviem mazajiem kuģiem *Columbus*, jo tas prasīja lielas izmaksas un tā vietā iegādājās jaunu, taču

¹⁶⁷ LVVA, 4035.f., 2.apr., 4. l., 7. lp.

¹⁶⁸ *Austra*. Grām.: I. Berksons (galv. red.). *Latvijas jūrniecības vēsture. 1850 – 1950. Enciklopēdija*. Rīga: RVKM, 1998. - 216.- 217. lpp.

¹⁶⁹ LVVA, 2373.f., 1.apr., 1. l., 18. – 26. lp.

¹⁷⁰ Turpat, 409. l.

tas izmaksāja 17 tūkst. rubļu, kamēr veco pārdeva tikai par 4750 rubļiem.¹⁷¹ Cita veida problēmas tiek saistītas ar biedrības vadītāja P. Bornholda un vairāku kuģu vadītāju rīcību, kad viņi lielas naudas summas tērēja reprezentācijām un veica nelikumīgas darbības ar biedrības rēķiniem un naudu.¹⁷² Tāpat tiek atzīmēts, ka akciju turētājiem tika izmaksātas nepamatoti lielas dividendes, kas kopā ar visu iepriekšminēto atstāja negatīvas sekas uz biedrības finansiālo stāvokli.¹⁷³ Mēģinot saglabāt biedrības prestižu un, lai tā strādātu ar peļņu kases valde atteicās no dividendu izmaksāšanas sabiedrības locekļiem, lai ienākumus novirzītu tās darbības pilnveidošanai un lai paceltu dalības sabiedrībā likmes nominālvērtību.¹⁷⁴ Lai arī daudzi biedri izstājās no *Austras*, kas nozīmēja, ka vajadzēja tiem atmaksāt dividendes, biedrība joprojām turpināja pastāvēt un tās peļņa uz 1900. gadu bija 13,704 rubļu un tai piederēja pieci kuģi.¹⁷⁵ *Austra* beidza pastāvēt Pirmā pasaules kara laikā, kad lielākā daļa tās kuģu gāja bojā. 1921. gadā biedrība tika atjaunota un atsāka savu darbību, taču jau ar jauniem statūtiem.

Līdzās darbībai kredītiestādēs un kuģniecības biedrībā, Bergs bija arī viens no latviešu preses izdevēju pirmās apvienības - akciju sabiedrības „*B. Dīriķis un biedri*” (dibināta 1880. gadā) dibinātājiem. Šī sabiedrība nodarbojās ar trīs latviešu laikrakstu - „*Baltijas Vēstnesis*”, „*Rīgas Lapa*” un „*Balss*”, izdošanu, kas bija cieši saistīti ar RLB un popularizēja tās idejas. Akciju sabiedrība arī noteica latviešu avīžniecības attīstības pamatvirzienu 80. gados un lielā mērā arī 90. gados, tādējādi ierobežojot laikrakstu patstāvību. Kā līdzizdevējs arī Bergs piedalījās šo laikrakstu veidošanā, publicējot saimnieciska un sociāla rakstura rakstus (īpaši „*Baltijas Vēstnesī*”), paužot idejas par tirdzniecību Rīgā un aktualizējot kādas sociālas un sabiedriskas problēmas.

Berga darbības nozīmi stiprināja arī viņa kļūšana par Rīgas pilsētas domnieku, kas apliecināja gan viņa vēlmi uzlabot savu sociālo un saimniecisko stāvokli, jo par darbu domē deputāti atalgojumu nesaņēma, gan vēlmi paust Rīgas latviešu intereses. Kļūšana par Rīgas domnieku bija izdevīga vismaz četrus iemeslus dēļ:

- 1) domnieku nerakstītās tiesības uz dažādiem pilsētas pasūtījumiem, kurus oficiāli gan vajadzēja izdot publiskajā izsolē, ko praksē gan reti darīja;
- 2) pilsētas apbūves gabalu iepirkšanā priekšroka vienmēr bija pilsētas pašvaldībā aktīvām personām un to pārstāvētajām aprindām;

¹⁷¹ LVVA, 2373.f., 1.apr., 1. l., 12. lp.

¹⁷² *Berga bazāra un laikmeta labirintos*. – 60. lpp.

¹⁷³ Turpat

¹⁷⁴ LVVA, 2373.f., 1.apr., 1. l., 13. lp.

¹⁷⁵ Turpat

- 3) līdzdalība pilsētas pašvaldībā ļāva vēlamā virzienā regulēt privātīpašuma nodokļu aplikumu u.c. privātu un ekonomisku interešu ievirzīšanu sev vēlamā gultnē;
- 4) no domes locekļu vidus tika vēlēti Rīgas kredītiestāžu vadītāji, kuriem bija neoficiālas saimnieciskas privilēģijas un liels atalgojums par darbu.¹⁷⁶

Bergs uz Rīgas pilsētas domes locekļa amatu kandidēja septiņas reizes (1878., 1882., 1886., 1890., 1893., 1897. un 1905. gadā) un bija pilsētas domnieks no 1886. līdz 1893. gadam un 1905. gadā. Viņš kandidēja no 3. vēlētāju klases (pēc mantiskā stāvokļa zemākā klase), bet no dažādiem kandidātu sarakstiem – latviešu; apvienotā latviešu un krievu saraksta, ko dažreiz papildināja daži liberāli domājoši baltvācu sīktirgotāji; kā arī no baltvācu saraksta, atkarībā no tā vai viņi atbalstīja latviešu intereses. Tā kā latvieši domē bija pārstāvēti minimāli un tādēļ nevarēja būtiski ietekmēt lēmumu pieņemšanu, Bergs 1900. gadā kopā ar vēl citiem latviešu namīpašniekiem iesniedza gubernatoram sūdzību par nepilnībām vēlētāju sarakstos, kuros viņuprāt nebija ieskaitīti vairāk nekā 500 vēlēti tiesīgi latviešu namīpašnieki.¹⁷⁷ Tomēr tuvākajās domes vēlēšanās nekas būtiski nemainījās un vācieši turpināja dominēt pilsētas pārvaldē un latviešu domnieku skaits sāka pieaugt tikai sākot no 1909. gada. Neko vairāk par atsevišķos gados kļūšanu par domes locekli, panākšanu, Bergam un citiem latviešu domniekiem neizdevās, jo pilsētas pārvaldes lielākā daļa atradās baltvāciešu rokās, kuri nebija ieinteresēti latviešu interešu un ideju realizēšanā.

80. gadu sākumā, kad nodibinājās pirmās latviešu kredītbiedrības Bergs iesaistījās to darbībā, gan kā direkcijas loceklis, tādējādi gūstot papildus peļņu, bet vēl vairāk - kā biedrs, lai saņemtu aizdevumus uzņēmējdarbības attīstīšanai. Tomēr latviešu kredītbiedrības nespēja piedāvāt ļoti liela apmēra kredītus, tādēļ Bergs izmantoja arī Rīgas banku un lielāko kredītbiedrību pakalpojumus, kas gan ne vienmēr bija pretimnākošas latviešiem. Cita veidu iemeslu dēļ Bergs darbojās pirmajā latviešu kuģniecības biedrībā *Austra*, kur bija viens no direktoriem. Bergs bija ieinteresēts paplašināt latviešu saimnieciskās darbības jomas, tādēļ iesaistījās *Austras* dibināšanā, un bija lielākais tās investors. Bez visa iepriekšminētā Bergs bija arī akciju sabiedrības „*B. Dīriķis un biedri*” loceklis, nodarbojoties ar latviešu laikrakstu izdošanu, kas pilnībā vai netieši pauda RLB idejas. Lai nostiprinātu savu saimniecisko un sociālo stāvokli, un pārstāvētu Rīgas latviešu intereses, Bergs astoņus gadus bija Rīgas domes deputāts, taču tā kā Rīgas pārvaldē dominējošo stāvokli vēl joprojām saglabāja vācu tautības pārstāvji, Bergam, līdzīgi kā citiem latviešu domniekiem, neizdevās īstenot kādu latviešiem nozīmīgu lēmumu.

---

¹⁷⁶ Rīgas „pilsētas tēvi” un viņu komunālā politika. - 75. -76. lpp.

¹⁷⁷ Turpat, 79. lpp.

4. BERGA SABIEDRISKĀ DARBĪBA UN RĪGAS LATVIEŠU BIEDRĪBA

4.1. Rīgas Latviešu biedrības izveidošanās un nozīme

Biedrības bija vienīgie latviešu sabiedriskie centri, kas 19. gadsimtā apvienoja plašus iedzīvotāju slāņus, tādēļ tieši ar tām bija saistīti latviešu nacionālās kultūras un izglītības aizsākumi. Apskatāmajā laikā latviešu biedrību dibināšana bija atkarīga no Krievijas impērijas sabiedriskās politikas, kas laikposmā no 1868. līdz 1881. gadam nelika šķēršļus Baltijas provincēs dibināt dažāda veida apvienības, kas darbotos praktisku vai garīgu mērķu labā, aizliegta bija tikai jebkāda politiskā darbība, uzskatot, ka tādā veidā varētu tikt izplatītas Krievijai nevēlamas idejas. Pirmā latviešu biedrība Rīgā bija 1867. gadā dibinātā Cerības biedrība, kas darbojās kā Holma fabrikas strādnieku savstarpējās palīdzības apvienība Pārdaugavā. Laika gaitā Rīgā tika nodibinātas daudz un dažādas latviešu organizācijas, kas darbojās kā palīdzības sniedzējas, izglītības, kultūras, dziedāšanas, labdarības un saimnieciskās darbības izplatītājas, un kredītaizdevumu pieejamības organizācijas. Visplašāk visus šos uzdevumus aptvēra 1868. gadā dibinātā Rīgas Latviešu biedrība (turpmāk - RLB) pēc kuras tika dibinātas lielākas un mazākas biedrības arī citās Latvijas pilsētās.

RLB pirmsākumi saistīti ar *Latviskās palīdzības biedrību priekš trūkumu ciedzamiem igauņiem* darbību, no kuras izveidojās latviešu biedrības ideja. RLB savu darbību oficiāli sāka 1868. gada 28. oktobrī un par savas darbības mērķi izvirzīja:

- *sniegt derīgas zināšanas, godīgu kārtību un prāta apgaismošanu starp Rīgā dzīvojošiem latviešiem,*

ko iespējams panākt ar diviem uzdevumiem:

- 1) dažādu zinātnisku darbu publicēšanu;
- 2) latviešu apgādāšanu ar derīgiem un lētiem rakstiem un grāmatu krājumiem, kā arī ar dziedāšanas izplatīšanu.¹⁷⁸

Nepieciešamību pēc šādas latviešu apvienības apstiprināja RLB izdotie likumi, kuros teikts, ka tieši *minimālās izglītības dēļ latvieši nespēj iegūt labumus, ko var vācu un krievu valodā runājošie.*¹⁷⁹ Par organizācijas biedru varēja kļūt jebkurš *neapvainots vīrietis, lai tas būtu kādā kārtā un ticībā būdams*¹⁸⁰, un katram biedram bija jāmaksā iestāšanās nauda - 1 rublis un gada biedra nauda - 3 rubļi. Organizācijas darbības pirmajos mēnešos tajā iestājās

¹⁷⁸ LVVA, 2798.f., 2.apr., 23. l., 2.-3. lp.

¹⁷⁹ Turpat, 2. lp.

¹⁸⁰ *Rīgas Latviešu Biedrība savā 25 gadu darbā un gaitā*. Jelgava: Zīslaks (Draviņ-Dravnieks), 1893. - 16. lpp.

aptuveni 700 biedru, tādēļ tika apspriests jautājums par biedrības nama celtniecību. Nams tika uzcelts 1870. gadā un tas atspoguļoja ne tikai latviešu savstarpējās organizēšanās nozīmīgumu, bet arī simboliski iezīmēja „latviešu ienākšanu” Rīgas centrā, kur tolaik dzīvoja un strādāja galvenokārt tikai vācu iedzīvotāji. Nama celtniecībai daļa naudas tika ņemta no Rīgas namnieku kredītbiedrības, bet mazāko daļu sastādīja RLB biedri, katrs aizdodot 25 rubļus, vēlāk atsevišķi biedri, kuru skaitā bija arī K. Bergs, katrs aizdeva vēl 100 rubļus.¹⁸¹

RLB nozīme atspoguļojas tās darbībā, kas izpaudās vairāku jomu aptveršanā, sākot no latviešu kultūras un izglītības līdz pat rūpniecībai, lauksaimniecībai un jūrniecībai. Biedrības darbība tika īstenota komisiju un nodaļu darbā, kuru priekšnieki organizēja to darbu un visus ar noteikto jomu saistītos pasākumus. Biedrības darbības pamatu veidoja 1869. gadā izveidotās Zinību un Teātra komisijas, kuras arī veica aktīvāko darbību. 80. gados tika izveidotas Derīgu grāmatu izdošanas nodaļa un Mūzikas komisija, bet 20. gs. sākumā - Rūpniecības (1901. gadā), Ārstu un Lauksaimniecības (abas 1902. gadā) un Jūrniecības (1903. gadā) komisijas. Ar šo struktūru darbību arī saistīta RLB nozīme, jo to aptvertās darbības jomas atspoguļoja, ka svarīga ir ne tikai latviešu kultūra un izglītība, bet arī saimnieciskās darbības attīstīšana, kas veicinātu latviešu labklājību.

Līdzās plašāk zināmiem RLB darbiem: latviešu Dziesmu svētku organizēšana; Pirmās latviešu zemkopju sapulces (1871. gads) un Pirmās latviešu skolotāju konferences (1873. gads) sarīkošana, un Derīgu grāmatu nodaļas darbs grāmatu izdošanā, nozīmīgs ieguldījums latviešu kultūras un izglītības darbā bija RLB teātrim, jautājumu izskaidrošanas vakariem, stipendiju izsniegšanai studentiem un latviešu skolas dibināšana.

Nozīmīga latviešu kultūras un zināšanu veicinātāja bija Teātra komisija (turpmāk – TK), kuras locekļi dibināja pirmo Rīgas latviešu teātri. Teātra komisijas priekšniecības locekļi rūpējās par teātra repertuāru, izsludināja oriģināllugu konkursus, kārtoja teātra finansiālos jautājumus un nodrošināja izrādēm aktierus. TK bija galvenā latviešu skatuves mākslas veidotāja, veicinot teātra kļūšanu par iecienītu Rīgas latviešu apmeklējuma vietu. Komisijas ieguldījumu teātra veidošanā un attīstīšanā vislabāk atspoguļo teātra izrāžu skaits, lugu daudzums un to kvalitāte, un izrāžu apmeklējums. Sākot savu darbību ar joku lugām un trīs izrādēm gadā¹⁸² TK arvien vairāk sāka strādāt pie tā, lai vairāk tiktu iestudētas latviešu autoru un satura ziņā augstāka līmeņa lugas, kā arī panākt izrāžu kvalitāti (aktieru tēlojums, speciāli teātrim atvēlēta zāle, dekorācijas, orķestra īre). Tas nebija viegls uzdevums, jo komisijai trūka finanšu līdzekļi un latviešu autoru lugas (komisijas pirmajos pastāvēšanas

¹⁸¹ Latvijas Akadēmiskās bibliotēkas Rokrakstu un reto grāmatu nodaļa (turpmāk - LAB RN), RLB, I. 3.10.

¹⁸² *Rīgas Latviešu Biedrība savā 25 gadu darbā un gaitā.* – 127. lpp.

gados problēma bija arī teātrim piemērotu telpu trūkums, taču ar RLB nama celtniecību šī problēma tika atrisināta). Ja 70. gados teātra repertuāra lielu daļu vēl sastādīja joku lugas un izrāžu skaits bija neregulārs, tad 80. gadu vidū iesākas RLB teātra uzplaukuma laiks, kad tika izrādītas vairāku latviešu dramaturgu (Ā. Alunāns, R. Blaumanis, Aspazija, K. Puriņš u.c.) un pasaules klasiķu lugas (N. Gogoļa „Revidents”, V. Šekspīra „Sapnis vasaras naktī” un „Ričards III”, F. Šillera „Mīla un viltus” u.c.). Tāpat pieauga arī izrāžu apmeklētāju skaits un līdz ar to arī teātra ienākumi. Laikā no 1885. gada izrāžu skaits ar katru gadu pieauga no 6 līdz 12 izrādēm gadā, kuras katru gadu apmeklēja vairāk nekā 500 cilvēki, ienesot komisijas kasē 204 līdz 252 tūkst. rubļu lielus ienākumus.¹⁸³ Pieauga arī kopējais lugu skaits un to lugu skaits, kas tika izrādītas pirmo reizi, taču šie skaitļi ir svārstīgi un nerāda viennozīmīgu pieaugumu, kas visticamāk saistīts ar nevienlīdzīgo lugu sarakstīšanas ātrumu un to sijāšanu, atmetot pēc TK priekšniecības domām nepiemērotas vai sliktas kvalitātes lugas. TK panākumus skatuves mākslas attīstīšanā lielā mērā veicināja no 1887. gada regulāri no pilsētas valdes saņemtā subsīdija 5 tūkst. rubļu apmērā, kas tika paredzēta latviešu teātrim. Kad 1886. gadā RLB runasvīri iesniedza lūgumu pēc subsīdijas, tas, protams, uzreiz neguva panākumus jo Rīgas pārvaldē dominēja vācu tautības pārstāvji, kas uzskatīja, ka latviešiem savs teātris nav nepieciešams, savukārt tie, kas vēlas var apmeklēt krievu vai vācu teātri.¹⁸⁴ Pēc ilgstošas RLB un Rīgas pilsētas valdes sarakstes, teātra lieta nonāca Rīgas domes komisijā un RLB lūgums tika atbalstīts un latviešu teātris sāka ik gadu saņemt prasīto subsīdiju, kas 20. gs. sākumā pieauga līdz 7 tūkst. rubļu gadā. Papildus finansējums ļāva nolīgt kori un solistus, iegādāties dekorācijas, uzlabot skatuvi un zāli, maksāt aktieriem algu un nolīgt labu režisoru, kas viss kopā palielināja izrāžu kvalitāti. Vairākkārt izsludinot godalgas labākajiem latviešu oriģināldramaturģijas darbiem, Teātra komisijai no 1890. līdz 1905. gadam bija liela nozīme latviešu dramaturģijas attīstībā, kas ļāva teātri izmantot arī nacionālo ideju popularizēšanā.¹⁸⁵

Zinību komisija¹⁸⁶ (turpmāk – ZK) rīkoja jautājumu izskaidrošanas vakarus, noturēja priekšlasījumus, veicināja latviešu vēstures un etnogrāfijas muzeja rašanos, uzturēja bibliotēku un skolu, izdeva grāmatas latviešu valodā un veicināja latviešu valodniecības attīstīšanos, kā arī atbalstīja mazturīgos studentus ar stipendijām. Tāpat ar ZK starpniecību veidojās arī latviešu teātris un dziedāšanas biedrība, tādēļ to mēdz uzskatīt par pirmo

¹⁸³ *Rīgas Latviešu Biedrība savā 25 gadu darbā un gaitā.* – 127. lpp.

¹⁸⁴ LVVA, 2724.f., 1.apr., 1865. l., 92.-93. lp., 101. lp.

¹⁸⁵ Volfarte, K. *Rīgas latviešu biedrība un latviešu nacionālā kustība no 1868. līdz 1905. gadam.* - 218. lpp.

¹⁸⁶ Līdz 1875. gadam tā figurēja ar nosaukumu - Zinātnības komisija, un reālu darbību uzsāka tikai ap 1876. gadu, kad tā tika atkārtoti atjaunota, tādēļ līdz tam šī komisija nekādu ieguldījumu nesniedza.

latviešu humanitāro zinātņu centru.¹⁸⁷ Latviešu izglītības veicināšanai RLB 1884. gadā atvēra Reiņa divklasīgo meiteņu skolu un turpināja finansēt latviešu studentus. Lai gan skolnieču skaits nebija ļoti liels (no 1901. līdz 1906. gadam skolā mācījās vidēji 180 meitenes)¹⁸⁸ un tā ar saviem ienākumiem nespēja nosegt izdevumus, tā bija pirmā latviešu skola Rīgā un pastāvēja ilgu laiku. Lielī plāni saistījās ar Rīgas Aleksandra reālskolas veidošanu, kas bija viens no pirmajiem RLB plāniem, jo jau 1869. gadā tika izstrādāti topošās skolas statūti. Tomēr šis projekts neguva apstiprinājumu no Baltijas ģenerālgubernatora Pjotra Albedinska, tādēļ Aleksandra skola tā netika izveidota. Atkārtota uzmanība šim plānam tika pievērsta tikai 1879. gadā, kad izveidoja „Aleksandra kapitālu”, kurā biedri varēja ziedot naudu, ko bija iecerēts izmantot vairāku skolu finansēšanai Vidzemē un Kurzemē. K. Bergs bija viens no lielākajiem šī projekta finansiālajiem atbalstītājiem, jo „Aleksandra kapitālā” ziedoja 1000 rubļus, tikpat lielu summu atvēlēja vēl tikai latviešu kokrūpnieks Jēkabs Dombrovskis.¹⁸⁹

Studentu stipendijas bija laba ideja, taču sākumā naudas līdzekļu trūkuma dēļ, tās tika izsniegtas neregulāri un bija neliela apmēra. Pārsvārā stipendijas tika izmaksātas tikai tad ja biedrībai kāds novēlēja naudas summas, kas bija neparedzēti ienākumi, bija arī gadījumi, kad novēlētā nauda tika īpaši paredzēta šim mērķim, kā to dažādos laikposmos izdarīja vairāki biedri (Pēteris Grosvalds, Jānis Sūbrs, Fridrihs Lazdiņš, Jānis Meņģelis).¹⁹⁰ Sākot ar 90. gadiem stipendiju izmaksa kļuva par patstāvīgu darbību, savukārt 20. gadsimtā katru gadu kopējā studentiem izmaksātā summa sastādīja vairāk kā 3 tūkst. rubļu, un vienas stipendijas apmērs bija 100 rubļi.¹⁹¹ Vienlaikus izglītojoši un izklaidējoši bija ZK organizētie jautājumu izskaidrošanas vakari, kas īpaši izglītojošu saturu ieguva 90. gados, kad biedrībā pieauga izglītoto latviešu skaits. Šajos vakaros vairāki ZK locekļi deva atbildes uz iepriekš iesniegtiem jautājumiem (tos katrs cilvēks varēja iemest biedrības kastē, kas katru trešdienu tika atvērta) par dažādām tēmām, kā arī noturēja priekšlasījumus. 70. gados vidēji katru jautājumu izskaidrošanas vakaru apmeklēja ap 200 cilvēku, bet šis skaitlis ievērojami palielinājās tad, kad Rīgu un Baltijas provinces skāra reformas vai tika izdoti kādi nozīmīgi jauni likumi (piemēram, advokāta F. Veinberga atbilžu vakaru 1878. gadā apmeklēja 500 cilvēku, jo Rīgā tika ieviests Krievijas pilsētu nolikums).¹⁹² Sākot no 80. gadiem šie vakari tika pilnveidoti, piemēram, jautājumi tika sagrupēti pēc nozarēm, kas ļāva uzzināt cilvēkus vairāk interesējošas tēmas. Tā, piemēram, 1880. gadā tika izskaidroti

¹⁸⁷ Stradiņš, J. *Latvijas Zinātņu akadēmija: izcelsme, vēsture, pārvērtības*. Rīga: Zinātne, 1998. – 59. lpp.

¹⁸⁸ LVVA, 2798.f., 2.apr., 25.-29. l.

¹⁸⁹ *Pārskats par Rīgas Latviešu biedrības darīšanām un rēķiniem*. (1879.-1880.g.) – 7. lpp.

¹⁹⁰ Volfarte, K. *Rīgas latviešu biedrība un latviešu nacionālā kustība ...* - 212. lpp.

¹⁹¹ LVVA, 2798.f., 2.apr., 25. l., 3., 10. l.

¹⁹² *Rīgas Latviešu biedrība sešos gadu desmitos: 1868-1928*. - 210.-211. lpp.

pavisam 282 jautājumi, no kuriem 90 bija par vispārējo sadzīvi, bet 68 par dabaszinātnēm.¹⁹³ 1904. gadā jautājumu izskaidrošanas vakari politisku iemeslu dēļ tika pārtraukti, un tika atjaunoti 1911. gadā, taču tie vairs neguva agrāko atsaucību.

Bez kultūras un izglītības jomu aptveršanas, RLB izvērta arī aktīvu saviesīgo dzīvi, rīkojot balles, deju vakarus un koncertus, tādējādi ļaujot latviešiem izklaidēties arī kulturāli. „*Baltijas Vēstnesis*” regulāri tika publicēti sludinājumi, kas aicināja uz dažāda veida ballēm (masku, puķu, Miķeļu, Jāņu, dārza u.c.) uz kurām pēc Kārtības komisijas noteikumiem varēja ierasties ikviens pieklājīgi un tīri ģērbies vīrs melnās vai pelēkās drēbēs.¹⁹⁴ Balles bija ne tikai izklaide, bet arī sava veida pieklājības un uzvedības regulētājas latviešu sabiedrībā, jo RLB balles un danču noteikumi noteica, ka uz šiem pasākumiem *nav ļauts ierasties ar lauku zābakiem vīrs biksēm, kā arī bļaut, sist plaukstas un dauzīt ar kājām*¹⁹⁵. Vienlaicīgi kulturāli un izklaidējoši bija Mūzikas komisijas ik gadu Rīgā rīkotie lieli vasaras koncerti, kuros piedalījās pilsētas latviešu kori un labākie latviešu mūziķi (piemēram, Andrejs Jurjāns, Jēkabs Vītoliņš, Jāzeps Vītols, u.c.). No 1891. gada latviešu mūzikas dzīvi paplašināja t.s. „Rudens koncerti”, kur skanēja latviešu komponistu darbi, un, kas kļuva par kultūrvēsturisku pasākumu. Koncerti guva plašu atsaucību un vienmēr bija labi apmeklēti, tādēļ tie domājams veicināja latviešu vienotību ne mazāk kā latviešu Dziesmu svētki.

Simboliski RLB ilgo darbību un izdarīto darbu atspoguļoja šīs biedrības 25 gadu jubilejas svinības 1893. gadā. Uz jubilejas svinībām tika uzaicinātas visas Rīgas latviešu biedrības un arī ārpus Rīgas esošās, kā arī krievu dziedāšanas biedrība „Bajan”, savukārt kā goda biedrus ielūdza daudzas svarīgas personas: Vidzemes gubernatoru, vicegubernatoru, pilsētas galvu, apgabala tiesas prokuru, žandarmērijas priekšnieku u.c. (protams, arī RLB bijušos priekšniekus un goda biedrus).¹⁹⁶ Svinību plāns bija sekojošs: svētku teātra izrāde, svētku akts, svētku mielasts, brokastis pie mūzikas un vakarā Svētku balle. Par godu jubilejai tika izgatavoti arī sudraba žetoni pārdošanai, kam bija simboliska nozīme.¹⁹⁷ Jubilejas svinības apliecināja RLB kā ilglaicīgi pastāvošu organizāciju, kuras darbību akceptēja arī liela daļa baltvāciešu un krievu augstākās sabiedrības pārstāvji.

No 70. gadu otrās puses, Rīgā notikušo politisko pārmaiņu rezultātā, latviešiem bija tiesības piedalīties un kandidēt Rīgas pilsētas domes vēlēšanās. RLB ideoloģijā politiskas darbības formas nozīmēja jau esošās aktivitāšu telpas stabilitātes nodrošinājumu un

---

¹⁹³ *Rīgas Latviešu biedrība sešos gadu desmitos: 1868-1928.* - 211. lpp.

¹⁹⁴ Volfarte, K. Latviešu Rīga. – 54. lpp.

¹⁹⁵ LAB RN, RLB, I.1.3.

¹⁹⁶ LAB RN, RLB, I.1.5.

¹⁹⁷ LAB RN, RLB, I.1.5.

sabiedrības pārveidošanu tās identitātes saglabāšanai¹⁹⁸, tādēļ biedrība aktīvi iesaistījās politiskos procesos. Šī uzdevuma sasniegšanai RLB no 1878. līdz 1890. gadam veidoja vēlēšanu komiteju un izvirzīja latviešu kandidātus domes vēlēšanām, mēģinot viņus organizēt arī kā sabiedriski politisku grupu. Tomēr fakts, ka tikai 6 no 50 latviešu vēlēšanu komitejas locekļiem nebija RLB biedri pierādīja biedrības runasvīru vēlmi uzskatīt sevi par vienīgo latviešu kandidātu izvirzītāju domes vēlēšanās.

19. gs. 60./70. gadu mijā RLB priekšniecības locekļi adresēja Krievijas cāram dokumentu, kurā prasīja vienādas tiesības visām iedzīvotāju kārtām, kā arī lūdza ieviest Baltijā Krievijas parauga tiesu iestādes un zemstes, un reformēt landtāgu. 1882. gadā, kad Kurzemes un Vidzemes guberņās norisinājās revīzija, RLB saskatīja labu iespēju panākt sev vēlamu reformu īstenošanu, uz ko to mudināja arī plašais latviešu atbalsts RLB darbam Kurzemes un Vidzemes guberņu labā. 1883. gadā biedrības pārstāvji revīzijas vadītājam Nikolajam Manaseinam nodeva programmatisku memorandu, minot reformas, kuras būtu nepieciešams ieviest Baltijas provincēs (agrārais jautājums; izglītība; baznīcas pārvalde; Baltijas guberņu administratīvais iedalījums; zemstes (provinču pašvaldība; pilsētu nolikums Rīgā; pagastu pašvaldība; tiesa; policija). Tomēr izņemot tiesu iestāžu reformu netika realizēts neviens no memoranda priekšlikumiem, tādēļ pastiprinājās latviešu negatīvā attieksme pret muižnieku kārtu un vāciešiem vispār.¹⁹⁹

1868. gadā dibinātā RLB bija pirmā latviešu sabiedriskā organizācija, kas veicināja latviešu kultūras, izglītības un sabiedriskās dzīves veidošanu un attīstīšanu. Savā darbībā aptverot daudz un dažādas jomas, sākot ar teātri, literatūru, izglītību, valodniecību, mūziku, un beidzot ar rūpniecību un profesionālām sfērām – ārstniecību, lauksaimniecību un jūrniecību, RLB veidoja priekšstatu par latvietim nepieciešamām zināšanām un nodarbošanos, lai palielinātu viņu kultūras un izglītības līmeni un veicinātu viņu labklājību. Vēlēdamās panākt plašāku latviešu darbību pilsētas pārvaldē un labāku viņu stāvokli Kurzemes un Vidzemes provincēs, RLB sāka aktīvi nodarboties ar politisko darbību. Tomēr tā rada pamatu uzskatīt, ka organizācija tiecās kļūt par vienīgo latviešu interešu pārstāvi, un arī visu latviešu biedrību centru, lai arī nepārstāvēja visu latviešu intereses. Analizējot un raksturojot RLB izveidošanos un nozīmi jāsecina, ka tā savā darbībā gāja ievērojami tālāk par savos statūtos izteikto darbības mērķi, kas ļauj daļēji to dēvēt par latviešu nacionālo centru.

¹⁹⁸ Hanovs, D. *Pilsonības nācija: Baltijas Vēstnesis. 1868.-1906.* – 129. lpp.

¹⁹⁹ *Rīgas latviešu biedrība un latviešu nacionālā kustība no 1868. līdz 1905. gadam.* - 170. lpp.

4.2. Berga darbība Rīgas Latviešu biedrībā

Kristapu Bergu kā filantropu vislabāk atspoguļo viņa darbība Rīgas Latviešu biedrībā, kurā viņš iestājās pavisam drīz pēc tās dibināšanas - 1868. gada 1. decembrī.

Jau gadu pēc iestāšanās RLB Bergam kopā ar vēl pieciem tās biedriem tika uzticēta biedrības rēķinu pārraudzība, bet vēl pēc gada viņš kļuva par šīs organizācijas rakstu vedēju. Piedaloties gandrīz visās sapulcēs un izrādot atbalstu un ieinteresētību biedrības darbā, Bergs samērā ātri guva panākumus, jo jau 1874. gadā tika ievēlēts par RLB runasvīru un kļuva par biedrības priekšnieka vietnieku (no 1874. līdz 1877. gadam). Ar iekļūšanu RLB priekšniecības rindās viņš sāka ieņemt augstus amatus dažādās tās komisijās, atspoguļojot savas spējas darboties dažādās nozarēs.

No 70. gadu beigām līdz 80. gadu vidum Bergs vairāk nodarbojās ar biedrības iekšējās organizācijas darbu, netieši iesaistoties latviešu kultūras un sabiedriskās dzīves veidošanā. Trīs gadus (no 1878. līdz 1880. gadam) viņš vadīja Ekonomijas un nama komisiju, kas nodarbojās ar RLB nama uzturēšanu kārtībā un visiem ar to saistītajiem finansiālajiem jautājumiem. Bergs kā vairāku namu īpašnieks pārzināja ar namu uzturēšanu un izmaksām saistītus jautājumus, tādēļ domājams arī tika iecelts par šīs komisijas priekšnieku. No 1880. līdz 1887. gadam Bergam uzticēja vadīt biedrības biedru pārzināšanas darbu, kas nozīmēja, ka viņš pazina katru RLB locekli, kas iespējams paplašināja arī viņa kontaktu lauku. Savukārt no 1871. līdz 1873. gadam Bergs bija viens no pieciem Izmeklēšanas komisijas locekļiem, nodarbojoties ar dažādām tiesu lietām, kas skāra biedrības dzīvi. Paralēli šiem darbiem Bergs vairāk nekā 20 gadus (no 1875. līdz 1897. gadam) bija arī atjaunotās Zinātņu komisijas loceklis, taču viņš tajā neieņēma nekādu amatu un piedalījās tikai kā tās darbības atbalstītājs, neliedzot arī finansiālu ieguldījumu tās projektos. Tāpat vairākus gadus viņš bija arī Teātra komisijas delegāts, par kādu tika iecelts no teātra aktieru puses, bet no 1878. gada - šīs komisijas godpilns loceklis. Tā kā Bergs bija runasvīrs, viņš galvenajās līnijās pārzināja katras komisijas darbu, jo tām biedrības runasvīriem vajadzēja atskaitīties lielāku lēmumu pieņemšanā un katru gadu iesniegt darbības pārskatu. Kļuvis par RLB runasvīru un priekšniecības locekli, Bergs piedalījās gandrīz visās RLB sapulcēs, taču atšķirībā no dažiem citiem minētās biedrības locekļiem, retu reizi izteica kādu ierosmi. Biežāk viņš izteicās kā atsevišķu komisiju priekšniecības loceklis, lūdzot izskatīt kādu jautājumu vai lūdzot finanšu līdzekļus komisiju darbam.

Aktīvākā Berga darbība RLB ietvaros saistīta ar Teātra komisiju, kur viņš deva lielu ieguldījumu latviešu teātra attīstīšanā. Divus gadus (no 1890. līdz 1891. gadam) pabijis TK

priekšnieka vietnieka amatā, Bergs no 1892. līdz 1903. gadam bija šīs komisijas priekšnieks, un šis laikposms tiek uzskatīts par attīstības laiku Rīgas latviešu teātrī. TK par savas darbības uzdevumu izvirzīja: *caur teātra pacelšanu pacelt ļaužu attīstību un tikumību, sagādājot vajadzīgos teātra spēkus un gādājot par pastāvīgu latviešu teātri.*²⁰⁰ Tas nebija viegls uzdevums, jo teātrim regulāri trūka naudas, aktieri, derīgas lugas, un sākotnējos gados arī atbilstošas telpas ar skatuvi. Tomēr Bergam bija liela interese par teātra mākslu, ko min arī viņa dēls Arveds²⁰¹, un apliecina arī Berga palīdzība pie pirmo RLB teātra izrāžu organizēšanas. Iespējams, lai veicinātu latviešu autoru lugu rašanos, kuru trūkums bija aktuāla latviešu teātra problēma, Bergs 70. gados uzrakstīja divas lugas - „Šīs un tas” un „Pulksteņa cepure”, kas tika arī uzvestas uz RLB teātra skatuves. Viens no galvenajiem TK uzdevumiem bija gādāt par derīgu un kvalitatīvu lugu uzvešanu un pēc iespējas vairāk izrādīt latviešu autoru literāro darbu iestudējumus, tādēļ liela Berga uzmanība bija pievērsta lugu saturam un to tulkojuma kvalitātei. Savukārt, lai veicinātu latviešu dramaturģijas veidošanos, TK izsolīja godalgas labākajiem oriģinālliteratūras darbiem. No 90. gados latviešu teātrī uzvestajām latviešu autoru lugām īpaši jāizceļ R. Blaumaņa drāma „Pazudušais dēls”, kas bija pirmais darbs, kurā tik mākslinieciski augstvērtīgi tika atspoguļota tālaika latviešu lauku dzīve, un vairākas Aspazijas lugas („Vaidelote”, „Zaudētās tiesības”, „Neaizsniegts mērķis” u.c.), kas atspoguļoja tā laika sievietes beztiesīgo stāvokli, izraisot Rīgas latviešu vidū plašas debates par sievietes statusu sabiedrībā. Īpašu nozīmi teātra repertuārā ieņēma arī pasaules klasikas darbi, kas ļāva latviešu skatītājiem iepazīties ar tādu dižgaru kā V. Šekspīra, V. Gētes un F. Šillera darbiem, kas paplašināja latviešu zināšanas par pasaules literatūru. Lai līdz iestudēšanai nonāktu tikai derīgas un krietnas lugas, Bergs pastiprinātu uzmanību pievērsa rūpīgākai un dziļākai iesniegto darbu analīzei, atdodot atpakaļ tās lugas, kas nebija augstvērtīgas, un pieprasīja pārstrādāt ārzemju lugu tulkojumu ja tas nebija kvalitatīvs. Tāpat viņš lūdza pārskatīt teātra bibliotēku, lai tajā neatrastos bezvērtīgas lugas. Liela uzmanība tika pievērsta arī izrāžu regularitātei, kas ir viena no īsta teātra sastāvdaļām, un aktieru meistarībai, kas, kā raksta teātra zinātnieks Viktors Hausmanis, sākot no 90. gadiem pieauga vienlaicīgi ar lugu kvalitātes palielināšanos.²⁰² Lai veicinātu teātra apmeklētāju skaita pieaugumu Bergs ierosināja un veica sekojošas darbības: izrāžu afišu nogādāšana arī uz attālākām vietām Rīgā; ieviest t.s. garantu biļetes, kas padarīja biļešu pieejamību vieglāku tādā veidā, ka garantiem, kuri līdz šim varēja saņemt biļetes tikai sev tagad varēja izņemt vairāk biļetes, ko

²⁰⁰ *Rīgas Latviešu Biedrība savā 25 gadu darbā un gaitā.* – 115. lpp.

²⁰¹ LVVA, 100.f., 1.apr., 2. l., 8. lp.

²⁰² *Rīga, 1860 – 1917.* – 381. lpp.

varēja izsniegt saviem radniekiem un pazīstamiem cilvēkiem; ik pēc laika uz atsevišķām lugām samazināt biļešu cenas.²⁰³ Berga vadībā teātra augšupeja labi redzama arī skaitliskā izteiksmē, no 1893. līdz 1903. gadam vidējais izrāžu skaits gadā bija 70, kamēr 80. gados šis skaitlis bija tikai 27 izrādes gadā.²⁰⁴ Savukārt izrādīto lugu skaits bija mainīgs rādītājs, jo bija atkarīgs gan no latviešu autoru darba, gan lugu kvalitātes, tomēr visvairāk lugas tika izrādītas 1897. un 1898. gadā (attiecīgi 48 un 45 lugas gadā).²⁰⁵ Manāmi pieauga izrāžu apmeklētāju skaits, kas gan nebija viennozīmīgs pieaugums ar katru gadu, tomēr atspoguļoja plašāku latviešu ieinteresētību teātra mākslā. Lielākais pieaugums bija vērojams 90. gadu otrajā pusē, kad vidējais izrāžu apmeklētāju skaits bija 45 tūkstoši gadā.²⁰⁶

Kad 1901. gadā pie RLB nodibināja Rūpniecības nodaļu (turpmāk – RN), Bergs uzreiz iesaistījās tās darbībā, kļūdams par komisijas priekšnieka vietnieku (no 1901. līdz 1906. gadam). RN tika dibināta, lai *izplatītu Rīgas latviešu rūpnieku un amatnieku starpā derīgas teorētiskas un praktiskas zināšanas*²⁰⁷, ko varētu panākt ar sekojošiem uzdevumiem:

- ✓ rīkot priekšlasījumus, apspriedes un kopējas ekskursijas par rūpniekiem un amatniekiem svarīgām tēmām;
- ✓ izdot praktiska un teorētiska rakstura grāmatas un rakstus;
- ✓ ierīkot bibliotēku un lasāmo galdu;
- ✓ organizēt kursus vai izveidot skolu, kur varētu apgūt teorētiskas un praktiskas zināšanas;
- ✓ izolēt un piešķirt latviešiem godalgas par sasniegumiem rūpniecības nozarē;
- ✓ organizēt un atbalstīt rūpniecības ražojumu izstādes.²⁰⁸

RN bija pirmais solis RLB uzsāktajā latviešu saimnieciskās un profesionālās darbības attīstībā, lai veicinātu latviešu saimniecisko labklājību. Nodaļas locekļu plāni bija plaši un mērķtiecīgi, tomēr, galvenokārt naudas līdzekļu trūkuma dēļ, tikai daži no tās uzdevumiem tika realizēti. RN redzamākā darbība izpaudās priekšlasījumos un diskusijās, kurās piedalījās arī Rīgas Politehniskā institūta latviešu studenti, un lasāmā galda izveidošanā, kas piedāvāja dažādus izdevumus par tehniskiem jautājumiem. Bergs gan nesniedza nevienu priekšlasījumu, taču iesaistījās diskusijās, izsakot savu viedokli un pieredzi par skartajām tēmām, piemēram, par celtniecības materiāliem un labāko un izdevīgāko kurināmo

²⁰³ LAB RN, RLB, VI.1.1.; LVVA, 2798.f., 2.apr., 27. l., 9., 25. lp.

²⁰⁴ Aprēķināts pēc: *Pārskats par Rīgas Latviešu biedrības darīšanām un rēķiniem*. (1893.-1903.g.) ; *Rīgas Latviešu Biedrība savā 25 gadu darbā un gaitā*. – 127. lpp.

²⁰⁵ *Pārskats par Rīgas Latviešu biedrības darīšanām un rēķiniem*. (1897.-1898.g.)

²⁰⁶ Aprēķināts pēc: *Pārskats par Rīgas Latviešu biedrības darīšanām un rēķiniem*. (1896-1899.g.).

²⁰⁷ LVVA, 2798.f., 2.apr. 25. l., 2. lp.

²⁰⁸ Turpat, 17. lp.

līdzekļi.²⁰⁹ Aktīvāka Berga darbība parādījās jautājumā par rūpniecības skolas dibināšanu, kuras izveidošanai viņš 1901. gadā RLB runasvīru sēdē lūdza finansiālu atbalstu.²¹⁰ Četrus gadus vēlāk Bergs rosināja dibināt patstāvīgu Rūpniecības un Amatniecības biedrību²¹¹, taču arī šai idejai tāpat kā iepriekšējai, trūka ieinteresēta atbalsta no citiem RLB priekšniecības locekļiem un arī finansiāli līdzekļi. Šādas biedrības izveidošanas idejas noraidījums liek domāt, ka lielākā daļa RLB runasvīri nevēlējās, lai ārpus tās pakļautības tiktu dibināta patstāvīga biedrība, kurai nebūtu saistības ar RLB. Tas saistīts ar RLB uzskatu, ka tā ir galvenā latviešu interešu pārstāve un citām biedrībām ir jāatskaitās tai par savu darbību, bet vēl labāk ja veidotu nevis atsevišķas biedrības, bet īpašas komisijas pašā RLB.²¹² Lielāku atbalstu guva Amatnieku skolas izveidošana, ko tika uzticēts darīt RN locekļiem, izveidojot tās programmu, izdarot visus aprēķinus un uzzīmējot skolas plānu. Tomēr naudas līdzekļu trūkuma dēļ skola tā arī netika izveidota. Visticamāk šī paša iemesla dēļ netika realizētas arī Berga idejas par rūpniecības izstādes sarīkošanu un patstāvīgas amatniecības ražojumu izstādes izveidi, kas būtu bijusi laba latviešu rūpnieku un amatnieku ražojumu reklāma. Kopumā no visiem saviem uzdevumiem līdz 1906. gadam RN realizēja tikai tehniskās literatūras bibliotēkas izveidi, priekšlasījumus un citas izziņas par dažādiem rūpnieciski teorētiskiem un tehniskiem jautājumiem.

Berga darbojās arī Izmeklēšanas komisijā un Dziedāšanas komisijā, kurās viņš bija loceklis, kā arī vairākos redzamākajos RLB organizētajos pasākumos - Otrajā Baltijas zemkopības izstādē, Latviešu Otrajos Dziesmu svētkos, RLB 25 gadu jubilejas svinībās u.c., kuros viņš piedalījās kā delegāts un viens no organizatoriem. Apliecinot Berga nozīmīgo darbu biedrībā viņu 1896. gadā iecēla par RLB mūža biedru, kas apliecina viņu kā filantropu, jo, lai arī viņš saņēma algu par darbu tajās komisijās, kurās bija priekšniecības loceklis, darbs RLB prasīja daudz laika un arī finansiālu ieguldījumu, kas Berga gadījumā nebija mazs. Viņš regulāri ziedoja naudu Teātra komisijai un Derīgu Grāmatu nodaļai, retāk – Reiņa divklasīgajai meiteņu skolai. Viņa finansiālais atbalsts noslēdzās ar viņa pēcnāves ziedojumu, kad viņš RLB novēlēja 50 tūkst. rubļu un 5 % obligācijās no viena sava īpašuma 25 gadu garumā, pēc tam, kad būs dzēsti visi viņa parādi.²¹³ Savukārt Rīgas Latviešu labdarības biedrībai²¹⁴, kuras biedrs Bergs bija, viņš novēlēja 500 rubļus.²¹⁵

---

²⁰⁹ LAB RN, RLB, II, 1.1.

²¹⁰ LAB RN, RLB, I, 2.3.

²¹¹ LAB RN, RLB, II, 1.1.

²¹² *Rīgas latviešu biedrība un latviešu nacionālā kustība no 1868. līdz 1905. gadam.* - 274. lpp.

²¹³ LVVA, 2798.f., 1.apr., 70. l., 5. lp.

²¹⁴ Rīgas Latviešu labdarības biedrība (RLLB) bija 1868. gada decembrī dibināta sabiedriska biedrība ar mērķi uzlabot latviešu dzīvi. Tās darbība bija orientēta tieši uz sociāla rakstura palīdzību, sniedzot atbalstu mazzurīgajiem Rīgas iedzīvotājiem. RLLB bija kādreizējās sieviešu komitejas pēctece, un tai bija cieši sakari ar RLB. - LVVA, 2800.f., 1.apr., 57. l., 16. lp.

K. Berga darbība Rīgas Latviešu biedrībā bija viņa apzināta vēlme sniegt ieguldījumu latviešu kultūras un sabiedriskās dzīves veidošanā, kas veicināja viņa kļūšanu par vienu no latviešu interešu aizstāvjiem. Sākot savu darbību RLB kā viens no rēķinu pārzinātājiem, Bergs pēc dažiem gadiem tika ievēlēts par biedrības priekšnieka vietnieku, runasvīru un divu komisiju priekšnieku, kļūdams par vienu no ietekmīgākajiem RLB priekšniecības locekļiem. Nozīmīgākā Berga darbība šajā biedrībā saistīta ar viņa darbu Teātra komisijā, jo viņa darbības rezultātā ievērojami palielinājās latviešu teātra nozīme un tika plaši veicināta tā attīstība. Pozitīvi vērtējama arī Berga vēlme veicināt latviešu saimniecisko darbību, kas izpaudās viņa darbībā Rūpniecības nodaļā, tomēr te panākumi dažādu apstākļu dēļ nebija īpaši veiksmīgi. Ar visu savu darbību RLB Bergs apliecināja sevi kā filantropu, kuram rūpēja latviešu dzīves pilnveidošana kultūras, sabiedriskajā un saimnieciskajā jomā.

---

²¹⁵ LVVA, 2798.f., 1.apr., 70. l., 5. lp.

SECINĀJUMI

Latviešu uzņēmējs un Rīgas Latviešu biedrības priekšniecības loceklis Kristaps Bergs ar savu plašo darbību un nopelniem Rīgas saimnieciskajā un latviešu sabiedriskajā dzīvē bija viens no ievērojamākajiem 19. gs. otrajā pusē Rīgā dzīvojošajiem latviešiem. Kopš pārcelšanās no dzimtās Zemgales uz Rīgu, Bergs mērķtiecīgi sāka iepazīties ar tirdzniecības lietām, lai vēlāk pats uzsāktu tirgotāja gaitas. Rīga 19. gadsimtā piedzīvoja plašas dažāda rakstura pārmaiņas, no kurām īpaša nozīme bija saimniecisko brīvību ieviešana, kas deva iespēju katram Rīgas iedzīvotājam brīvi nodarboties ar tirdzniecību, rūpniecību un amatniecību. Lai pilnvērtīgi izpētītu K. Berga darbības nozīmi, nepieciešams zināt kāds bija Rīgas stāvoklis 19. gs. otrajā pusē, kas atklāj arī grūtības ar kādām viņam nācās saskarties.

Gadsimta otrajā pusē Rīgu raksturoja plašas politiskas un tiesiskas pārmaiņas un pilsētas teritorijas paplašināšanās. Ar Krievijas impērijas pilsētas nolikumu ieviešanu Baltijas provincēs, tika mainīta Rīgas pilsētas pārvaldes forma un administratīvā kārtība, kas daļēji sašaurināja tajā dzīvojošo vāciešu tiesības, kuri dominēja gan pilsētas pārvaldē, gan saimnieciskajā dzīvē. Savukārt Rīgas vaļņa un cietokšņu likvidēšanas rezultātā paplašinājās Rīgas teritorija, kas ļāva tai nostiprināt savu lielpilsētas statusu un veicināt savu ekonomisko izaugsmi, kas, pastāvot pilsētu ierobežojošai fortifikāciju sistēmai bija nepilnīga. Visu iepriekšminēto apstākļu rezultātā paplašinājās Rīga saimnieciskā un ekonomiskā attīstība, kas tai ļāva šajās jomās piedzīvot būtisku uzplaukumu.

Rīgā dzīvojošie latvieši, kuru skaits gadsimta otrajā pusē ievērojami pieauga, pārsvarā bija strādnieki vai nodarbojās ar dažādiem palīgdarbiem, līdz ar to pārstāvēt iedzīvotāju vidējo un zemāko sociālo slāni. Tāpat viņu piederību veidoja arī fakts, ka viņiem nebija politiskās tiesības un lielākā daļa no viņiem dzīvoja priekšpilsētās, kas bija maz attīstīta Rīgas daļa. Pēc 60. gados ieviestajām saimnieciskajām brīvībām latvieši varēja sākt brīvi nodarboties ar tirdzniecību, rūpniecību un amatniecību, kas viņiem ļāva palielināt savu saimniecisko nozīmību, gūt peļņu un nostiprināt savas ekonomiskās pozīcijas, kas palielināja arī viņu pašapziņu.

Lai izveidotu uzņēmumus un nodarbotos ar saimniecisku darbību bija nepieciešams finansiāls pamats, bet pilsētas kredītiestādes, kuras pārvaldīja vācieši, nebija īpaši atsaucīgas uz latviešu lūgumiem pēc kredīta, tādēļ, īpaši 80. un 90. gados, latvieši nodibināja vairākas kredītiestādes, kuru mērķis bija atbalstīt latviešu saimniecisko darbību. Sakarā ar Rīgas teritoriālajām izmaiņām parādījās plaša neapbūvēta teritorija, kas ļāva uzplaukt būvuzņēmējdarbībai, ar kuru īpaši plaši sāka nodarboties tieši latvieši. Tas radīja

nepieciešamību dibināt jaunas latviešu kredītiestādes, jo esošās nespēja izpildīt pieprasījumus pēc lieliem kredītiem, kas bija nepieciešami namu celtniecībai.

Berga uzņēmējdarbības pamats bija viņam piederošie nami, no kuriem lielākā daļa tika celti pēc viņa pieprasījuma. Sākot no 70. gadiem līdz 20. gs. sākumam Bergs Rīgā uzcēla vairāk nekā divdesmit namus, kas padarīja viņu par vērā ņemamu būvuzņēmēju un namsaimnieku. Privāto ēku celtniecība apskatāmajā laikā bija, pirmkārt, ieguldījums Rīgas pilsētas apbūvē, jo liecināja par attīstītu pilsētu, un, otrkārt, bija izdevīgs ienākumu avots, jo pieaugot pilsētas iedzīvotāju skaitam, palielinājās pieprasījums pēc dzīves vietām dzīvokļu formā. Bergam piederošajos namos koncentrējās viss viņa ieguldījums pilsētas saimnieciskajā dzīvē, jo tajos plašā klāstā tika izveidoti dažādi rūpnieciski un tirdznieciski uzņēmumi un veikali. Vairāku saimniecisku jomu aptveršana liecina, ka Bergs vēlējās kļūt par plaši pazīstamu un turīgu uzņēmēju, kas palielinātu viņa ietekmi un neliktu šķēršļus tālākai darbībai, tikai tādēļ, ka viņš ir latviešu tautības pārstāvis. Uzceltie nami kļuva par ceļu Bergam saņemt liela apmēra kredītus, jo nami bija droša ķīla, tomēr arī tad pilsētas bankas un vācu kredītbiedrības ne vienmēr izsniedza Bergam aizdevumu.

Plašā interese par tirdzniecību mudināja Bergu Rīgā veidot modernu tirdzniecības centru kādi jau pastāvēja daudzās citās pilsētās, un, kurus viņš uzskatīja par ērtām tirdzniecības vietām. Šo iemeslu dēļ viņš 80. gadu otrajā pusē sāka celt tirdzniecības centru *Berga bazārs*, kas bija pirmais latvieša veidots tirdzniecības komplekss Rīgā. Bazāra nozīmi veidoja tajā esošo plašo pakalpojumu pieejamība vienkopus, sākot no veikaliem, darbnīcām un izdevniecības, līdz viesnīcai, krogam, krājaizdevu sabiedrībai un birojiem. Lielākā nozīme *Berga bazāra* reklamēšanā bija Berga izdotajam *Berga bazāra kalendāram*, kas bija informatīvs un izklaidējošs gada izdevums, kur bija plaša informācija par bazārā esošajiem veikaliem un pakalpojumiem. Šajos izdevumos Bergs arī neslēpa grūtības ar kādām saskārās ceļot bazāra namus, kas pierādīja Rīgas vāciešu skepsi pret tādu ideju īstenošanu no latvieša. Problemātiskais ceļš kredīta saņemšanai, lai celtu tirdzniecības centru ir vēl viens apliecinājums *Berga bazāra* nozīmei, jo tas tomēr tika pabeigts un vēlāk vēl paplašināts, lai arī nerasniedza tik lielu apmēru kā Bergs bija cerējis. Bazārs kļuva par plaši pazīstamu tirdzniecības vietu, kur tika organizētas arī amatniecības izstādes ar mērķi veicināt tās izstrādājumu iegādi un tādējādi sniegt amatniekiem plašāku iespēju saņemt kredītu. Redzamākais veids, kas apliecina Bergu kā filantropu saimnieciskajā jomā, bija viņa dibinātā *Berga bazāra* krājaizdevu sabiedrība, kas padarīja kredītus pieejamākus tieši latviešu amatniekiem un sīkrūpniekiem, kuriem finanšu līdzekļi bija nepieciešami dažādu iekārtu un izejmateriālu iegādei, bet kuriem nebija lielu īpašumu, ko iekļāt, lai saņemtu šo aizdevumu. Tas apliecina, ka Bergs bija ieinteresēts latviešu rūpnieku, tirgotāju un

amatnieku skaita pieaugumā, kas tādējādi veicinātu viņu labklājību un sniegtu plašākas iespējas.

Faktu, ka Bergs bija viens no aktīvākajiem latviešu uzņēmējiem apstiprina arī viņa darbība latviešu kredītiestādēs, no kurām četrās viņš bija viens no direktoriem un valdes locekļiem. Iemesls tam bija, pirmkārt, viņa nepieciešamība pēc kredīta, jo tos varēja saņemt tikai kredītiestāžu biedri, un, otrkārt, vēlme iegūt arvien augstāku statusu sabiedrībā. Līdzās šai darbībai Bergs piedalījās arī pirmās latviešu kuģniecības biedrības *Austra* dibināšanā un kļuva par tās valdes locekli. Bergs bija lielākais šīs biedrības investors un piedalījās tās pārvaldē vairāk nekā piecpadsmit gadus, pat par spīti lielajām finansiālām grūtībām, kas šo apvienību skāra, kādēļ tās īpašniekiem ne vienmēr tika izmaksātas dividendes. Cita veida Berga darbība bija saistīta ar akciju sabiedrību „*Dīriķis un biedri*”, kura loceklis viņš bija, un, kas izdeva latviešu laikrakstus „*Baltijas Vēstnesis*”, „*Balss*” un „*Rīgas Lapa*”, kurās Bergs dažreiz publicēja saimnieciska un sociāla rakstura rakstus. Ar Krievijas impērijas pilsētas nolikumu ieviešanu Rīgā, arī latviešiem bija tiesības piedalīties pilsētas pašvaldības darbā, kandidējot uz domnieku amatiem. Vienlaikus sabiedrisku un arī personisku interešu vadīts arī Bergs kandidēja pilsētas domes vēlēšanās un no 1886. līdz 1893. gadam un 1905. gadā bija Rīgas pilsētas domnieks. Tā kā domnieki par šo darbu atalgojumu nesaņēma, ir pamats domāt, ka Bergs bija ieinteresēts arī privilēģijās, ko sniedza deputāta statuss. Bergs domē tika ievēlēts kā Rīgas latviešu interešu pārstāvis, taču kopumā viņa darbība tajā bija ļoti minimāla, un netika pieņemts neviens īpaši latviešiem labvēlīgs lēmums. Tas bija grūti izdarāms arī tādēļ, ka latviešu skaits domē bija ļoti neliels, kas liedza gūt vairākuma atbalstu lēmumu pieņemšanai.

Apskatāmajā laikā Baltijas provincēs radās labvēlīgi apstākļi dibināt dažāda veida biedrības, kas darbotos praktisku vai garīgu mērķu izplatīšanas nolūkos, aizliegtas bija tikai jebkādas politiska rakstura organizācijas. Šāda veida apvienības kļuva par latviešu sabiedriskajiem centriem, kas veicināja galvenokārt latviešu kultūru un izglītību un darbojās arī kā palīdzības biedrības. Pirmā šāda veida latviešu apvienība bija 1868. gadā dibinātā Rīgas Latviešu biedrība, kas sevī apvienoja plašu jomu spektru, sākot no kultūras un izglītības, un beidzot ar saimniecisku un politisku darbību. Līdz 20. gs. sākumam RLB lielākie nopelni bija latviešu teātra, izglītības, mūzikas un literatūras nozarēs, taču tika veicināta arī profesionālo apvienību - rūpniecības, ārstu, lauksaimniecības un jūrniecības attīstība. Plašās darbības dēļ RLB uzskatīja sevi par vienīgo latviešu interešu pārstāvi un visu latviešu biedrību centru, lai arī nepārstāvēja visu latviešu intereses. Šī iemesla dēļ RLB nebija ieinteresēta tādu biedrību dibināšanā, kas atrastos ārpus tās kontroles, tādēļ plaši atbalstīja RLB filiāļu veidošanu Vidzemes un Kurzemes pagastos un pilsētās.

Bergs bija viens no redzamākajiem RLB priekšniecības locekļiem un tās ietvaros sniedza redzamu ieguldījumu latviešu kultūras un saimnieciskās dzīves attīstīšanā. Viņu kā filantropu apstiprina darbs RLB Teātra komisijā, kuras priekšnieks viņš bija desmit gadus, kā arī darbība Rūpniecības komisijā, kur viņš piecus gadus bija priekšnieka vietnieks. Berga vadības laikā Rīgas latviešu teātris attīstījās par profesionālu skatuves mākslas iestādi ar augsta līmeņa repertuāru, algotiem aktieriem, skatuves un izrādes aprīkojumu un orķestri, kas viss kopā palielināja izrāžu māksliniecisko vērtību. Teātra komisijai bija lieli nopelni latviešu oriģināldramaturģijas veicināšanā un kvalitatīva repertuāra izveidošanā, jo Bergs īpašu uzmanību pievērsa iesniegto lugu saturam, cenšoties panākt, lai tiktu izrādītas tikai krietnas un derīgas lugas. Viens no komisijas galvenajiem uzdevumiem bija panākt plašāku latviešu lugu iestudēšanu, tādēļ tika veicināta latviešu oriģinālliteratūras darbu rašanās, kas apskatāmajā laikā vēl nebija tik plaša, lai ar to nodrošinātu teātra repertuāru. Tāpat komisijas nopelns bija arī klasisku lugu izrādīšana, iepazīstinot latviešu teātra apmeklētājus ar V. Šekspīra, V. Gētes, F. Šillera u.c. autoru darbiem. Salīdzinot ar iepriekšējiem periodiem, ievērojami pieauga teātra izrāžu skaits un kopējais to apmeklējums, kas liecināja, ka latvieši ir ieinteresēti kulturālā un izglītojošā izklaidē. Tāpat Bergs veicināja arī biļešu pieejamību plašākām sabiedrības masām un regulāri pazemināja cenas uz atsevišķām izrādēm, kā arī paplašināja izrāžu afišu reklāmu, lai par repertuāru uzzinātu arī tālāk no Rīgas tuvējās apkārtnes dzīvojošie latvieši. Lieli plāni Bergam bija arī Rūpniecības komisijā, taču dažādu apstākļu dēļ realizēts tika ļoti maz. Bergs rosināja un vērsās pie pārējiem RLB runasvīriem ar nepieciešamību pēc rūpniecības skolas, Rūpniecības un Amatniecības biedrības, un Amatniecības skolas izveidošanas, taču nekas no tā netika īstenots, un līdz 20. gs. sākumam komisijas vienīgie panākumi bija tehniskās literatūras bibliotēkas izveide un priekšlasījumu par dažādiem rūpnieciski teorētiskiem un tehniskiem jautājumiem, organizēšana. Bez reālas darbības Bergu kā filantropu apliecina arī viņa novēlējums RLB – 50 tūkst. rubļi, bet Rīgas Latviešu labdarības biedrībai – 500 rubļi.

Rīgas saimnieciskais un ekonomiskais uzplaukums un pilsētā ieviestās politiska un tiesiska rakstura reformas bija galvenais iemesls, kas ļāva Kristapam Bergam uzsākt un veiksmīgi attīstīt uzņēmējdarbību, kas veicināja viņa labklājību un nozīmes palielināšanos Rīgas iedzīvotāju vidū. Savukārt ar darbību Rīgas Latviešu biedrībā, Bergs apliecināja savu ieinteresētību latviešu stāvokļa uzlabošanā, kas ļauj viņu uzskatīt par vienu no ievērojamākajiem Rīgas latviešiem 19. gs. otrajā pusē.

IZMANTOTO AVOTU UN LITERATŪRAS SARAKSTS

1. Avoti

1. 1. *Nepublicētie avoti*

Latvijas Valsts vēstures arhīvs (LVVA)

1. LVVA, 4. f. (Vidzemes guberņas valde, 1827.-1917.), 10.apr., 3637. l. (Atļauja Kristapam Bergam ierīkot tvaika vējdzirnavas, 1887.);
2. LVVA, 100.f. (Arveds Bergs, politisks un sabiedrisks darbinieks, publicists, 1869.-1939.), 1.apr., 2. l. (K. Kalniņa-Berga biogrāfija, nekustamo īpašumu saraksts, Kr. Berga un Šarlotes Bergs-dzim. Balodis laulības-mantas līgums);
3. Turpat, 5. l. (Nekrologi un sludinājumi laikrakstos (laikr. izgriezumi) par K. Berga nāvi un izvadīšanu Meža kapos);
4. LVVA, 1615.f. (Rīgas – Valmieras Zemesgrāmatu nodaļa, 1873.-1944.), 4.apr., 412. l. (Vaļņu 24);
5. Turpat, 565. l. (Aspazijas bulvāris 24);
6. Turpat, 566. l. (Aspazijas bulvāris 28);
7. Turpat, 567. l. (Aspazijas bulvāris 26);
8. Turpat, 836. l. (A. Kalniņa 6);
9. Turpat, 838. l. (A. Kalniņa 8);
10. Turpat, 839. l. (Elizabetes 18);
11. Turpat, 840. l. (Elizabetes 20);
12. Turpat, 877. l. (Merķeļa 11);
13. Turpat, 887. l. (Merķeļa 1);
14. Turpat, 1734. l. (Kr. Barona 11);
15. Turpat, 1777. l. (Kr. Barona 7/9);
16. Turpat, 3018. l. (Dzirnavu 84);
17. Turpat, 3036. l. (E. Birznieka-Upīša 3);
18. Turpat, 3062. l. (Marijas 6);
19. Turpat, 3105. l. (Marijas 11);
20. Turpat, 3551. l. (Dzirnavu 171);
21. Turpat, 3554. l. (Maskavas 58);
22. Turpat, 4787. l. (Marijas 13);
23. Turpat, 5178. l. (Elizabetes 89);

24. LVVA, 2373.f. (Latvijas jūrniecības un kuģniecības biedrības, sabiedrības un firmas, 1872.-1940.), 1.apr., 1. l. (Kuģniecības sabiedrība „Austra”. Darbības pārskati. 1900., 1913.);
25. Turpat, 409. l. (Kuģniecības sabiedrības „Austra” ieņēmumu un izdevumu reģistrācijas grāmata);
26. LVVA, 2724.f. (Rīgas pilsētas valde, 1882.-1917.), 1.apr., 1865. l. (Subvencija Rīgas latviešu teātrim);
27. Turpat, 2.apr. (1889.-1917.), 458. l. (Ceturtnā Vidzemes savstarpējā kredītbiedrība, 1915.);
28. LVVA, 2769.f. (Rīgas hipotēku biedrība, 1862.-1940.), 1.apr., 338. l. (Iekļāto nekustamo īpašumu alfabētiskā reģistra grāmata);
29. Turpat, 811. l. (Parka iela 6 – Kristaps Bergs);
30. Turpat, 2506. l. (Dzirnavu iela 84 – Kristaps Bergs);
31. Turpat, 3330. l. (Marijas iela 16/18);
32. LVVA, 2763.f. (Rīgas pilsētas tirdzniecības un amatniecības komisija, 1889.-1917.), 1.apr., 99. l. (Atļauja Kristapam Bergam turpināt turēt aušanas uzņēmumu, 1880.);
33. Turpat, 115. l. (Atļauja Kristapam Bergam turpināt turēt virves fabriku ar tvaika dzinēju, 1881.);
34. Turpat, 121. l. (Atļauja Kristapam Bergam par metāla liešanu, 1882.);
35. Turpat, 2.apr., 1. l. (Apliecības un ziņas par tirdzniecības iesniegumiem, 1890.);
36. Turpat, 2823. l. (Rīgas firmu saraksts, 1897.)
37. LVVA, 2798.f. (Rīgas Latviešu biedrība, 1870.-1944.), 1.apr., 70. l. (Testamenti un fondi: J. Purapuķes, A. Krastkalna, Morberga un K. Grīnvaldes testamentu noraksti, izraksts no J. Grosvalda testamentu un Ārgaļa fonda instrukcijas);
38. Turpat, 2.apr. (1869.-1940.), 23. l. (Rīgas Latviešu biedrības likumi, 1869.);
39. Turpat, 25. l. (Darbības gada pārskats, 1901.);
40. Turpat, 26. l. (Darbības gada pārskats, 1902.);
41. Turpat, 27. l. (Darbības gada pārskats, 1903.);
42. Turpat, 28. l. (Darbības gada pārskats, 1904.);
43. Turpat, 29. l. (Darbības gada pārskats, 1906.);
44. LVVA, 2800.f. (Rīgas Latviešu labdarības biedrība, 1868 -1940.), 1.apr., 57. l. (Biedrības 60 gadu darbības pārskats, 1868.-1928.);
45. LVVA, 2844.f. (Rīgas privātā ķīļu zīmju kredītbiedrība, 1866.-1944.), 1.apr., 62. l. (Bergs, E. Rīgā, Elizabetes ielā 80);

46. LVVA, 2904.f. (Rīgas pilsētas krājcase, 1832.-1944.), 1.apr., 535. l. (Statūti, 100 gadu darbības pārskats u.c. jubileju un svinību materiāli);
47. LVVA, 3143.f. (Rīgas Biržas komiteja, 1816.-1914.), 1.apr., 959. l. (Rīgas firmu saraksts, 1875.-1891.);
48. Turpat, 960. l. (Rīgas firmu saraksts, 1892.);
49. Turpat, 961. l. (Rīgas firmu saraksts, 1900.);
50. LVVA, 4035.f. (Rīgas tirgotāju kamera, 1882.-1936.), 2.apr., 4. l. (Biedru reģistrācijas grāmata);
51. LVVA, 4726.f. (Rīgas-Baltijas savstarpējā kredīt biedrība, 1905.-1940.), 1.apr., 1. l. (Rīgas-Baltijas savstarpējās kredīt biedrības statūti);
52. LVVA, 4740.f. (Krājaizdevumu sabiedrības, kredīt biedrības un krājcases Latvijā, 1839.-1949.), 2.apr., 1151. l. (Rīgas Latviešu Amatnieku Palīdzības biedrības krāšanas un aizdošanas kases gada pārskati, 1892.-1923.);
53. LVVA, 4813.f. (Vidzemes savstarpējā kredīt biedrība, 1894.-1940.), 1.apr., 202. l. (Biedru saraksta grāmatas);
54. LVVA, 4826.f. (Otrā Vidzemes savstarpējā kredīt biedrība, Rīgā. 1900.-1940.), 1.apr., 14. l. (Biedru saraksti, 1900.-1926.);
55. LVVA, 5502.f. (Rīgas pilsētas tirdzniecības-rūpniecības nodokļa iecirkņu komisijas, 1898.-1917.), 1.apr.
56. LVVA, 5535.f. (Rīgas tirgotāju savstarpējā kredīt biedrība, 1868.-1939.), 1.apr., 23. l. (Biedru saraksts, sapulces protokoli);
57. LVVA, 5788.f. (Trešā Rīgas savstarpējā kredīt biedrība, 1869.-1940.), 1.apr., 3. l. (Trešās Rīgas savstarpējās kredīt biedrības statūti, 1897.);
58. Turpat, 153. l. (Iestājušos biedru reģistra grāmatas);
59. LVVA, 5849.f. (Pirmā Rīgas Savstarpējā kredīt biedrība, 1868.-1939. g.), 1.apr., 27. l. (Izslēgto biedru saraksts);
60. LVVA, 6947.f. (Latvijas amatnieku savstarpējā kredīt biedrība, 1883.-1941.), 1.apr., 1. l. (Valdes sēžu protokolu grāmata, 1883.-1886.);
61. Turpat, 2. l. (Valdes sēžu protokolu grāmata, 1891.-1894.);
62. LVVA, 7075.f. (Rīgas latviešu palīdzības biedrības krājaizdevu sabiedrība, 1886.-1891.), 1.apr., 1. l. (Protokolu grāmata, 1889.-1891.);
63. Turpat, 2. l. (Protokolu grāmata, 1886.-1888.);

Rīgas pilsētas būvvaldes arhīvs (RPBA)

1. 2761.f. (Rīgas pilsētas būvvalde), 3. apr., 546. l. (grupa Nr. 5, grunts Nr. 23);
2. Turpat, 552. l. (grupa Nr.5, grunts Nr.28);
3. Turpat, 596. l. (grupa Nr.5, grunts Nr.64);
4. Turpat, 603. l. (grupa Nr.5, grunts Nr.71);
5. Turpat, 616. l. (grupa Nr.5, grunts Nr.82);
6. Turpat, 617. l. (grupa Nr.5, grunts Nr.83);
7. Turpat, 618. l. (grupa Nr.5, grunts Nr.84);
8. Turpat, 2456. l. (grupa Nr.22, grunts Nr.65 –I);
9. Turpat, 2457. l. (grupa Nr.22, grunts Nr.65 –II);
10. Turpat, 3575. l. (grupa Nr.30, grunts Nr.71);
11. Turpat, 3589. l. (grupa Nr.30, grunts Nr.80);
12. Turpat, 3592. l. (grupa Nr.30, grunts Nr.82 –I);
13. Turpat, 3679. l. (grupa Nr.30, grunts Nr.78);
14. Turpat, 3680. l. (grupa Nr.30, grunts Nr.151);
15. Turpat, 3682. l. (grupa Nr.30, grunts Nr.152);

Latvijas Akadēmiskā bibliotēka. Rokrakstu un reto grāmatu nodaļa

Fonds: Rīgas Latviešu biedrība

1. I- 1.3. (Dažādi materiāli no biedrības pirmajiem gadiem);
2. I- 1.5. (25 gadu svētku komisijas protokolu grāmata);
3. I – 2.3. (Rīgas Latviešu biedrības priekšniecības sēžu protokoli, 1901.-1906.);
4. I. 3.10. (Naudas aizdevēju vārdi priekš latviešu biedrības nama būves Rīgā, 1869. - 1870.);
5. II – 1.1. (Rūpniecības nodaļas protokoli, 1901.-1906.);
6. VI- 1.1. (Teātra komisijas protokoli, 1885.-1893.)

1.2. Publicētie avoti

2. Magazīnu biedrība. *Balss*. 1883. – 28. septembris.
3. Berga bazārs. *Baltijas Vēstnesis*. 1888. – 9. decembris.
4. Berga bazāra izstāde. *Baltijas Vēstnesis*. 1889. – 26. oktobris.
5. *Berga bazāra kalendārs. 1894.-1908. gads*. Rīga: Kr. Bergs, 1893.-1907.
6. Deglavs, A. *Latviešu attīstības solis no 1848-1875.gadam*. Rīga: M. Jākobsons, 1893., 114 lpp.

7. *Pārskats par Rīgas Latviešu biedrības darīšanām un rēķiniem. 1869.-1908.* Rīga: [RLB], 1869.-1908.
8. *Rakstu krājums/izdots no Rīgas Latviešu biedrības Zinību komisijas. 1.,2.,9.,12. krājums.* Jelgava: Latvju kultūra, 1876.-1897.
9. *Rīgas Latviešu Biedrība savā 25 gadu darbā un gaitā.* Jelgava: Zīslaks (Draviņ-Dravnieks), 1893. 129 lpp.
10. *Rīgas Latviešu biedrības pirmais gadu desmits, 1868.-1878. Svētku raksts.* Rīga: Aleksandrs Štāls, 1878. 246 lpp.
11. *Rigaschenes Adressbuch für 1887.-1907.* Rīga: A. M. Kröger, 1887.-1907.
12. *Первая всеобщая перепись населения Российской империи 1897.г.* Ст. Петербург: Печатная С. П. Яковлева, 1897. г.

2. Literatūra

2.1. Monogrāfijas:

1. Balodis, E. *Latviešu kredītoperācija no viņas sākumiem līdz pasaules karam.* Rīga: Latvijas kooperatīvu kongresa padomes izdevums, 1934. 79 lpp.
2. Balodis, E. *Latviešu sabiedriski-saimnieciskie veidojumi tautiskās atmodas laikmetā.* Rīga: Latvijas kooperatīvu izdevniecības savienība, 1935. 365 lpp.
3. Bākule, I., Sikсна, A. *Rīga ārpus nocietinājumiem. Pilsētas plānotā izbūve un pārbūve no 17. gadsimta līdz Pirmajam pasaules karam.* Rīga: Neputns, 2009. 247 lpp.
4. Brambe, R. *Rīgas iedzīvotāji feodālisma perioda beigās 18. gs. beigās – 19. gs. pirmā pusē.* Rīga: Zinātne, 1982. 175 lpp.
5. Caune, A. *Rīgas vecpilsēta pirms 100 gadiem.* Rīga: Zinātne, 1994. 250 lpp.
6. Hanovs, D. *Pilsonības nācija: Baltijas Vēstnesis. 1868.-1906.* Rīga: Elpa, 2003. 245 lpp.
7. Krastiņš, J. *Eklektisms Rīgas arhitektūrā.* Rīga: Zinātne, 1988. 278 lpp.
8. Kundziņš, K. *Latviešu teātra vēsture. I daļa.* Rīga: Liesma, 1968. 394 lpp.
9. Lasmanis, U. *Berga bazāra un laikmeta labirintos.* Rīga: aut. izdevums., 1997. 252 lpp.
10. Ozoliņa, Dz. *Rīgas „pilsētas tēvi” un viņu komunālā politika. 1877. - 1913.* Rīga: Zinātne, 1976. 294 lpp.
11. Rasa, I. *Latviešu sabiedrības kultūraktivitātes (1800-1991).* Rīga: Raka, 2008. 358 lpp.
12. Rubenis, A. *19. gadsimta kultūra Eiropā.* Rīga: Zvaigzne ABC, 2002. 591 lpp.

13. Stradiņš, J. *Latvijas Zinātņu akadēmija: izcelsme, vēsture, pārvērtības*. Rīga: Zinātne, 1998. 710 lpp.
14. Varslavāns, A. *Ievads vēstures zinātnē*. Rīga: LU, 2001. 156 lpp.
15. Volfarte, K. *Rīgas latviešu biedrība un latviešu nacionālā kustība no 1868. līdz 1905. gadam*. Rīga: LU akadēmiskais apgāds, 2009. 291 lpp.

2.2. Rakstu krājumi:

1. Bulmerinks, E. Rīgas rūpniecība. Grām.: *Rīga kā Latvijas galvas pilsēta*. Rīga: T. Līventāla un V. Sadovska redakcija, 1932., 123.-136. lpp.
2. *Feodālā Rīga*. (Atb. red. T. Zeids) Rīga: Zinātne, 1978. 534 lpp.
3. Girgensons, A. Rīgas kredītkooperatīvi. Grām.: *Latviešu kooperatīvais kredīts. Raksti par latviešu kredītoperācijas 60 gadu attīstību*. Rīga: Latvijas tautas bankas izdevums, 1937. 153.-206. lpp.
4. *Katram bija sava Rīga. Daudznacionālas pilsētas portrets no 1857. līdz 1914. gadam*. (sast. K. Volfarte, E. Oberlanders) Rīga: Izdevniecība AGB, 2004. 295 lpp.
5. Krastiņš, J., Strautmanis, I., Dripe, J. *Latvijas arhitektūra no senatnes līdz mūsdienām*. Rīga: Baltika, 1998. 312 lpp.
6. *Latvija 19. gadsimtā: Vēstures apceres*. (Atb. red. J. Bērziņš) Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2000. 575 lpp.
7. *Latvijas kredītiestādes 20.gs. sākumā un šodien*. Rīga: Latvijas Komerčbanku asociācija, 1994. 72 lpp.
8. *20. gadsimta Latvijas vēsture. I: Latvija no gadsimta sākuma līdz neatkarības pasludināšanai. 1900 - 1918*. (Atb. red. V. Bērziņš). Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2000. 869 lpp.
9. Ozoliņa, D. Rīgas domes izveidošana un tās darbība (19. gadsimta otrā puse - 1918.gads). Grām.: Celmiņa, I. (sast.). *Rīgas pārvalde astoņos gadsimtos*. Rīga: RVKM, 2000. 135.-165. lpp.
10. Pakalniētis, V. Rīgas iedzīvotāju kustība un sastāvs. Grām.: *Rīga kā Latvijas galvaspilsēta*. Rīga: T. Līventāla un V. Sadovska redakcija. 1932., 175.-188. lpp.
11. *Rīga, 1860 – 1917*. (Atb. redakt. J. Krastiņš) Rīga: Zinātne, 1978. 493 lpp.
12. *Rīgas Latviešu biedrība sešos gadu desmitos: 1868-1928*. Rīga: Rīgas Latviešu biedrība, 1928. 287 lpp.

13. Širants, R. Rīgas pilsētas nodokļu pārvalde no 1782. līdz 1917. gadam (Rīgas pilsētas valsts arhīva 21. fonds). Grām.: Zutis, J. (galv. red.). *Vēstures problēmas. III daļa*. Rīga: Latvijas PSR ZA izdevniecība, 1960. 237.- 263. lpp.
16. *Vēsturisks atskats par Rīgas Latviešu Amatnieku Palīdzības Biedrības Krāšanas un Aizdošanas kases 25 gadu darbību*. Rīga: J. Alksnis, 1908. 67 lpp.
17. Vītoliņš, J., Krasinska, L. *Latviešu mūzikas vēsture*. Rīga: Liesma, 1972. 402 lpp.

2.3. Periodika:

1. Brambe, R. Rīgas pilsētas iedzīvotāju skaita dinamika no 1787. līdz 1869. gadam. *Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas Vēstis*, 1972., 8. nr., 55.- 66. lpp.
2. Lasmanis, U. Kādēļ Berga bazāram tikai trīs stāvi. *Rīgas Balss*, 1996, 21.februāris, 9. lpp.
3. Ozoliņa, Dz. Rīgas pilsētas pašvaldības kredītiestādes un to klientūra. 19. un 20. gs. mija – Pirmais Pasaules karš. *Latvijas ZA Vēstis*. 1994., 9./10. nr., 38.- 45. lpp.

2.4. Uzziņu literatūra:

1. *Ekonomikas skaidrojošā vārdnīca*. (sast. E. Grēviņa, V. Kaža u.c.) Rīga: Zinātne, 2000. 702 lpp.
2. *Ekonomikas un finanšu vārdnīca*. (redakt. R. Saleniece, L. Kauķe) Rīga: Norden AB, 2003. 514 lpp.
3. *Latviešu konversācijas vārdnīca* (galv. red. A. Būmanis, A. Švābe, K. Dišlers) Rīga: A. Gulbja apgādība, 1930-1931., 5. sēj.
1. *Latviešu periodika: bibliogr. rād. 1.sēj.: 1768 – 1919*. (redakt. M. Caune) Rīga: Zinātne, 1977. 554 lpp.
2. *Latvijas Enciklopēdija*. 1. sēj. Rīga: SIA „Valērija Belokoņa izdevniecība”, 2002.
3. *Latvijas jūrniecības vēsture. 1850 – 1950. Enciklopēdija*. (galv. red. I. Berksone) Rīga: RVKM, 1998. 323 lpp.
4. *Lielā Enciklopēdiskā vārdnīca*. (Atb. red. A. Pavlovska) Rīga: Jumava, 2003., 1147 lpp.
5. *Rīgas ielu, laukumu, parku un tiltu nosaukumu rādītājs (no 18.gs. līdz mūsdienām)*. (Atb. red. A. J. Zālīte). Rīga: LNB un RVKM, 2001. 213 lpp.